

YU ISSN 0350-1906

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
КЊИГА XXVII

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Уређивачки одбор

Др Павле Ивић, др Асим Пеџо и др Михајл Пешикан

Главни уредник
ПАВЛЕ ИВИЋ

БЕОГРАД
1981

**СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
Књига XXVII**

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
ET
INSTITUT DE LA LANGUE SERBOCROATE

RECUEIL DE DIALECTOLOGIE SERBE

Nº XXVII

TRAITÉS ET MATÉRIAUX

Comité de rédaction

Dr Pavle Ivić, Dr Asim Peco et Dr Mitar Pešikan

Rédacteur en chef

PAVLE IVIĆ

B E O G R A D

1981

Bi
СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
КЊИГА XXVII

Rasprave i grada

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Уређивачки одбор

Др Павле Ивић, др Асим Пеџо и др Михајл Пешикан

Главни уредник

ПАВЛЕ ИВИЋ

PG
1387
• A2
S 77
v. 27

БЕОГРАД

1981

54

Издадено
Институту за
српскохрватски језик
Београд

С А Д Р Ж А Ј

Стр.

Слободан Реметић: О незамењеном јату и икавизмима у говорима северозападне Србије	7—105
Невенка Секулић: Збирка дијалекатских текстова из Војводине	107—306

НЕВЕНКА СЕКУЛИЋ

**ЗБИРКА ДИЈАЛЕКАТСКИХ ТЕКСТОВА
ИЗ ВОЈВОДИНЕ**

С А Д Р Ж А Ј

ЛИТЕРАТУРА	111
УВОД	113
ТЕКСТОВИ	117
Банай	117
Мокрин	117
Кикинда	119
Милошево	123
Башаид	128
Врањево	130
Кумане	132
Меленци	141
Зрењанин	148
Српски Итебеј	159
Јаша Томић	162
Ботош	167
Томашевац	172
Чента	174
Панчево	177
Баваниште	178
Павлиш	179
Вршац	186
Јасеново	186
Општина	188
Горња Мужља	188
Путниково	190
 Бачка	194
Екавски говор	194
Чуруг	194
Нови Сад	203
Србобран	204
Сента	210

Мартониш	213
Сомбор	220
Стапар	223
Бачка Паланка	227
 Икавски говор Буњеваца	230
Суботица	230
Таванкут	232
 Икавски говор подунавских Шокаца	242
Сонта	242
Бач	246
 <i>Срем</i>	249
Земун	249
Добановци	251
Голубинци	259
Рума	273
Лађарак	277
Врдник	289
Каменица	298
 ЛЕКСИКА	301
<i>Банай</i>	301
<i>Бачка</i>	303
Екавски говор	303
Икавски говор Буњеваца	304
Икавски говор подунавских Шокаца	304
 <i>Срем</i>	305

ЛИТЕРАТУРА

- Милетић, Бранко: *Белешке о банатском говору*. ЗС и ВСТ VII, Београд 1940, 17 — 36.
- Ивић, Павле: *О говорима Баната*. ЈФ XVIII, 1949—1950, 141—156.
- Ивић, др Павле: *Дијалектиологија српскохрватског језика, Увод и штокавско наречје*.
Матица српска, 1956.
- Поповић, Иван: *Говор Господинаца у свећности бачких говора као целине* — докторска
дисертација. Српска академија наука и уметности, 1968.
- Николић, Берислав: *Сремски говор*. СДЗБ XIV, 1964.
- Николић, Берислав: *Мачвански говор*. СДЗБ XVI, 1966.
- Пеце, Асим — Милановић, Бранислав: *Ресавски говор*. СДЗБ XVII, 1968.
- Ivić, Stjepan: *Današnji posavski govor*. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i
umjetnosti, knj. 196, Zagreb 1913, 124-254; knj. 197, Zagreb 1913, 9-138.

УВОД

Ова збирка садржи текстове које сам забележила 1952. и 1953. године, уз консултацију с покојним професором Александром Белићем, који је тада, у више махова, и прогледао текстове прикупљене у току мојих сукcesivnih теренских путовања. Још значно раније, 1935. године, он ми је као тему за професорски (државни) испит дао да прикажем акценатски систем говора села Кумана у средњем Банату, где су тада живели моји родитељи. Мене су, међутим, заинтересовале разлике међу локалним говорима у Банату, и шире у Војводини. Запазила сам да се у Меленцима (селу у суседству Кумана) тврди да се у Зрењанину говори отегнуто, а, опет у Зрењанину, кад сам отишла у земљораднички крај града, чула сам причу да се у Меленцима, Куману, Тарацу и Врањеву говори отегнуто. Заинтересовало ме је питање где је истина, у чему је ствар. Данас, кад су ми односи у дијалекту јасни, могу да дам одговор.

У селима близу Тисе боље се чувају дужине иза акцента (као и у Бачкој) него у централном и источном делу Баната, дакле: *јү́эла, мë́сёца*, а не *јү́зела, мë́сеча*. А исто тако (само сад је реч о другој појави), у Зрењанину и Томашевцу установила сам да се краткоузлазни акценат често изговара продужено, готово као дугоузлазни: *сë́йира, ó́шаш*, а такође и краткосизлазни акценат скоро као дугосизлазни: *крë́вей, ѫ́шребно* — важно је истаћи да су у свим овим примерима вокали *о* и *е* под акцентом отворени. Дакле, и једни и други (земљорадници) били су у праву, само је реч била о две различите појаве у дијалекту.

Даље, у Зрењанину сам чула још и то, да се у Вршцу говори чудно. Стигавши тамо (и у суседно село Павлиш), установила сам старију акцентуацију: *двë нёдëлье, авлаја*, а исто тако и „кановачко дульење“: *кбъни, já сам рéкла*. То је, дакле, Зрењаницима било чудно, јер такве говорне особине не постоје у њиховом говору. Круг се ширио и даље, и ја сам постепено обишла целу Војводину, а све у жељи да сазнам како се говори у свим њеним крајевима.

У свом раду остављала сам својим саговорницима на волју да признају о чему они сами желе (дакле, тема је потицала од њих самих), а то

је најчешће било: орање, берба, свадба, или неки доживљај из живота, а било је и старих предања.

У мојим текстовима сачувана је и фразеологија људи из народа. Њихово епско причање даје обрасце добре и сочне народне прозе.

Обилазећи села, посетила сам и два места у Банату: Горњу Мужљу и Путниково, где живе оптантни из Багање и Бате. То су људи (породице) који су 1919. године прешли из Мађарске у Југославију и ту се настанили. Они из околине Будимпеште (из Бате) имају у свом говору јекавизме: *ћо, виђени, ћели.*

Своје текстове објављујем онакве какве сам их забележила 1952. и 1953. године, тј. без накнадних исправки.

Тамо где сам (у једном делу Баната) слушала врло продужени изговор кратких акцената, толико да су они достизали трајање дугих акцената, бележила сам знаке за одговарајуће полудуге акценте (*се^сира, зе^смља; кре^сеи, ме^сто*).

Такође у Банату, код једног објекта из Киксионде и једног из Путникова (оптант из Бате), забележила сам специфичан узлазни акценат (кратки и дуги), са силазном интонацијом — у неколико примера. Такав акценат обележавам као обичан краткоузлазни односно дугоузлазни акценат, али сам одговарајућа слова издвојила подвлачењем: *в^олови, око нашег с^ола; р^одни, в^ољак.*

У Бачкој сам забележила дугоузлазни акценат са тонском висином већом на идућем слогу. Тај акценат обележавам овако: *ш^уїа, ж^ивим, на салдиј.*

У Срему сам констатовала нетипични краткоузлазни акценат, кад иза њега стоји дужина, која има особину и дужине и дугосилазног акцента. Такве примере бележила сам овако: *бр^дч, Бан^диј, из^ије.*

Варијанте које се наводе испод неких текстова настале су тако, што сам, записавши текст од објекта, одмах тражила од њега да ми га прочита (а текст сам записивала крупним словима, да би га људи могли с лакоћом прочитати), па сам настале варијанте у изговору објекта дописивала изнад текста. Нисам могла добити варијанте од објекта који нису имали наочаре, или кад је моје време било ограничено; а само мали број је дао изјаву да су неписмени.

Имена објекта бележила сам или: име — презиме, или: презиме — име (већ како је сам објекат рекао да се зове). Наведене године живота односе се на тадашњу ситуацију. У мој рад била су укључена и деца, која копирају говор одраслих. Тиме је уједно обезбеђен увид у језичке односе међу генерацијама.

Топло захваљујем свима онима (а то су били: свештеници, учитељи, или моји рођаци и пријатељи) који су ми помогли да дођем до „објекта”, тј. до старијих људи који имају дара за причање и који у свом говору добро чувају дијалекатске црте. Захвална сам и месним одборима, који су ми одобравали рад у селу, јер сам имала писмену препоруку проф. Белића за обављање теренског, дијалектолошког рада. Дугујем велику захвалност и својој управници Градске библиотеке у Зрењанину — где сам у

оно време радила као библиотекар — професору Ружи Латовљев, која ми је давала по један или два дана за рад на терену, поред онога што сам ја за тај рад користила свој годишњи одмор, државне празнике и викенде — јер је требало и отпутовати до места опредељења и вратити се. Најзад, захваљујем и свим својим драгим саговорницима — објектима, верним чуварима нашег језика, који су ме увек радо примали, те је контакт са њима био присан и топао, а сарадња успешна.*

---

* Текстови које је забележила Невенка Секулић објављују се фототипски у облику у којем их је она предала (примедба Редакције).

БАНАТ

Мокрић

„Увече дђе бригадир у задрузи и он чује од управе наређење - шта ће се радити. И јајтра кад се ми скупимо, онда он нам каже, нареди шта ће се радити. Он одреди: "Ви и ви хете ими на копање, а остали имеду да којсиду детелину." Он одреди и неке ќенске - ако је копња кромпир, да копају кромпир.

Изјутра дђемо у бригаду и ту се скупимо: некад има најдо двадесет, некад и прије двадесет. И ондак идемо на копање. Стигнемо на виви, онда тамо ќенске бије да фруткујемо мало и онда, кад одужимо фрутку, једни ватају у два плуга да пару кукуруз, а ми остали рђамо се да копамо кукуруз. Копамо за плугом. Један копач копа до подне шез бразда. И онда седнемо па ручамо, и кад одужимо ручак, ми опет на копање - до довече. Окопамо још сваки шез бразда. Утим је вече, и идемо кући најраг - у бригаду. Пустимо кове из кола и - сваки својој кући. Шталар он привати кове и рани ји.

То је копање кукуруза.

Ковачев Лаза, 57 год.

Нама задруга је са четири стоти тридесет четири домаћинства, а чланова имају шесто педесет. Од оних четири стоти-не тријес четири има стоти домаћинства социјално угрожени; ту спаду: ови старији што имају преко седамдесет година, непспособни за рад, инвалиди, болесни.

Земље имамо три имају шесто педесет јутара обрадиве; онда има седам стотина јутара пашњака, ледине.

Све до јуче смо вршили пшеницу, јечам, овас, раж,

а је греб се и дувак брао, ћубре вукало, угарило, рећа се за-
дила, кромпир (погрђе: пирајаја, паприка, пасуљ).

Сазидали смо једку штаду књижку која може да ста-
не у ву капацитет стобијесе књига.

Од данаске почињемо да дозрјавамо речију, дувак, кромпир. Сад почиње и берба кукуруза и брање за пшеницу.

Конференције се редовно одржавују сваке субате уве-
че. Џида се прехлаже заставице доделују која је бригада бо-
ље и више урадила тим дистичне поделе. И износи се политичка
 ситуација и сама рад у задруги. Износу се проблеми какви и
 недосташи код бригадира, код бригадиста.

Што се тиче ђихадине, имаду политичке часове, у споразуму за акцију за саму задругу, за капиталку изградњу.

Имамо пет трактора и седам вршалица, трчају са-
сачица самовезачица и четири што који трају, сено. Имамо ма-
нионбрзарску радионицу, књажку, коларску.

Дечје обданиште имамо за стобе. Немају толико да
се смести - педесет кревета имамо (у сваки кревет по двоје
спаваду кад ји има добра).

Домаћинце раду, дечу оставаду у обданиште и матере
иду на рад.

Трнић Недељко, 48 год.

Ристић Светозар ћи је увлачио цигле њега. Он
јма три је по њаде да увуче дијевно - тоби му је корма. Јма
један и седамдесет и пет процената дијевно - тоби је један
дак и три фртала, бреза двадесет пет процената што има дак
дака - за један дак зарадено. Кад гој јспуни корму, он
јма тоби.

Бѣлом Бѣгѹб дѣне ў пѣн цѣгле. Ои садене сѣдам юѣда. Іма зарадено двѣста процената, то значи : двѣ дѣна за један дани .

Извлачари - дви ито ѡзвлачу почеку цѣгу : Ибручин Михорад ои љима да извуче двѣ юѣде и пѣт стотина печених цѣгала и гар - двѣста процената. Онд је лаква категорија - увлачење у пѣн, двоје је тѣха - извлачено.

Што прѣву прѣп : Кѣвков Дѣже, Марпар, џон рѣди код прѣпа - сѣдма категорија. Ои кад љамести три юѣде и двѣста комада, љима исто двѣста процената, тоб је двѣ дѣна - задруга тако рачуна.

Кѣнске ито рѣду прѣп, обрезивају, оне се вѣду у пѣту категорију. Онда га наљеду по иупама, на сунење. Свѣки рѣд је категорисаи.

Четврта категорија: кочијак који салачи почеку цѣгу с циглане у ёкономско дврјинте - Мијушии Милан. Ои кад принесе юѣду и пѣт стотина цѣгала, љима један и двајес пѣт процената.

Ристић Иша , 44 год.

Кикѣнда

Динкрем : Кикѣнда, Башамд, Марешице, Куман, Тарон, Врѣзов, Кѣрлов, Мокрин (Ђукомин, - љима нико вода тѣче кроз мѣга: Ђукомин), Јозепова (Мала Калужа), Крстур (Је л десет сѣла ? - само да не пофалим итогод !), Зато се звало " динкрем " јелбо четрдес осме онда је бијо рѣт (мој отац је бијо ў тај рѣт).

Отклад ми-постојавамо ѡде ? Ја мислим триста година, тако шито - иксам разабро, тако мислим. Кикѣнда кад се насеља, онда та сѣла, сва та сѣла су љили заједно.

И(з) Србије се они крекули, Србам из Србије. Више од три стотине људи је пошло одујид, из Србије. Они дошли у Нови Сад. Ту и дочеку и зуставу тамо. Даклем, ту кад су стигли, они јаву Франц Јосипу,-а они су пошли у Русију, - Франц Јосип не да да иду ти људи, каже: "Мени требаду ти људи; имам десет атарева да вим дам. " Понак ту су остали, - ту смо остали.

У то десет атарева не ма ниједан спаја. Киквида је добила три стотине и седамдесет па ора (фамилија). Пашор је бијо: осам јутари на четир мјеста (није бијо пашор пун, него само њест јутара је било то четврто мјесто, через мјарве, да има мјарва пасти, - а на ова друга - на три мјеста - по осам). Имали смо налаз око села (пашњак); ту си мого да држим ита онем: краву ито музен и бвце, свиње. Беша мјарва то је било даље, је атар: Галад (краве ито су јелаве, јунад, коњи су пасли, - на Галад су пасли). Винчайд је бранко, ди је та кудељара, - ту су пасли волови (ти ита су радили волови).

Бечеј - бањаци - ту је бијо спаја, Бочар, Јен ("Ви много знате, дада." - "Ај?"), Санад, Комдук (тад је у Влашку), а био је гроф Чеконић у Цомбој.

Ми смо били друго, а они су друго. Они имаду спајју, а ми немамо спајје. Ти су људи теже живили него ми. А што су живили? Мора да му раду: којпу; ито гој која радња доде, мора да му ради. То се звало "мусај" (muszaj munka - "мора" да му ради). Из Киквиде, из ови дјевет села ито су с Киквидом, ниједна девојка није тела да се јуда тамо за тад "мусај", через тог "мусаја", - ито мора да иду да раду тамо. Одунда фримко доде ћамо: нема да ради ником, само себи.

Мени је приповедо један Маџар да је код њега - у његов спајлук - таки ред бијо: кад се ожени, мора та хенска да иде прво код њега - код спајје. Макар кој да се ожени,

мобра д-јде код нешага.

Други ми је пријчо о спајки: Није га смјо нико за-
бадава зуставити кад он се воза. Ђоплајда (опклада) је вељи-
ка, - ћида је моћо га зуставити. Спаја пита: "Кољко је ? О
шта је ?"- "О четир ждреница да ји лепше нема. " Ћида му је
спаја запалило дјуду (њуресо). Овај обичај човек бијо и тра-
хио да запали луку.

Млого сам наприповедо, ај ? !

Илија Јакомић, а Гојнићови нас ругају, 90 год.

Сирпља сам сир овако: мјетемо од грђха грѣх (зев-
јено грђхе, што не јазре) и сирпите (кад свиње кљемо, од
стомака прѣвимо сирпите) у лојчић и стоји дан и ноћ. П-ондак
процедимо на крпу у једну чаму винску и ћида сипамо у млеко.
И ћида један сат стоји тоби млеко, и онда сир скупимо и бце-
димо, и јонда га мјетемо пот камен да се бциди од сјуртке.
Онда га сечемо на кришке па га солимо, и ћида мјетемо га у каш-
чицу и стегнемо га са ирбом. Онда га манемо да зре до зиме.
Фини је здрavo кад сазре. Сав пожути - мекан. Сас камиком га
стржемо па као љуберје стоји, сјитно. У гибаницу мјетемо. И за
вечеру једемо, и кај за фруштук, кад како добре ред. Од овчијог
млека је лепши, маснији сир него крављи.

Јелена Ружић, 70 год.

Ја имам реому у кости.Стално ме севу кости,не могу
да се сагибам.Већ четир године откад ја тоб вучем.Ја сам
радила на фабрику (циглана; пре је био Бон,сад зову Тоза
Марковић), па сам назебла(од наезеба).

Ја сам радила још кад сам дејте била. Тамо се не
ради један пљесо, тамо дјигате треба. Ми радимо да се прави

шреп. Прво се земља донесе; пра^у блато, п-ондак иде у ман^и-
ку, — тамо људи раду (ја и не^с знам шта је то).

Зимус сам била код лекара у Бе^оград. Ни^сам се ја
не^чила код њега, — имала сам ја мого лекара у Киквиду; ја
сак била само на комисију — за пе^{ни}цију. Ни^сам јон добила ре^{чи}-
це.

Кад сам ишла на басејнке, онда сам видела да се имен-
то скучића. Ја хажем Боси (то је моја сми^с): "Е^х гледа, аду со-
нице!" Иде одозгоро, заграђено са стро^{же}, — коб неки др^{уг}от,
коб неке буше. Иде лагацко.

Тај што седи, тај би се тамо отабачио; тај може да
седи да че^хка да га ћувати јашија (кад једен у седло па седи
дужо; иemoј да седи тако дужо да те ћувати јашија) — коб би
га чустио? А кад би тресно флуцида, онда би му држоб^и испо,
како то високо, — и ће би му ни папка остало! Помисли ти шта
би било од не^га! Никад и ће би ја ишла тамо да седнем! Да се
то откинуло, тај би падо флуцида и он би се ћубио.

Сад сам чула да је иша "лифт".

Добриника П^ро^тпова, 49 год.

Боса отишла кући, ја сам до^{ст}ала у Бе^оград, — ту
сам и иша.

Прифалили Бе^оград! Не^с би ја ишла тамо да седим!
Чистије ћод иас у Киквиду: бар изађен на фрјак луфт, тамо
— и себе ћу кујму. Већ ишри на пеницер! У Киквиду тамо је чис-
тији ваздух: на крај седла, мак да изађен — мак ће башу, мак
у авалију — имам мало луфта и прфо^{маје}, можем да дувам, а у
Бе^оград да се ћутуним ћи собу — нема авалије, нема баше.

Добриника П^ро^тпова, 49 год.

Миломјево

Лòвили смо сваки сèби. И јди ѹби - ма"да се ради хї-
то - није било забране. Што ѹбијен, и ѡсми күни.

Извадим пра"о на пүнку (тô сте трёбали у први ма"
написати), - био цандари, био кô да дôђе, мðја (је) пүнка обе-
нена тû ѹ собу; тô не сме дирати ињко (јел кад јдем ѹ поље,
да ме зустави) - кад ѵама пра"о! ѹ (о)но се дôба плаћало
двâ форинта о(д) двê ватре, о(д) двê цёви пүнка), и извадим
карту (тô (је) државна била карта) - двá"на" јст форинти ѹ
(о)но дôбо.

Дропља - као ћурка вёлника, дёвет кîла, десет кîла
(споро лёту, тенке; вишне жуте) - је се, кње се. Она само
двâ јајета смесе - зато су и рётке. Кад најдемо на њим, лови-
мо их(x).

Дивије патке, гуске, јеребице смо лòвили. Пέто дивији
има вёлник реп, као свилен стоджи; глáва малा, кô ѹ (о)ве хмай-
не. Коконке дивије су жуте, оне лежу ѹ трску, ѹ трње.

Јеребице - тô су пулгери волели, - нёма је ко пес-
ница (ле"па супа ма јаребицу!). Кñи ми у Београд има јереби-
цу; нагураду - као хива; очи је мëтили од ћердана.

У јесен, кад се зајесени па до Ноће године, ловимо
зечове. После није слободно да се лòви, онда не ду да се та-
мани, за онда се пару зечови, плоду се.

Голушин Рада, 94 год.

Шестог децембра сам ступио, юбисме године, у оп-
штину: прецедник, старемана целога села - онда се звАО бироз.

Судили смо ми бирози за потрицу (за хјто, кукуруз:
кад се ѹвати да краде, да напасива Ѹвце); - како ког гајда
зактева по закону, ондак тако морам да се владам. И кад се

посвађу срा�нке, комије, и тô сам судијо: мирио ји, — саслушам ји. Кад се свађу, ја и(х) измирим; ако нећеду да се измиру, онда иду већем суду.

Мој деда Јарка је Петровић он је био учитељ оде у Карлови (а сад је Милоново ово наше село). Онда очо у Киквиду па био учитељ; понда је мање учитељство па је био калуђер у Мунари, у Румуним — у Влаку. Понда је очо у Вождовачки најамстир, иза Панчеве, — тамо је дуго седијо, ту је дочеко смрт његову (седамдесет седме је умро).

Он је имао младо сребра и злату код себе. И кад он доде код мајог отца и срицёва, онда је он обећаво да ће тô све бити мојим отцу (Бури) и срицевима (Васи, Мити) — њима тројицима. А кад је он изумро, кад су јавили да идеду тамо да га сарађу, они нису очли, — нису могли, нису имали тројица.

Ја тражио тô благо његово (као унука сам његов), па сам мало: ту је требало тројити, да адвокату дамо; — сви би да добију (наши срицева ће две кћери — по две девојке има сваки, а тетка имала две сина и једну девојку), — а да ја нађем (благо)! Нико неће је помоћ да бидне менџера, — и ја сам мало.

Кад сам ја имао четрнаесте године на гробници дедину да видим да је сарађен, — он је у браћку гробници сарађен; архијандрит и старешине — ти велики — ти су сви у ту браћку гробници сарађени, — ту им је кустурница била, по(д) црквом. Ту има један крст, па све изрезано: сваком своје име и призиме, које (је) године сарађен који.

Петровић Живојин, 87 год.

У мене има пруслук, по старијим — сас дугмети. Учитељ је стојао код школе на рогљу — откад су задруге почеле — па је гледо, а ја сам бијо раскопчан. А сунце упрло у мој пруслук

(црк бијо), а дугмета свећлу као звездице на небу. А учитељ кобраком па дође до мене и стао приди мене и гледи, и онда је запито мене да ли ја мему поклонити та дугмета (ено и сад су та дугмета на пруслук; три дугмета сам изгубио са њега. Он је купио то за музјан, и шта добије старо, вјекадашње: јарам од волбова, све што гој има старо, он је носијо и придаво у тај музјан - музј - да се зна шта је по старим било; скупљач био) или продати, ако нећу поклонити. А ја нисам мога да дам кад стоји на благданском пруслук: кад идем у цркву јел даје - у газбеницу, на пут - обучем се чисто.

Мој пруслук су носили у Београд те су облачили свакојаке старе жене (да биде чобан један од оти момака што су умели у то друштво јунглјанско - кад балове прају) и к'ем'ир по панорски.

У нашем селу има неко таке дугмета. Оде они задругари и они су идсили, - правили бал: облачили старе жене те (само идном то раду).

Сутридан донесу и зафалу што сам им дао пруслук и дугмета.

Петро⁶ и х'ива, 87 год.

Бубомир Груни (отац му је Хива бијо, упрво је) лежи у кревет од дванаест четврте године, априла - о благовести је лепго. Ту има у кичму, ту га је увјатило па не мож с ногама. Седи, само не мож да иде никада. Всите мунтерију, да се дивиму са шимиме.

Он у Беодру седи. Од ђаштице, ка(д) дођеш до спајлука (ту је спајлук бијо; велики магазин, прико пута кантар - кућа спајлска; ту су деца сирочади, који нећу баца - дом се сад то зове), смјотан на леву срани; прво раскршће ка(д)

доден, опет на јево - чврста кућа од рогња; зах ъма Станића на на рогњу, понда је Ћурчића, понда је његовог брата од стрица, чеде, понда је његова.

Суј човек, плав, велик, разговоран; чита новине сваки дан - с отим се занима. Њма кћер ѡлату, длагу.

Е, жалосно је то кад је то дочеко! И тромно је, потромно скоро свој спримантво његово (он је потромно једино двесто јејада динара на њега, - и нема помоћи!). Двадес десет година како лежи у кревет!

Није у глави њита фаличан, све је бријстар ко што треба (може се дивити сас научених људима, с профисори), само не ми с места, - и не мож никуд док не умре!

Њма жеђу и мајтер и сијај (њма брата - Дунан, а сми му Жива), - и ће три га подвретаду. Сви су њимека, у једну заједницу седу.

Љурчићи Дунан, 70 год.

Кад су се десојке удавале, онда је свекар дао најстали стогоринти. Свекар ће "јабуку да пију" - то је као нека гравба: прстен. Онда он скупи његово сродство колико он ће. Онда и домаћин купи његово сродство. Онда удавача дари тим гостима: кому је даје - седам, осам; свекрови кому је даје (рукави дугачки па са златом - то свекрови сна) - то је јабука (тако се онда звало).

Ручу, једу и пију; љграду, певаду - опријатељим се. Свекар веже снам - удавачи - дукате.

Кад изажде двадесет и један дан - ако је десојка издолећа: из Меленача јел из Киквиде - онда иду сватови на колик (зато што је далек пут, па не можеду за један дан да иду и добију); разведу ји: ти нес једна кола, ти ... (колико њма кола - десет петнаест - толико буди, довојачка

родбина, разведу сваки по једна кола). Ту код оти да су разведені, ту су на конак.

Сутрадан се венчу и онда ручају сватови – сваки код свог домаћина да је бијо одведен.

Буклијам скупи сватове све ко(д) девојачке куће, онда кад буде један сат јел два, онда крену сватови сви саз девојком.

Киким Витка, 67 год.

да пију – да пију; комуљу саливениу – комуљу саливениу; свекрови – свекрви; опријатељли се – опријатељли се; издолека – издалека; из Меленаца – из Меленаца; зато што је далек пут – зато што је далеки пут; не можеду – не можеду; Сутрадан се венчу – Сутрадан се венчау; код свог домаћина – код свога домаћина; бијо – био; ко(д) девојачке куће – код девојачке куће; један сат јел два – један сат јели два.

Младожењу донесу од свиња – чува свиње – и мёту га на кола, и отац га ожени: девојку доведу и праву сватове, и младожења – кад приђу сватови – опет кот свиња. Кад да не дође по пе(т) чес нёдеља, бра да нарасти велика, – нова млада не мож да га позна.

Кад има мало дете, никад ни не дође у собу младожења – за њест нёдеља детету (то је било стидно здраво). Онда мётемо комарник (то смо ми ткали од вуне; наместимо дрва колики је кревет – леце – толико високо да можеш да седнеш, па пустимо добле тај комарник. То је било и прыт кућу пре година, да не иду на нас комарци – на кревет), – да не види нико то (то је било стидно да виду бабњару – породицу). Ако је дошло човек комија, не може да види бабњару; ако ће да дарива дете, онда одигну комарник, и дарива дете.

Киким Витка, 67 год.

на кола - на кόла; ћокени - ћокени; кад прђу свјатови - кад прђу свјатови; ћокет - ћокет; по пё(т) чес нёдёља - по пёт нес нёдёља; вёлмика - вёлмика; не мож да га позна - не може да га позна; ћонда мётемо - ћонда мётемо; наместимо - наместимо; кόлники је крёвет - колник је крёвет; па пустимо - па пустимо; Тё је било прё гёдина - Тё је било прё гёдина; да не иду на нас комарци - да не иду на нас комарци; човек - човек; онда ћодигну комарник - онда ћодигну комарник.

Носко је послужитељ єпитински - као формалција (кόла се та плаћала за цёлу гёдину; ћи џиа свој месец - месечну плату; колько је би добывао у новцу и сену - ита ја знам) - бележника, чиновника(е) єпитинске, и пита бёлежник дёду кочијама (тёро је два кона ў коли: један врло вёлник, један врло маћли - и слаби ћбоје): зантто тёра једног вёлниковог кона, једног маћлог. А кочијам добаџује: "Да ћвај вёлники прави лада малом!"

Жарко Голубини, 52 год.

Носко је - Носко је; тёро је - тёро је; ў коли - у коли; добаџује - добаџује.

Банайд

Кад стареница изумре ў кући, ћонда се јави црквенику да га ћгласи. Ќонда се тү скучију комије. Ћкушаду га, обуку га. Ќонда га мёту и-астан, и двајен чётир сата стоји и-астан. И ћонда дёће доктор и пригледи га, и да дозводу за сараду. Ќонда иду, ископу му раку. Ќонда дёћу два попа и ћаџи, и ћонда га понесу. Избјегу млађи приди стареници (тог ито је ўмро) и башу хјта на хёа (самарицу), прико заклопца.

Носу га ў цркву. Ќонда му поју еванделије и ондах, кô ћне на свако друго рашкрниће да стаже - тё је парада.

Оду на гробље и ћида га пусту у раку. И ћида његова родбина баци мајку земље унутра и каже: "Лака му џрина земља!"

Онак се врату најтраг сас гробља кући. И ћида ту оду-ху ручак (задужбину). Сутридан идеша се на погреб, и ћида се скупимо и идемо на гробље. Три пута гребемо свуд око гроба сас три прста јел са мајком (и зато се зове погреб). И ћида ти што су имали на гробље, добију, оперу руке прит кућу и ћида је у собу и седу за естал. Пијемо ракије спокој душне што је изумро. Сад ручамо.

Кад прђе недељу дајна, дпет дана. Онда за ћес не-деља и онда за по године, онда за годину - ћида му дана прђе за спокој думе. Је по ручка ћида се пије за здравље останли млађим.

Риста Грунић Давидов - Лолин, 73 год.

Кад дете неће да слуша, ћма га учитељ постави да клечи. И јопет кад неће да слуша, неће да јтуви лексију, добије трипут на длани пашке, и остави га до двојија сати; тада се зове "робијаш". Онда ћма детца: робијаш, робијаш! Мушка детца су добијавала на тур, а женска на дланове по мило. Детца се боде и ћма боље слушу и учу.

Субић Милка, 55 год.

Окупи се маса за конференцију. Сад се конференције одржаву у сали Задружног дома редним даном јвече.

Како се који појопривредни посо развија, о тим се и конференција вodi. На пример, ако је сезона сијања, конференција је у веzi тога. Конференције су кратке. Дискусије се слабо развију и зато се и брзо сврши.

Има конференције Сељачке редне задруге, на којим конференцијама руководи предник задруге; имамо фронтовске

конференције, за читаво село, — тү руковођи прецедник Фронта. Пример, сад је била конференција где је претрпесано питање електрификације села: да се увуче свејтло, да добије село. Тү летрификацију са њоме руковођи Месни одбор, он убира паре. Тада посочи контактно много паре. Бандера су се већ укопале. У току овог лета треба да буде завршено, можда и у току ове године.

Све је то измешано: на конференцији има људи, хена, ћиладице.

Јанков Србомљуб, 30 год.

Врањево

Ја сам чуво млину и доћом. Прво је била Кикинске банке, они су били газде. Тада је млина на крај села. И свако по сата морам сам да обиђем двојиште и млину, па сам с неки кључеви тада ринглово. Јма тамо једно парче ланца и кључ и ондак са њим ја заврнем контролни сат свако по сата. Онда сутрадан газда отвори сат и пригледи како сам чуво. И ја сам чуво брез три је по месеца осамнајс година. Они су пранајли, окружни јуређ, да сам чуво седамнајс година.

Ја сам прво чуво млину у најничу. Разబоло се чувар прё мење што је сијо, Јевта Томашев. Кад је оноздравијо, није тешко да дође најтраг, и мење је газда узео у месец. Петстотинадесет кила брашна је сам месечно.

За седамнајс година три газде се промениле.

После тринайс година тако ми је било спрва придо очија као прамина кад се подигне, и све већма и већма. Држим да сам од њих цугоба изгубио вид. Тамо су ветрови ладни и цугови, што је млина висока (јма две спрата) и завејаву ветрови око ње.

Једно вече је дошло чувар други да чува. Онда сам ја ишао у Зрењанин да тражим наочаре, мислијо сам да ћу бити мало видити. Нисам добијао наочаре, него су ме нудили да ми

скідаду сас Ѳчију Ѳпаницу. А ја нісам сміо да ми скідаду, замто ѩма што су скідали па нісу відміли німало. Влађа Перић је скідо па не види.

Онда ми е ѿмрла жена па је доно син код мєне и сна, па сад живим код њи. Не могу да радим, брез једне осамдесет година ѡмам.

Они су мєни дали љаду и пёт стотина пенизије. Од отог ѿзмёду четрдесет и пёт динара за Окружни ћуре, а двадес пёт динара што љиво тај новац и двадес динара што сам киваљид, што не видим и не чујем добро. Свєга ми одбијаду деведесет динара од пенизије сваког месца. Могу да идем, кад ми фали што, код доктора, и доктор ми да цедују да идем у патеку.

Давид Вламкалини, 79 год.

Сиромашки смо живили – из најнице, више радили другом него себи, јелбо земље нісмо имали. Радили смо код спајје; тамо ніје била скупа најница: петнајс до тридест крајџара, ѿ лето – кад се вози – било је форинта. Посла кад нађемо бољу редњу, ми тамо идемо па ради, јелбо код наши људи добијемо плату мало већу и кост.

Сад смо добили мало земље – четири јутра као – и обрађивамо, ал брејз коња. Радим другом да ми узоре, јел кад ѡмам, ја плаћам; а кад немам, онда идем па одрадим.

Кимпанов Маринко, 73 год.

Био ники Мјлом Скрофанов, а он је служио и његов брат (били су дечурлија), а нісу имали два шеш'ира, само један – били сиромаси људи. Субатом ѿвече јел недељом засјутра он где код баца и код матере. Он је доно љемир код матере, и док се право, днај зграбио и љемир па бочо на Љутово (дебо атара), а старши брат га зија; и сад треба диде код газде, а како не

д-иде гологлав,- а онај не да мемир!

Кад су били вељки - да иду с јцом да раду - онда су запатили две коње и кола, - онда су већ могли да набаву мемир - и онда су кубикали (вукли земљу, насеп правили и тису, да не би вода ушла у Ђутово - у то земљите).

То је ча Милош Скрофанов меникар приповедо (тада Милош (је) служио код нашог деда Вите).

Ка(д) добре подне да ручаду, па буде тамо (на то земљите) по педесет мездес кола, - па ретко код једе леба, него сви проје једу. Кад је вруга проја, онда у громулу стђи, а кад се олади, она са ме мрве.

После је он, Милош, окенијо свога сина Рајду, и та млада је донела неки седам јутара земље, и онда су они радили и арендирали (земљу узмједу у аренду, под закуп), и наполе су радили.

Увек је било богати(x) и ћубоги(x).

Млађен Ђоберић, 70 год.

ники Милош - неки Милош; и његов брат - и његов брат; зграбио - зграбијо; на Ђутово - на Ђуто; старији - старији; д-иде - да иде; да раду - да раде; Скрофанов - Скрофанов; меникар - меника; код нашог - код нашога; да ручаду - да ручажу; на то земљите - на то земљите; проје једу - проје једу; са ме мрве - са ме мрве; јутара - јутара; арендирали - ерендирали.

Кумане

Од четири године сам имо кобилу. Она је била риђуша, а гријва бела. Кад је била од пет година, она је већ имала од године хдребе, али ту годину већ сам га вато с матером у кола. Кад је њему било две године, она је имала седам.

Радио сам с кобилом двадесет и две године, а њен син

је радио код мèне пùни осàмнајс гòдина. Њèга сам дàо у зàдругу. јма су га прòдели зам нíсу могли да влададу с њимена.

Јà сам наùчио с њимена. Тàку је јмо наров: Кад Ѳи да га вàтам ў кола, он тàко жuri, сàмо се чùвај! Он да загрèбе, да се Ѳтме! И на крају крајёва – кад Ѳставу вратà отворена – Ѳи да избегне!

Кòлко путi дòје кòбила сàма ђс поља и мòра да довùче кùни свë, а он ко лùд, а он кàко он Ѳи! Он ѱде нùс кола.

Кад Ѳемо да га ўвàтимо, он кòракне, па Ѳде – амишан! Ѯсим пајван (од пèт фàти пајван) зòто што кад стìгнем на љиву, да сам слòбодан с њимена, да ми (је) ў шаке. Тàки је кòњ!

Нéхе ўдарити, нéхе ни да је, али сàмо да се Ѳтме, да бèхи, да се прòвàља, тò му је бijо сàв фàлер.

Влаºда Солáров, 75 год.

Кад дòје зýма, мì овце рàнимо тùлајом и кад има сёна, и сёна им дајемо. Кад се изјагњиду, онда опет са Ѳтом рàном ѯстом се рàниду, сàмо се зòб даје, да бòльи јàгàњци, а ѯсто и овце. Онда љмàду млéка да Ѳдоју јàгàњце, кад се зòбу; а кад се не зòбу, онда су лòше. Мàрта Ѱду нàпоље на тràву.

Мùшке јàгàњце продáмо кàсапину, а жèнске Ѳбашко чùвамо, зòто што неду тè да бòду за приýплод. Ѳдјùчимо и Ѳбашко од овàца, док не забòравиду за сìсу. Онда кад забòраву, онда и сјèдинимо зàједно – јàгàњце сас овцама.

Овце мùземо ўвече и зàјтра. Кàд је кàко пàша, тàко Ѯма и млéка; по лàтре од јèдне овце намùземо.

У мају онда се стрiжеду овце и лàнски јàгàњци, мì љéхи. Мòј син пàкупи љèгове ортàке да помогнèду и онда стрiжеду свi с мàказàма у àвлију. З глàве почну па додбле. Ѳставимо зà нас вùне, за нашу потребу; ово дрùго продáмо, да приправимо пiху за зýму: тùлај, сёно, зòб.

Вјуну што оставимо за мас, бјеремо, носимо је дрнду да се ради, па онда предемо вјуну па прајимо на ма за руо, — и чобану кабаницу, јанкел дебели (бекен, капут), чакнире и мтрамфле. И реклу ткам од отог. Откамо по три хилимца за кревете.

Контири Велинка, 75 год.

Свјекар се спровадио: идо је прво, тражио дјевојака; понда је ишо да запије и прстеново дјебојку. Онда ишо најбуку: ондак му вежу објалије и даре на кола. Кад је снег, прату се, сањкају се. Иду кроз село па се прату, свраћају код кума и код пријатеља. Постле иде (свјекар) на уговор: да уговари с пријатељом кад неду се младенци венчати, и донесе дјевојачки штафир: вене јастуке, хилимове, пешкире, зем, комуље. Сви гледу шта је дошао.

Очи венчача, прё један дан киту буклијаша. Увједу кочја је собу, па га најиту, покрију га с тилом, па младога пантњика и пјерјаница исеку па на тај тил пријденеду, и међу јастук на кочја ди не тај буклијаш јашити и велику бронзу (као звон) вежу на кочја. Ондак најиту чутуру, јспу је ракије и даљу буклијашу. Извједу кочја у двориште и узјаши буклијаш кочја. Онда свјекар и свјекрова даду једну јабуку и каху: Прво и прво комишију прико пута да зове је сватове, и онда код кума, п-ондак редом по родбини свуда. И ондак мјомак вјегове другове зове.

Пјерјанице су код мјомка. Јгрјанка, свирац свира. Кад приђе јгрјанка, сечу тё артије па је врну, и прају се пјерјанице. Сутра зјутра иду по дјебојку. И на сваког кочја по једну мараму вежу, на глазбу, са срдице. Сви се свјетови најиту сас пантњикама и с пјерјаницама.

Жива Матић, 66 год.

Кад су фашисти дошли, после тога, нису се још с Русом ни почели борити, доће једног дана уапсише мoga сина. Уапсили га, у општину га отерали. Ту су неке дотерали још. Тражили су живу, и онда су и њега отерали. И тако онда био је неки испит и ти су посведочили да није тај жив. Они су тамо остали.

Дођеше агенти, и ја сам се упрепастила, — шта ћеду они код нас! "Шта ћете ви код нас?" ја кажем. Они питају само: "Која је соба инхиљера?" И онда даље су наставили претрес. Они су ту све прегледали, кревете приврнили, свако орманче; тавање, подруме; слике по собама, — и ништа нису нашли. Неке књиге су још узељи из кофера, али те ништа нису вахиле за њи. И тако су они отишли с оти књигама у општину. И онда су рекли тамо агенти, кад су отишли, да ништа нису нашли. Једни кажу да га (живу) терају за Зрењанин, а други остали кажу: није ништа крив. И тако је дошло кући — имо је спрему. Тоб је било ѡдма како су дошли Немци.

После је имо још улицом, слободан је бијо. Међутим, уапсили таоце, његове другове, кад се Немац ударио с Русом. И онда су рекли неки да загледају и њега, и да се устрани. Онда се он устранио: четврт године је седио кући, у соби, никад се није крехо. Неко је ту и знао и долазио код њега, а млађи и нису знали. И јувек сам га чуvala, и кад његов кревет намешавам и његову собу спремам, јувек кажем: "Сине, око ти останеш жив, ја ћу бити најсренија мајка у свetu и ти најсренији син." И он је јувек казо: "Тако је."

Све смо очекивали да дођу да га уапсу.

И тако, кад је дошла четрдесет четврта година, прил отим кад не се ослободити, прођеме једног дана око четврт сата афтоби, четр пет, и ја пошла у банину и истрчала да видим шта се то чује. И прођеме афтоби и ја нисам ни помислила да ћеду они да ћапсу мoga сина. И међутим ја дођем у собу код живе и

њему кажем да су промили афтови и куда јду. И ћем ја у башту и чујем ја тутву. Кад ја изађе у двојиште из баште, ја видим четир афта у наше двојиште. И ја очу да дотрчим да кажем сину да су афтови у наше двојиште, а док сам ја дотрчала до њега, агенти већ јду по собама, трају живу. Питају мени: "Дај је инжењер живе?" И отворише врате и одма на њега: "Како се зовеш?" И он вели: "Жива Ђурић, инжењер." А они кажу: "Тоб ми и трајимо." И одма љему кажу: "Уапшен си", и одма на столицу да седне. А ја, кад сам видила да они не дају да устане са столице, ја сам се одма обнесвела и кажем њима: "Шта ћете сас мојим сином?" Треба му одело да се облачи, а ја не могу да нађем, сва сам била уплашена, а они му не дају да устане да нађе сам. А једни преврну аљине и трају нешто. И тако се спремио он, диплио, отрго се да нађе његово одело и обућу. И прави се, и тако: "Ајде напред!" истераду га.

Они су наоружани, и ја сам мислила да ћеду они да га јубију наместу. И ја сам пљак била мртва. И он је сав уплатен, сав је био блед у лицу. Одма ту на прег су га везали и онда га отераду у арто. И ја сам потрчала за њима и ја вичем: "Куд ми сина најсите?" И очла сам код афта и они кажу: "Иди, мајко, даље, пучаћемо." И тако су га даље однели за Зрењанин.

Онда су се сви окупили око мени - комшије; ту ме тешу (ови остали, отац му и сестра, брат, нису били кућни - брали се кукурузи - били су је поље).

Однели га, испит је бијо. Тоб је потказо неки Драгица, неки агент што је ту био у Кумане. Он је потказо да се живе кућни крије. Жива је кајо Шпилеру да се он креће, да се он није крије, да јма сведочеке. И тако је јмо спречи и дошће је кућни. Кад сам га видила, читаво не могу да будем радосна, нисам могла да добијем себи. Кад је дошо, сви смо се љубили, само срце не може да покаже радост, - стало срце за својим сином.

Тилица Ђурић, 64 год.

Кад су у недељу свјатови, у четвртак се купи буклија.
Код мајке и код оца мјомковог је буклија.

Увједу коња јнутра ў собу, међу прико коња обајлије: то је платно свилено, у боји (плаво, розли – како код оне, воле) и пријко тог платна тил. И онда се то накити пантъикама, перјаницима (од артије златне, фарбане). Сав се коњ обуче ў то. Онда се те пантъике вежу за коња, за те обајлије се све изумивају, љискиту. Певаду те єнге (девојке које су позване да кијту коња).

Прѣ три дана се купу гости, у четвртак, за свјатове. Коњ стоји ў собу и кијиду коња и певаду єнге коњу:

Буклијашу, мајтерина рано,
Кад ти почнеш свјатове купити,
Из авлије – код првог комшије,
ОНда иди венчаноме куму,
П-ОНда иди брату старом свјату,
П-ОНда иди ручноме дјеверу;
П-ОНда зови све свјатове редом:
Све јелене, мјомке нежењене,
Све јунаке, Јовине ортаке.

Ортак јелти брат језјали буклијаша (коња) и онда тај иде из авлије код првог комшије, а од комшије венчаноме куму, а од кума код старојка, а од старојка ручноме дјеверу; п-онда даље редом сву рођбину зове (зове све рођлове). Носи у чутуру вина јел ракије и иде од рођбине до рођбине да и зове да доједу ў свјатове.

То је било у старо добо.

Рођбина изнесе пешкир, па веже на коња (а сад иду пешице); онда вежу за чутуру пешкире (има код марамицу, копшуљу, мараму, – шта код има, шта код оне).

Момак што јами коња зове се буклијаш. Он однесе те пешкире све кухи код мјомка, код отог љувегије што не да буду

свјатови, па приђа његовој мајтери.

Онда се тјестрима ручак и тѣ је свѣ пѣваду. Око млађих се скучи тѣ. Кад ручају, онда се размишља.

Четвртак је био. Четвртком се купу родози и куми, и стари свјат и дјевер, а кад дође субата, онда се купију комије и остали свјатови, пустосвати, - са свог села монци.

Пјерјанице: Јувече дођу комије, монци и дјевојке. Тѣ се пева, тѣ се свира, свирци, гајдаци, - и вечера. Тѣ се игра цељу ићи. Секу пјерјанице: изрецкаду папире (марени, лаговане) на мале пјарчаде, па узрхеду крајеве, правиду као локнице, а друге савиједу, смотаваду на борице, кав на арманике, па то дође намукурено, креџаво.

Пѣваду је буле (енгебуле), пѣваду сватовац.

На пјерјанице сватовац:

Рано раник лепог Јове мајка,
Она иде у зелену башту,
Она бере јом за росе цвеће,
- Да накити Јовине свјатове:
Сваком свјату по стручак босиљка,
Само Јови румени ружицу,
Да му буде румена дјевојка.

Синоћ касно прегђене свеће
у Јовиној соби од сокака;

Тѣ сестрице реху пјерјанице
И синици и ју венчанице.

Тѣ је мајка световала Јову:
"Сине Јово, мје чедо драго,
Кад ти пођеш Богом по дјевојку,
Мрко гледај, ћштро проговарај,
Да би л тѣ се бојала дјевојка
Јом код оца, у очине дворе
И код мајке на мајкиним криљу.

Сутридан, у нèдељу, јурану рानо по дèвôјку свî, и гôстисти; јду мнôго кола, јду з Бôгом по дèвôјку од мòмкове кûће.

Мâјка ђувèгијина свè тê пешкире што је дôбила повeже на свâтова и на кoње сватôвске. Мòмци дôбијेदу пèрјанице па мëту натrаг за ѡешîр. Кочијаши мëту бронse, звéчке и прâлпорце на кoње. И ћôда се крêху свâтovi, пòлазиду з Бôгом по дèвôјку.

Онда пèваду свî свâtovi, вèсели су. Пèваду сватôвац:

Свî свâtovi бôру перунíку,

Само Јôва румèну ружицу,

Да му буде румèна дèвôјка.

Онда су стîгли по дèвôјку. Онда иду на венчâње. После по-дне нôсу дèвôјку од мâјке и стîгиу код ђувèгије и донèсу дèвôјку тû. Ћgra сe, пèва, свâлба цéлу нôh. Прико нôh – кад кравањ идe (тêсто: листни, крофне, облатне јели слатке тôрте) – кûм дôбије кòшуљу, а кûме мàраму (то сe дàрива).

Кад свâне, испрату кûма и после даље сe и разиједу свî.

Тилица Ђурин, 64 год.

Пoчиê сe да сe бôре од склада јèдног, истерâ сe на лéнију и кад дôћe до лéније, изврне сe плûг, да нè оре равник пûт, и дôћe до дрûтог склада. Онда бôтет начака (навèде) кoњa на браzду лêпо, запне плûг' и бôре браzду до друге лéније. Онда од лéније до лéније бôре тû њîву док не изоре. Сад јe на-правио равзор, као лéвак насрèд њîве; тô јe на ђc бôрањe. Кад бôре на срêди, онда дôћe пûпчасто; тô јe бôрањe на стуг' .

Сад кад јe сврмио бôрањe, онда јe скjino дръячу сa своји кола и онда јe уватио кoњe у дръячу и подръю јe тû цéлу њîву. И кад јe подръю, онда јe уватио кoњe у малîну сејачицу и посејо њîву. И онда бôтет пòдръя.

Ако јe посејо хîто, онда нêма посла на тû њîву до хéтве, осим ако роди кúков јел паламida (тô јe јèдна бòдьикава

трава, тако да она мора да се истреби. Кад се ради жито, онда она смешта до тичним што раду жито, бидеје и, а и жито није лепо и гуши га). У пролеће је повуко браном, да би земља била ситна, да би обдржала влагу.

А ако је поседо кукуруз, онда мора, како је прошло три недеље, – ако је нико са три перета, ако је нареостијо, – да копа кукуруз. Онда је прошло недељу јел две дана, и онда опет копа. Тобе се онда зову две копње (прашидбе) кукуруза: прво копање, друго копање – загртачина, загртавање. А трећа је подгрнавање кукуруза: нагрђе се земља око кукуруза, тако да га не би ветар изврно и да држи мало боље влагу. Тобе се ради после каше; ако нема каше, онда мора најсју да се подгрне, да се не изврне тулаж, да не би мишеви и рчкови (тада згадија) потлачили тај кукуруз што рди.

Стефанија Секулић, 58 год.

На село је овако: Свака се реч пакљиво прати. Ако неко каже "башта", тобе је онда некако исмејавање: Ју, ју, грђанка, како се погосподила! А што не каже "башта", кав што јесте, него "башта"!

Стефанија Секулић, 58 год.

Ја се зовем Маринков Чеда. У радију улазимо у осам часова. У школи седимо до двајнајст часова. Јшао сам две године у шести радију сред осмојетке и нисам завршио радиј, јел у почетку школске године сам био блестан, и сад понављам радиј.

Мој отац је члан радије задруге. Он је шталер, ради кње у Сељачкој радију задрузи Јоване Веселиновог.

Ја волим што идем у своје село у школу због тога што ми је овде лакше него да идем у друго село јел град. Кад

свр̄ним икбolu, иhy на занат.

Мёленици

Маринков чéда, 13 год.

Ми смо врли на кoње. Кад се измлati влahe, онак се слама ўстрани и садене се тамо ў страну. Ондак се тo жито омлаћено скупи на громилу. Решето се мёте нуз громилу и онак се реди тo жито: једаред из велике плёве, онак се други пут реди, из мале плёве, да биде чисто. Ондак се у цакове наспе и дигне на тавану јелти у магазину, дi кo има.

То је било прe четрдесет година. Ондак није било машине. Машина ўзме њен десетак, њен рис. То нам је било криво.

Двадесет и два друштва врли су ту кад дође машина. Мора да ураниду кад вршу. Има два пушара, они пушаду снопове у машину. Један једанпут пусти два кантара. Један кантар тo је десет цакова, пет метера. После други опет тако. Тако се они редају. Њи четир човека, камарали, бацу (бацају) снопове. На камару су највеk тi. Бацу снопове на трену. Две женске сечу уже са снопа (сваки сноп је везан) и ну(з) страну ѡма мёту тo уже. Пушар прихвати сноп и пусти у трен. Слама напред иде, а зно, очишћено, готово, наträg, ў цак. Њи четир вуку на кoње сламу (коње: од дрвета четир метра један колац, а треба два колца). Један човек стоји фурт под трен па чека сламу и вилама прави навишак. Ови што вуку сламу, удару кoње под навишак и љосу на камару сламу, тамо дi се дёне слама. Камараш, сламар дёне сламу.

Плёва на срёд трена испада. Једна жена грабњицама излачи плёву па мёне на трање (два колца и-оте трање и оплетено од кудеље) крупну плёву, а друга излачи ситну плёву (испод трена приграду да се не меша крупна и ситна плёва) и опет две носиду на трање.

Онак има један цакар што приваћа цакове, и тај мёне

на кантар да се мери. Он мери и пите: толико и толико (колько има киле). Његов цак ѿма мёне ну страну - десети цак. Газда носи његове цакове дига, диг може: у магазину, на таван.

Има диг наврше мамина двесто метера за један дан - кад је на једно место, да се не примијха.

Радени само имаду да станеду фрунтук - у осам сати, то је обично; ручак - двадесет, а јаузна у четир сата. А вечера - кад станеду, кад они онеду.

- Газда, дай ракију и вечеру!

Ја сам и кудијо навек.

Деспот Бељин, 82 год.

Неми шукундеди су дошли хиљаду седамстог двадесет и трене године у Меленце из Печуја. Дошло је њих четр браћа. Двјица су остали у Кикинди (полови су били), двјица су у Меленцима. Ондак је умро један брат у Меленцима; остал је један брат, Гаја, жив и Љуба, сина (од ћог умрлог), и тако се поделили: ово су Гајина деца, ово су Љубина деца (један корен), а Адамови се пимемо.

Друге фамилије су дошли из Чанада (Вујанови су сви из Чанада), и из Карпате су дошли.

Кад су дошли, ондак се земља делила. Поделило се стог двадесет сесија у први ма (сесија је тринадесет и двадесет јутра на четр места: на трећи место по осам јутара, а двадесет јутра што четврто (место) није подпуњено, тада је ледина око села; тада (је) служила за памњак); у други ма ондак се делиле полутине (по по сесије: тада су исклајс јутара, само фамилија једно јутро које иде на ледину); у трећи ма онда се делиле по фртезеви; у четврти ма по осмацима (осмак - стари каху - тада је осми десет од сесије: три места по хиљаду места квадратних фати, четврто место по хиљаду двеста, остане још четврсто квадратних фати за ледину). Сад каху јутро. Јутро је хиљаду шесто квадратни фати.

Од хъзаду сёдамсто двадест трёће го́днице до хъзаду сёдамсто педесёте Ѳидак се към(е)нова́ло (прёзвáло) село Меленце. Хъзаду сёдамсто деведесёте се црква пра́вила. Хъзаду осамсто седамдесет мѣсте търаш се попра́ло. Иъзаду деветсто двадест и не-сте попра́ло се опёт крст и ябуха (тô је тамо на цркву испод крста оно окружло што држи крст).

Е, сад юмам јон ёдно да кахем.

Кад се насе́лили, Ѳидак су делили опет сесије, од "но-вих зема́ла" (тô није било ѡрако па се зове нове земље): по три мѣста по осам јутара, а четврто мѣсто су кахи прапредови оставили опитини да опиткина снана тромак, да буде мања пореза (тô је опитина имала приход од пашњака). Стара земља није била у откуп (држава је дала земљу), а нова је ћесте.

"Илье" тô је била ледина (идемо на Илье; на Ильево је крупа била; увјтила киша свђ Ильево). Тô је после онога преврат, хъзаду деветст(о) осамнајсте Ѳидак је држава дозволила да се разоре, и поделило се: аграр и добровољци (тô су што су били у Русији, а и у Солуну – добровољачка армија). Аграрци су добијавали хъзаду двеста квадратних фати – тô су три фртада јутра – на дому (на сваког члана: колко је има деца и хена), а добровољци су добијавали по три јутра, а пет јутара добивали су ти љисти добровољци на "великом излазу".

А има Илье вјкадашње што је било; има што се разорало прѣ стоб го́дина. Има Илье од осамсто четрдесет осме, – тô су добављали (по два јутра) домобранци (тô су који су брањили земљу, врбованы су), тô је држава поклонила земљу који су имали у рату. "Бежанија" тô је једно узбуњење, пљубуна – револуција је испала. Орби ўзму хену и дечу па беку. Тела је Мађарска да се очепи од Фрање и тела је да она постане сама га́зда у својој земљи. Ту погибе Јанче капетанче, код Новог Бечеја на једној унки (тô је један брег); и код Башаида има и ту један споменик

из њосамсто четрдесет осме. Тô сам склûо, ондак су дòили Руси па су умирили тô. Франц Јосиф је дао Мађарској краљу, и он је као био краљ Мађарске, а аустријски цар.

Књиза Адамов, 72 год.

седамсто - седамсто; у Меленце - у Меленце; донило је - донило је; четр - четири; у Кикинди - у Кикинди; од оног јурлог - од оног јурлог'; ово су - ово су; Адамови - Адамови; из Чанада - из Чанада; стô двадесет сесија - стô двадесет сесија; по фртезеви - по фртезеви; у четврти мај - у четврти мај; хиљаду иесто - хиљаду иесто; хиљаду - хиљаду; двадест трће године - двадест и трће године; поправља се - поправљен је; прајдедови - прајдедови; да буде мања пореза - да буде мање пореза; после онога преврат - после онога преврат; армија - армија; колико је имо деца - колико је имо деце; вјакадашње - вјакадашње; њосамсто четрдесет осме - њосамсто четрдесет и осме; да она постане сама гајда у својој земљи - да она постане сама гајда у своју земљу.

Вјујица Вјујанов он је моро да где от куће, јел он је пратијо комунизам још прe Немца. Члани је Партије бијо тридес иесте па све до погибије. Погино је у "острово" - тô је труска, рудина. Тамо је бијо бункер. Њи тројица, четврти бијо што (је) издо њи, издајник - Рајда Црни (он је имо везу с Немцима). У лећње време они се крију по кукурузу, а у зимње добо било је њи и у село - да наставу храошу.

Немци су били кот куће по којног, трајали га и није бијо кући, и они су ошли (онај је њи издо, и они су знали да је он тамо), опколели (тамо је била куманска полиција и башайдска) место. Кад су Немци очли, била је борба, и кад су стигли на место, двојца мртви и један жив. Сами сеbe су убили; овај трени тог су живог донели, рањеног. У болници је однешен у Зрењанин - тамо су га сигурно стрељали.

То је било четрдесет треће петнаестог фебруара (Сретење су биле).

Радомир Вожа, 67 год.

Лепо је пчелар бити. У којој кући има мёда, ту има здравља. За децу знаје шта је то? Здравље је добар мёд, лековит.

Ја сам ове године излечио човека од инцијаса. Зове се Зоран Леваков. Он се мени потукијо да је болестан од инцијаса. Долазио (је) код мене, и ја сам му мешо пчелије ћубоде. Први пут сам му мело четири, после двадесет и једна сам му мело седам, после тридесет и једна десет пчелији ћубода. Уважим пчелу за крила и мете на око болесно место. Чим сам је овако мело, она је пустила хлојку. И тако сам још двапут тим дотичним мешо по десет да га ћубоду пчела. И потпуно је оздравио. Није мојо да иде човек: ту га уважио, у крста. Он добија онекије, па иако га спасло то, а пчеле су га спасле.

Шта све има у копници? Даклем, има: пчеле раделице, мајтица и трутови. У једној копници, кад је спремна за рођидбу, има педесет до осамдесет јаја пчела (зависи колико је велика копница). Мајтица размножава друштво с пролећа, да би се спремила за рођидбу. И кад је копница пуне пчела, онда се мајтица спрема за рођидбу. Мајтица заљеже друге мајтице које не (је) наследити. И кад буду већ ове младе мајтице да се излегу, стара мајтица излази са рођом, а млада дстaje. Али ако је друштво јако, она не у дванаести дан пустићи још један рођ. А докодим се да с другим рођом висе мајтица изађе, али не остати висе хиви, само једна. Ове друге пчеле потуку мајтице, само једна њима остане коју она (и)заберу. Млада мајтица после неколико дана изледе пред своју копницу и пари се са трутатом, и онда постане оплођена и леже друге пчеле. Ако иако је оплођена, она леже само трутате, и ако пчелар не пази да замене другу, пропала му је цела породица. Зато је потребно да сваки пчелар има по коју резерву мајтицу да потпуни да му је потребно. Труп-

тамицу мјатицу њебац и земење је оплођеном мјатицом.

Живот пчела је кратак. Њин је живот дугачак три месеца, јел је она (пчела) истрошена се у раду. Зато јувек њна љубви пчела, што мјатица смеше свака двајек четир сата три до четр хиљаде јаја. И за два десет дана се пчела излехе. Мјатица се излехе за седамнајз дана (и она љубви три до четир године).

Пчеле гају трутанима док им је потребно да се пари са мјатицом, а после га уништавају – а и сами пчелари се труду да и уништавају. Једе мёд; он љубита не ради, само једе. Али не може ни бех њега, јел трећа мјатица да се оплоди.

Трутани се најбоље спречавају са вентажним саћем, јел вентажко саће оно је пресовано само за пчелије леѓло. Кад пчеле бије да производу трутане, оне (док мјатица није залегла) спремиду трутанке ћелије: оне шире, прогризу ћелије вентажног саћа. Мјатица иде редом преко саћа и у сваку рупу остави њено сeme (јаје) које се за двадесет дана пчела излехе. Кад трутани буду залежени, пчелар ће посече ножом и унити (Пчеле почиједу с виском ћелије. Трутанке су крупније и веће, и онда пчелар тоб посече, главе посече залеженим трутанима, а оно што је остало, трупови, пчеле саме изнесу напоље и бацу).

Млада пчела, кад се излехе, не може бити да лети, да иде напоље. Бар једно четрнајс дана она мора да је унутра, и за то време она љуби свог поса да ради: да чисти ћелије где је изашло леѓло. Види се слободним оком: завуче се пчела у ћелију и чисти (тоб је као нека маовина, тоб пада у кћиници на пољ), а тоб што падне на пољ, тоб је дужан пчелар да љичисти, – да им олакша поса.

С пролећа, како су лепи дани да пчеле излеху, пчелар трећа да се постара да отвори кћиницу и да прегледа да ли љуби мјатицу. Догоди се да преко зиме угине мјатица, па пчелар трећа да замене з другом мјатицом, ако љуби у резерву, ако нема,

трέба да споји друјтво са јним кје јма мјатицу. Мора да се јако најму и једне и друге кад се спајаду. Оне се по мјрису познаједу (свака кјиница јма други мјирис). Зато се најмимиду и попрскају мало мједом, да се не туку, да се не књеду (онда се не познају по мјрису, онда су једно). Може из цигаретле дим, може парче крпе (уважамо и ондак она нема пламен, само дим) да се дими, а јма и специјална спрјава пчеларска која дими.

Пчеле се рђу саме, по природи. Кад је пунा кјиница пчела, оне се рђују. Стара мјатица излази са рђом, са младим и старијим пчелама, и цео рђ се увјати на дрвету, на грани и пчелар га скине и мјетић га у спремљену кјиницу, прајну. Јма специјална котарица за то. Подметем котарицу, затресем грани, и пчеле (рђ) падну у котарицу. И спустим под ѡим дрветом котарицу доле и чекам да се све пчеле скупу укунутра. Манда је остало пљак пчела на грани, ако је мјатица већа у котарици, све ћеду сјни доле код мјатице. Ако је мјатица остала горе, на дрвету, онда ћеду пчеле које су скинуте у котарицу, опет отиши горе код мјатице, тако да и пчелар мора поново скидати.

У првим рђу нема никакд младе мјатице; у другим рђу (другенац), који се после дванајс дана рђи, ту јма млади мјатица. Ако је стара мјатица јгнула прије рђидбу, онда пчеле сачекаду да се излеже млада мјатица и са младом идеду. Постле дванајс дана кад је пустила рђ (такозвани другенац) – кад је јако друјтво – и послије двадесет дана мјатица пусти и тренутни рђ, опет с младим мјатицама. То је мали рђ, тај нико не остава. Пчелар га врати настраг или га споји с опет каким слабијим друјтвом.

Мјатица је већа и дужа од пчела раделица. Пчеле раделице су све женског рода, које не потребују мужјака. Што го јма у кјиници, то све мјатица излеже.

Пчела се рани само са мједом; зато пчелар мора да

остави преко зиме колико љуби треба.

Бјбих Нјеца, 65 год.

Зрењанин

Кад волем да имам, морам и да раним, морам да се ста-
ран за живот, да гледам да се марвиће изведе на пут, да му
дам помоћ да може да живи.

Кад крава има теле и биеш да је музем, морам да је
нараним као што треба, да је дам мало зоби; нема ништа бре(з)
зоби, окром кад има паме, онда не треба толико зоби.

Шаламада је за краве. Тоб је кукуруз посејан, и ура-
сти, и после тоб се коши и даје се марви. Тоб се сеје браздом,
и ченхе, кад баџин зриће ченхе: кад више баџин, више никне.
Шаламада може да никне и на слабију земљу (тада је сјтина, као
палац, тада расти до појаса, један метар. Тада што се копа, већа
расте и дебља. Тоб се разреди па се остави двадесет и двадесет зрнета
у кућицу; тоб не буде шаламада, тоб је већ кукуруз). Никад се
не копа (шаламада), само се коши за марву да једу.

Кад крава има теле, мора добити зоби. А теле, ако
остане за приплод, и већу треба зоб. Шпекулирам: нећу да раним
краву, онда да је музем; а кад музем, нећу напустити никна,
јел ту треба и ћага. Каако је однегована, тако млека даје. Ако
је боље раним, боље не имати млека. Не можем фурт да је дајем
зоби; дајем: тулузине, суве дјетелине, маломаде, сена, јел та-
ко штогодека, — тоб је рана; а кад дајем зоби, тоб је и ћага. Што
год је боље раним, боље млека има. Морам да купим да мало
прераним ако биеш да имам краву да музем. Дајем је две прегрне
мекива и две три прегрне гра (може и пробије са јваре — по-
гаче. Јве се исцеди из тог цунциукрета и та погаче онда су за
марву, с отим се рани марва, тоб је здраво добра рана
за марву. Сад почим је била сума, погаче добију само раними,

тѣ што рâду на јуљару) — тô је зôб за крâву. Јазиен вòде и юзмë-
наи с ôтим да бûде ни гûсто ни брîстро; кроз ёдан сât двâ кад
стòји, ѡма наабури. Мôже зôб да се сîпа на плë^оу и юзмëна, и
крâве једу. Зâјтра и јзвече тô се дâ зôби.

Ближке прôлећу онак трáва и ура́сти, и ѿнажёна
иđe крâva да пâсе. Ако ôстави приплад, и тô тèле иđe да пâсе.
Свë иđe на пâму, ôдатле ра́сти и јù тим се рâзвijја. Говèđar чû-
ва тê крâве да пâсу, напоји и, — мôра да поји као мих да је
његово. Звاػ сам крâве: Лéна и Гáра (тâ је бýла црна па гâ-
рава). "Од ôте пôвразе (фâјте) ôhy да ôставим тèле." Пôвра-
за је кòја је дòбра крâva, ôнем да ôставим за приплад; а ѿнда
нем да је нêгујен, да је ôдранин као што трèба. И ондак доче-
кам да се ôтели и мôрам да је зôби. Свâким трèба нêга. Кад
је пунijja, ёна лêпше юзглëда; кад је прâзна, кад нêма зôби,
не напредује готово ништа, — онда зâлуд сáмо што је држу, јел
њëга свûд кóнта.

Вéљко Рâцков, 84 год.

Мôj ôтац је чу^о о ћвце. Јâ кад сам дорастијо до дë-
сет, једанак је гôдина, и јâ сам с ôцом чуо заједно ћвце. Мôj
ôтац није имо земље. Јâ сам после и служио. Био сам јù кућу
код гâзде — слûga, трî гôдине. Пâ, после сам ôпет с ôцом чуо
јвце. Мôj ôтац је пàрасио (као кад чòвек изôстави свôj зanát),
пàрасио се чобанлука, трî гôдине није чуо ћвце; радио је по
граду: сâдили су бâгрëње, дûдове у јулицама. Пôсле смо ôпет
понòвили и чuvали наново ћвце (онaj дëсет, onaj пëтнајс, како
кðји гâзда, како је кòи имо), — по трî чëтири стòтине комáди
у тим чопору што смо мî чу^оали (мî смо рâди да прîмимо вîше,
да вîше зâрâ^одимо).

Свë смо чuvали заједно док се нîсам оженио. Јâ сам
пôсле за сèбе радио и труđio сам се и дòша^о сам до мálко
кућице; пâтијо сам се, дòшо сам и до двâ лâнчића земље. Дòшо

сам до кόња и до кóла, па са(м) мáлко – три чéтире лáнца – и арендиро (‘зо сам тýбу зéмьу под зáкупом па сам је обрађиво), а нуз бóто сам чéво и бóвце те сам тákо дóшо до мóје сиротиње. Мáло син превáтио, па смо ráдили и зáмали смо мало капитáла. Дáнаске ћимамо својине мáлко: ћесам ј по лáнаца зéмье.

За мóг вéка ја нýсам ни трéхи тéл спáво под дúшек, у кревéту, нег по пољу, по рýту: на зéмьи и у снéгу. Мáло (у) зáветрину, у сníзу (у јáрак, јéндек). Доња, бóдуд брéг, бóдуд брéг, а јá у сníзу се склáњам кад је злó врéме. Вéтрови дуваду, снéг, кíма бýло је. Мáло се згréчим, па нýтим, да се ўгреем; нóге зéбу!

Александар Кирћански, 71 год.

Кад сам изéамо из юснóвне школе, ђндак сам почо ráдити као у наéницу, као дéте, и поéсле сам слúжио код гáзда. Бýо сам лéти ѯутурáм (тó је јéдан râđник да кóси хíто. Пóкосимо хíто и узвéзимо, и кад оврime гáзда, он ми дá сéдам мéтера х'íта заòто што сам ráдио код нéга). Пóсле бéремо кукùруз у наéницу. Пóсле смо овáко дíгоj у фáбрику, дí добијemo да râđимо. Рáдио сам и у пíвару – које дíj, дí сам дóбии да râđим. И у струѓару сам ráдио и у юнерáну – десéте је почела да се прáви, и једáнајсте је прáвила юнер веñем.

Пóсле (је) дóшо рáт па сам јшо у рáт. У Рúсију сам бýjo три и по гóдине у заробљеништво. Тридесе(t) дáна смо пúтовали у Астрахáн (на Црни(m) Мóру – ћима тó и на мáпу), – фúрт вóзом смо јшли!

Кад смо дóшли (из) заробљеништва, дóшла (је) Јúго-слáвија и додéлила нам ѡгáрне зéмье (сéдам јúтара сам дóбиијо) и почeli смо паòорисати. И ráдио сам нуз бóто још четрдесет лáнаца нáполе (јшо сам мóје кóње) и скúпио сам стó двајез глаòва овáца и купијо сам још юест лáнаца зéмье. Дваòнајс ј по лáнаца имам сáд.

‘Имам сýна и снàу код мéне (нéмаду дéце), а двé

кнёри су џудате.

Дајно ијсам ч'јто. Воло би да ч'јтам - умем да ч'јтам - сајмо је скупа ијвина (не зарадијвам - ја стај човек'). Имам календаре и понеке књиге купим па ч'јтам - забаљам се.

Мита Гајин, 70 год.

у најницу - у најницу; као дјетe - као дјејте ; раџник - радник; увезејмо - увезено; седам мјетера х'јта - седам метјери хјита; зајто ито - зато ито; дјигој у фабрику - дјигод у фабрику; да раџимо - да радимо; десете - десете; једанајсте - једанајсте; после (је) дојмо рјат - После је дојшо рјат; бијо три и по гđдине у заробљеништво - бијо три и по гđдине (у) заробљеништво; на Црни(м) Мору - на Црно(м) Мору; има тоб и на мајпу - има тоб и на мајпи; фурт вёзом смо јшли - Фурт са вёзом смо ишли; Кад смо дошли (из) заробљеништва - Кад смо дошли и(з) заробљеништва; Југославија - Југославија; и доделила нам - и доделил(а) нам; пајорисати - пајорисати; радио - радијо; имо сам - имао сам; кобње - коње; стоб двајез глајва овајца - стоб двајесет глајв(а) овајца; Двајнајс - Двајнајст; немаду дече - нему дече; Дајно - Дајно; забаљам се - зајбаљам се.

Данас смо копали башту. Сејали смо бела лука, сејали смо грапак, зелен, маргарепу и паштринак. Сејали смо лјетњу салату. Кајсийје немо да сејемо рјасад: купус, кел, келерабу. Сејајемо ротквицу месечарку (црвениу). Кајсийје немо сејати и пасуљ, џелен да се бере - путер пасуљ. Онда немо сејати: кромпира, пасуља за зрело; лука црна за зиму, целера, прадаја, паприке; лудае тиквене, што се куваду џелен и тикве јургете.

Лудае тиквене куваду се чушпајз: тоб се треје на ножове. Кувамо и чорбу - на коцке. Тикве се пуну: пиринце, меса, бибера, црна лука - тоб се испржи и најести се за пунење.

Беле лудаје не сејемо (тоб рди дјигод ди сеједу врежу).

Кùпус, кёл и келерабу рàсàдимо и зàливамо кад дòђе врéме. Пà-
радајз мёнемо нуз кòье и вèзивамо га, чистимо га, кòпамо рёдом.
Крòмпир кòпамо и пòдгрнемо га кад одрасти лòза. Пàсùј кòпамо, и
кад дòђе рòд, бëремо га ў зелен. Овај друѓи пàсùј – за зрòло –
кòпамо га и мёнемо да јùре, и зà зйму остане.

Нàже башне су свë òдграђене. Тако дòфеду кёре и на-
праву итëту: угазу, покрјаду, искрју (лòзу од пасуља, лукса).
Онтети се нёшто, само не млòго. Нёку гòдину на кùпус, кёл, ке-
лерабу дòђе нёки бùвач – бùбице сйтне – и поједу лине, а нёку
гòдину нё.

Кад доспёмо и кад врёме дòпусти, рàдимо лагацко јà и
дёда и пòмало се òдмàрамо. Мётем цак јел поњаву, и мало и лё-
гнёмо кад дòђе лёто; врућина – мàло у ладу. Дòручкујёмо и онда
рàдимо, и мàло се òдмàрамо и ручак спрёмамо (мане се рàдња).
Ручамо, мàло се òдморимо, онда спрёмамо мàло за пијаце – кàд
је пијачни дан. Кад нёшто продамо, кùпимо мàло шећера, пòма-
ло мёса, сòли, паприке сйтне, пиринце, бýбера – итâ трëба ў
кућу. Òдатле вòдимо трòшак: кùпимо млéка, сира. Нёмамо нјака-
куву мàрву; юмамо нёку кòкочку и пётла и òдатле юмамо по кòје
јае за трòшак.

Цвéјић Лèпосава, 70 год.

Па пàла сам. Пòшла сам да јдем на пијаце и ёндак сам
тû пàла на капицик (врата са ўлице, – тò мî кàжемо капицик).
Тû юма путања. Нё знам кàко, тако мих да ме нёко срушио. Мис-
лим да сам јдарила ногу о тû цигљу (сеченицу, опшивач), – у
ципеле сам дубоке бýла. Мòја нérка је бýла са мном, па нùж ву
сам пала.

Лёжала сам једно двà мёсеца (гòдина дáна сàд било
у дèцембер мёсец. Нисам могла ни да се покрèнем с мёста, бо-
лело ме здрàво. Истргла ми се цоѓоња из руке, из плèха, – та кòс.

Болë ме. Свà ми дèсна стрáна јùманута сàд (тако нёмам
мòги са тòм дèсном стрáном). Јà сам бýла дòста здрàва; èто шта

је тô дòмло да паднем! И рука ме тû боле, је те мìnице.

Пेrem, ал нè могу да прéдем, - нè могу тако да одвајам руку од мèне, зам мèне је као рука ўкочена (грчилà се). Дòктори су кáзали ѡма да сам ишила, да су ми намéнили руку, они би наместили у мèсто, биљо би кàо што трèба, - овàко није на њено мèсто.

Да пеrem, тô ми најлákше. Дòбро спàвам, сàмо мòрам мàље да јëм. Кàко малко јëм вијше, ѡма нí ми дòбро, стòмак ми тако тéжак. Свàким стàријим чòвеку икòди кад је кàсније; зòто кад је рàније, ћондакена је лàкше.

Њубица Лáтовњева, 70 год.

Тàко смо мëсили лëба: једàред јâ, једàред ѡна (мòја јéтру; ѡна је биља стàрија од мèне).

Устанемо кàд у јèдан сàт кад у двâ, па мëсимо. Увече подмëсимо квáсац, а зàјтра устанемо па замëсимо: сìпамо воде и сòли мëтëмо, ћонда га замëшивамо. Пòндак мàнемо да кëсне мало, да дòђе за руком. Пòкријемо ш чàршавом и јàстук преко чàршава. Кад ўскисне, мëтëмо у саhурице (кòшарка што дòђу лëбови, кòтарице - нëма ўшке). Пòнда кàдимо пèhку (ложимо је пèh). Ёгризине (тулùзина - крàва и кòњи, обве огрíзу лишће) ложимо.

Мëтëмо, стоји двâ сàта је пèh, онда вàдимо ѹс пèhке па ўмијемо лëбац, мëтëмо је шпајз: пëт шëс лëбова и цïповку (мали лëбац, тô се зòве цïповка) и двë лëпније (зàвију се у чàршав, мëтеду се дигодëка у ањине - јàстук јел кàкви кóжу - да одmekne). Онда свàки одломи парче па јëмо. Рàдимо у авлiji па јëмо.

Њубица Лáтовњева, 70 год.

Бëремо кукуруз. И зàвијемо дëте у јàстук па напрèд (сирòтиња; имали смо лáнац је по зëмље, а биљо наc двáнајс је куhy, биљо друштво, а күha мала, с трòском, па једвà се завúчемо).

Бेरемо кукуруза даљом, а ићом сечемо толужину. Ни-
смо долазили күни. Онда јдем чак на ону лењију, да видим ита
дете ради, да га коми не одгризу; и ја и моја јетрва, и она
је имала мало.

Кад носи күни кукуруза човек ми и свекар, ћидак до-
несье да јемо. Свекрова она кува снајама, кћераша и синовима, -
сви су њу поље, само она күни остане. Кува итак се има: лудаје
зелене, чорбе, вальунке - макар итак - па са олајом запржи (с
отим смо кували). Меса аја, никако! Од ита да кува, кад нема-
мо да закољемо свинче!

Тако је било у старо доба.

Софјија Пескаров, 65 год.

Њен муж је паво па је скрјо кичму. Седам година га
служила и ондак ће да доведе сина и снуву да је одлакнеду, да
њега служиду мало. А син се сложио с ћцом и млодогу су њу секирали,
и она се зото отровала што су они љу млодогу секирали. И
очла је код ћерке на тужбу. Ќерка је казала: "Морај да га слу-
хиш, он је твој муж. Неху да знам нијита о тим." И она онда до-
шла күни, ишла је на таван да се обеси; а погоди ће да је
забравијо, и она дошла доле, преправила масну соду и попила.
Три дана се борила сас душом у болницу. И љена ћерка није ни
дошла да је испрати. Била је на море сас најстаријом ћерком.

Тошин Велинка, 64 год.

Кад сам ја била код мотца и код мотре, живи-
вала сам тако да ниса(м) мотгла имати ћо што сам ја тела.
Тако су људи строги и нису ми давали да јдем да сам тела
и да сам вољела. А што ми је била највише жеља: да имам
дукате, сеферине. Стално су ми говорили да то још није потребно

за мèне. Кàда се рàдило и скùпило и прòшло нèко врèме, нìсам тèла юнк нìгде, и где са(м) мòгла юнк!

Онда мòј ծатац и мòј дèда стàлно су мìслили и размишљали зàшто јà нèшу д-идем. "Збòг" што нèмам дùкате као што друге юмају," - тò сам јà казала. Онда ми је дèда рèко кад юспуним о^асамијајс гòдина, онда ћу добити дùкате. Кад сам юспун(и)ла о^асамијајс гòдина, онда, како су ми кùпили дùкате, щома су ме ћудали - свè јùедно. Тò е бìло мòје девòвање, тò е бìло мòје свè!

Кàку: нìје пòтребно бàла^аица да юма дùкате. Кад дèвòјка рàди да зàради, онда дòбије дùкате; јели ако се мèтну дùкати, онда дèвòјка ће да јùде на зáбаву, югрàнку (онак је бìјо мòзи, - нìје бìјо бìјоскоп; нìје бìло поборите нег је бìјо тèјатор).

Старенина (ծатац и дèда) нìје допùнијала да се ѹде тåко да имам свòга дечка, - тò је бìло срамо^ата. Ако сам тèла юнк, тò сам юила ѹ коло о(д) двà сàта попòдне до ѹвече до пèт да сам юнк, - нìсам смëла зàмрли нìгде. Тåко тù старији бìли стоги, држали на дèцу. Кàм спрèће да су и сàд тåко стрòги на Ѹву ѿ^амладину, па би знали ко је старии, ко је млађи! Уад иду од дèве(т) до двáнајст, па се рòдитељи срdu, - јел се ту свàмта дејава. Нè могу отац и мати да спáвају брèз бриге, мислу гдë је Ѯерка!

У Беòграду на стàници, у тù сòбу мàјке з дèцама дò-шила Ѯедна ѫёнска мла^ада^а, лéпа - стùденткиња и донёла је кò-фер и јèдан мàли пакèтић у плàви ѡорган увијен па зјернáдлом прèденуту. И тèла је да бстави (крèденц юма - тù бставајаду кò-фере), да сàчека мàму са вò^азо^ам (тò је она тèла да слàже), - али нìје тèла да приими дòтична што ёе уписивала (чинòвница), јел нìје юнка (стùденткиња) юнкта код љè - легитимáцију. Онда је Ѯетила.

Пòсле је милицијац юû дòво. Кад је распаковала, -

жёнско дё⁴те, лепо дёбело – кô лûче! Онâ је сîгûрно љему (мили-цајцу) плâкала, гдë не она и шта не са дётетом. Ђози дёте не треба, а ни љеним ôцу (Јом ёдна је бîла и(з) Зрэманина, че-кали смо вđоз, тåко да смо свë тô вîдели)! Она је тёла да ћастави тô дё⁴те па да по⁴бегне.

Њен ôтац и мäти су кâзали нêнеду да је прîму, ёми су њû по⁴слали да ђа на сврни стûдију (у Скопље је свршавала икô⁴лу).

По⁴сле ђа стала иза ме⁴не⁴. Тако је плâкала, шта не она са дётетом да ра⁴ди, юјзи дё⁴те не треба! Шта је по⁴сле бîло шњом, јâ не⁴ знам.

Ёто зâшто се ôтац и мäти брîну где дёте отидне. Зо-то кâхем: трёба рòдитељи стрôгijе да дрху.

Смиља Нîнетин, 47 год.

код мôг ћаца – код мôга ћаца; живила сам тåко – хíвела сам тåко; што сам јâ тёла – што сам јâ тё⁴ла; да ѯдем – да ѯдем; говорили – го⁴орили; Када се ráдило – Када се ráдило; промило нêко врëме – про⁴шло нêко врëме; ѹни – ѹни; д-їдем – да ѯдем; као што дру⁴ге ѹмају – кô што дру⁴ге ѹмају; добити – до⁴бити; о⁴сâмнâјс – о⁴сâмнâјс; цма – цдма; Тô е бîло мòје девòање – Тô је бîло мòје девòање; да зâради – да зâради; ћанда – п-ќонда; Старёшина (ћац и дёда) није допùшнала – Старёшина (ћац и дёда) није допùшнала; да имаш свôга дё⁴чка – да ѹман свôга дё⁴чка; тî старijи – тî старijи; дё⁴цу – дё⁴цу; да су и сâд тåко стрôги – да су и сâд тåки стрôги; од дёве(т) до двâнајст – од дёвет до двâнајст; дешава – дешава; ôтац – ћац; брез бри-ge, мислу где је – брез бри⁴ge, мислу где је; У Бео⁴граду – у Бео⁴граду; майке з дёцама – майке са дёцама; ѹдма – ѹдма; увијен – уви⁴ен; да ћастави – да ћастави; са вò⁴зо⁴м – са вò⁴за; она – ћа; јел ѹ(је) ѹмала ѹшта код ље – јели ѹ(је) ѹмала ѹшта код сèбе; Онда је ћатила – Онда је ћатила; дово – до⁴о; Кад је распаковала – жёнско дё⁴те – Кад је распаковала,

оно је женско дејте; и(з) Зрењанина - из Зрењанина; вѣз - вѣз; похвали - похвали; осталла - осталла; дејте - дејте; строгије - строгије.

Домој дејте је школе и плаче: "Дај ми, мајма, новаца да се возам на афтобус." И мајма извади две банке их цела и даде детету да хути. И лепо га међе на афтобус, и да га возају четр станице (једна је главна станица, позориште, онда друга станица је до комбината, скробаре; и најтрај - до Цара Душана (улице) до краја, до последње станице), те ће детету хељу испунила, - јел је један, јединац.

Домој подбунисио Јвана. Овај дрећи: и он ће кроз цео Зрењан да се воза за две банке, ће и он да се воза као Душко. Ни му дала мајти. Кад идеду заједно, онда ће га возати, - да се возаду.

Ермина Јурсулов, 45 год.

Зајтра кад устанем, остворим прозор, - прво се сада да се излуттира. Наместим кревет и почистим, склоним собу сасвим и онда упалим ватру, спремим децима дручак, и иду је школу, - тоб је најглавније.

Онда спремим се, идем у варош, носи(м) млеко, и ка(д) донесем кући, доручкујем, спремам ручак. Кад ручамо, опремо судове, склонимо. Ако имам времена, онда мало штрикам, пешчрем, шијем. И онда идем је школу, раним краве, кобиље, - кад човек није ту; кад је ту, онак он иде. Јутим донесе веће, спремам већеру. После вечере се пејру дејца и међу се да спавају.

Синоћ сам лежала у једанадесет сати. У неадељу јувече Јова једно радијо код моя сестре, - слушали већело вече.

Вуков Душица, 30 год.

Наместим кревет - Наместим кревете; саду - саду; и иду је школу - да иду у школу; тоб је најглавније - тоб је најглавније;

ѝдем у вáром - јдем у вáром; и ка(д) дđијем - и кад дđијем; до-
ручкујем - дđијечијем; мало итрикам - мало итрикам; ийјем -
ийјем; јдем ју шталу - јдем у шталу; рáним крáве - рáним крáву;
онак он јде - онда он јде; После вéчере - После вéчере; У не-
дељу - У нèдељу; ёдно радијо - ёдно радијо; слушали вéсело
вéче - слушали су вéсело вéче.

Имала сам још двé сéстра и брата једног, дéду,
бáбу, ђаца и мáјку. Отац он ми је радио на стáници, желéзничар.
Мáјка је ишла з дёдом (бови отац - мóг ђаца - свéкар) ју поље.

Брат је ишо ју школу, сéстра та старија ју школу иш-
ла. Још ёдну сéстру сам имала, таја је ишла у зáбовиште. Ја
нијасам ишла ју школу, најмлáђа сам бýла. Пóсле сам дорáстила,
имала сам ју школу (чёти(r) разреда ёсновне). Кад сам изашла и(з)
шкóле, гóдину дана сам ишла ју поље да радијим. Пóсле сам трí гó-
дине ўчила да пíјем; још ёдну гóдину сам кúчи ишла.

Имали смо виноград, ишла сам и да радијим у виноград.
Пóсле тóг сам се јдала.

Нијетин Нáда, 23 год.

бáбу - бáбу; ђаца - ђаца; з дёдом - з дёдом; ишо ју школу -
имала ју школу; Још ёдну - Још јёдну; ишла у зáбовиште - ишла
у зáбовиште; ју школу - ју школу; најмлáђа - најмлађа; дорáс-
тила - дорáсла; чёти(r) разреда ёсновне - чёти(r) разреда
ёсновне; и(з) шкóле - и(з) шкóле; ју поље - у поље; трí гó-
дине - трí гóдине; још ёдну - још једну; Нијетин - Нíчетин.

Ја јýем на кошáркашки стáдион кроз врáта. Ондак
тáмо један чòлек што га поznáe мój брат, трахи кárte (ко нéма
кáрту, га иzbáci нáпоље), а мéне је пустiјo зато што смо ишли
јa и мój брат јувек тáмо. Он је ш нýме ишо на вéцбу, на лóго-
ровáње (Тáмо никад нè переш ноге, сáмо лéгнеш у цíпеле и у
одéло. Тек лéгнеш и задréмаш, онај вíче - комáндír: "Устај,

у ~~треј~~ трој!"). Пот мајоре су спавали.

Ондак се расподјелу: "Маџари" десет и "наши" десет. Онда Маџари бацају код нас у ков, а ми (Срби) бацамо у њин ков (лопту).

А играју и рукојет (трчиши с лоптом и му дај гол, а и неки пут и одбранни голман: један брани у мађарском голу, а наш Србин брани у српском голу). Десет Маџара и десет Срба, па се расподјелу и онда ткују Маџари у наш гол, а Срби у маџарски гол, па када више да голова, Срби јел Маџари. Било је за нас тријес пет, а за Маџаре двајес један: ми смо дали Маџарима тријес пет голова, а Маџари наша су дали двајест један гол.

Маџари у тренирци, а Срби у гачице и у мајице, – да се знају које су кони.

Кад је гол, ми тапнемо и вичемо: "Лоци!" (један српски играч, – тај јувек да гол). Вичемо: "Гол!" – и Маџари што седу се једу, а ми се смејемо.

Мондорински Драгољуб, 8 год.

Српски Итебеј

Ко гој иде ў сватове за ѡтим се сваким иноси кравај и мајло дара. То стоји до после поноћи, док се не разилазиду сватови. Ондак се прекаже то.

Стане тамо један на клупу јел на столицу, горе, да га виду сви. Онда јэме тај кравај и дар, ондак виче: Ово је овог, – када је доно и коме се дари, и још мајло га напрдачи (мајло какве макар шта предачине против љега, – то је све шала, да се смеју). То се избира један који то јуме тако да изведе. То се знајло, то се нико није срдио на то.

Дај се како скучило сватова, ди је мложо, тај има мложо и краваја. Тај ком преказива кравај, како који кравај прекаже, хома мете га тамо пред кума, па после то једу сватови.

Девे́рума ю́си цéло пе́чење: јелти пáтку јелти ѡýрку; још на́ки-
тиду тó пе́чење сас цвéхом. Кад се прéкáже, тó јéду свáтови свí,
и кýм, и свí ћváмо што су ў кýјну. И рéдунáма се да.

Дáбин h Мíла , 82 год.

Дéда ми при́чо овáко: На рáботу смо бýли код спáмје
да ра°димо, у шýму. Ка́да је дошли по́дне, пàндúр (тáј што је
надглéдо над њýма; њmo је кòrbáč у њéга; који неh да рáди, тýче
га) је до́мо па је кáзо вýдма да рабóте вишe нéма. Кошут је
јùкино спáмјама рабóту. Мацáри су тýм Кошту мëтли спóменик
код њýне цркве у Бýкиш (Máđar Итèбеј).

Ў (о)но врéме кад је тá рабóта бýла, кô нýје њmo дру́-
штва тáј је ма́но и зéмљу, - неh може да рáди, нéма кô да рáди;
тá зéмља отпадне. Онак спáмја довéде из Бýкиш вármeђe (Békés
vármeđegye) Мацáре на ёту зéмљу што су ъуди мéнули. Јéдан
је тó бýjo а́тар, итебéјски, п-онак су се Мацáри насе́лили и-оту
зéмљу што је свéт од рабóте ма́но, онак су тý насељени Мацáри.

Мí њmamo с Тòрком атáрицу (тó је јéдан мáли брéг
што рáстала а́тар), а сас Бýкишом нéмамо, - тó је јéдан а́тар.

Мáтиh Тóша, 80 год.

Пàндúr - пандúr; љmo је - љmō је; да рáди - да ра°ди; спáмја-
ма - спáмјáма; Мацáри - Мацáри; Máđar Итèбеј - Máđar Йтебéј;
рабóта - рабóта; онак - онак; Мацáре - Mađáre; итебéјски - итè-
бејачки; Мацáри - Mađári; мí ќmamo - мí ќmámo; мáли брéг -
мáли брéг' .

Бýбалица тó је бýjo сáм мláдех. Мláдех, мí мýнки смо
ишли ў гаћe, мí мómци, а дèвóјке Ѳне су ишли у пàргáрске сúкње
(ширóке, онако чýсто бéalo, доле мéalo шли́нговáно). Бýла е тý
лé-па ѡгра. Тá ѡгра се звáла: јáпца - лóпца, сýнца и месéца.
Тó смо ќmали после^ по́дне од двá сáта до пéат. Тó је ѡскржни
пóст бýjo. На пáмјак' бýла тá бýбалица, тá јáпца - лóпца:

тако се јуватимо за руке и кажемо: "шапца лопча"! Тो смо играли, једни друго јуримо; и ту је било зелена траја лајпа.

Онај крај они њима имају бубалицу: крајчанска, а ђава - буџакарска. Од цркве и-оту страну ти се ћуди звали "крајчани", а и-ову страну "буџакари".

Живков Жива, 80 год.

пост бијо - пост било; пашњак' - пашњак'; бубалица - бубалица; једни друго - једно друго; онај крај - онај крај; бубалицу - бубалицу; и-ову страну - и-ову страну.

Прѣ је тако било: Прѣви се колач, п-онак кольво. Јде се ју цркву и носи се кольво ју цркву. Онак тамо се посвети, онак се дође кунци. То донесе један човек од родбине; тај остане ту на ручак. Сви ту ручу кад се искупу. Зовем ове компије иза куће и испрет куће, послекана зовем сестру и зета, а зовемо и кума.

Кад се преруша, идемо и зовемо свештеника да пререже колач. Он дође па се пререже колач. Ту се је и пийе, онак се веселу, певаду. Седи се ту до десет сати. Кад свештеник нема на друго место д-иде, остане и он; после с коли се одведе.

Ту се вечера. Проповеду, наздравља се: да нам роди друга година, да дочекамо у миру, ју здрављу. Онак се размету, п-онда кунци. Који су издаје ту се одведу на кола.

Сутридан се зове на фруштук. Тако се трефи, има гости и са стране. Мояј старапац дође ћочи Пётковаче, па онак он ту седи два дао на док не проби слава.

Милан Костадинов, 79 год.

То је било Богојављење, најутрено. Јшто је најгосподин свештеник Секулић Стеван, и из мрака изјутра пукла је пушка код школе, код артељска бунара, - ту је рањен. И прекивијо је, претрпио је муке.

У том моменту кад је бијо рањен, његов отац Пере до-

трчо је код мене да ме пита да ли ће прекивити, пошто није рашен у плућама већ у стражњим дјеловима. О, плако је ча Пера, дрхтао је од страха и тегета. Ја сам га блажио бог зна како, да неће му фалити никита пошто није озледен у плућама.

Рајин Милан, 72 год.

у стражњим дјеловима – у стражњим дјеловима.

Јана Томић

Ундо сам у задругу четрдесет шесте године десетога октобра. И девет месеци сам ранијо свиње. От куће право код свиња. И ондак су ме преместили у балту. Купио сам воће: шљиве, јабуке и тако даље. Седам љубада и седам стотина и неколико лйтри амур (амур се зове док се не испече ракија. Кад се пече ракија, препразан амур: целе шљиве мјешаве у кацу да киснеду, ондак се измешаду с лопатом. Кад оне узру, избрисну се и ондак дође чорба горе, а копчице и љуске паднеду доле – тада је од амура – онда се пече ракија) сам скупио шљива, кајсија – воће што је било по башти.

Садио сам и дрвенице. Ту копам јаме. Кад ископам две – најс јама, ондак имаш норму. Тада смо се дјао младима! После сам копо јаме за бостан: дње, лубенице. Правили смо јаме (тада је с пролећа хома прва радња), онда смо мјехали сeme па смо манули док није икло, и онда кад је икло, смо копали. И кад смо њокапали бостан, онда смо копали рецу, кад (је) дошла на рецу. Кад смо ќокапали рецу, онда смо купили детељину и носили кући. Постоје смо ќокапали бостан – трпјутена у једно лето – док не почне да зре, да нема траје у њега.

Тада се ради на квадрат земљиште, на квадрат нам плаћа задруга. Бригадир нам пише увече колко ко уради (не добију све једнако). Ако ти можеш да урадиш норму (норма је један и двајес пет процената), ондак имаш један и двајес пет; ако не нарадиш, ондак имаш игулу осам, игулу девет – колко нарадиш.

Ё, ёнда ме преместу код крâва, јâлови крâва. Јмо
сам петнајс крâва; юмо сам њес прôцехата од једне крâве. Тô
сам ранно, појко, чеко, чистко итâлу, - тô је прописно. Нек
јде ита ёне из њеба, мбран да идем тamo да радим свој посо.
Не визитира тèбе нико - ако си бôлестан, мбран да се јавиш
- јел ёни из канцеларије љмаду да је тamo човек посташен.

Ё, ёнда ме преместу код мъзара крâва. Ёндак сам ра-
нио мъзаре крâве. Нисам јâ мъзо, сâмо сам ранно. Оад је измило
да мъзеш крâве. Оад ёви што рану крâве и мъзу, ёни љмаду проп-
центу од млéка. Од стô лйтри млéка љмаду четри трудине дâна.

Педесет друге гđине сам радио на бâшту: кôпо сам
двâ ланца салате, јâ сâm. Јâ кôпам, а болница вëh носи да једу
- толикâ је вëh бïла, за јело. Скоро и месец дâна ме промо-
док сам ёкопо салату и мак' - тô сам радијо. Бîра ти лâкие рâ-
дње, што (је) за тèбе (тèбе љаду што је твòја радија). А и пла-
та је мања: каква радија, таква плата. Тô бригàдир вòди и сва-
ко вëче ти пíми. Тî пíми у твòју књигу, а он у његову, да се
ј уверујеш да ли је он тачно пíсо, кав ѝ тî.

Без мòтике нêма лёба. Кô је юно на школе, тaj (је)
трòнио Ѳцов капитâл, и кад је урастијо и дòмо до звáња њего-
вога, капитâл је Ѳтило на школу. Он нêма капитâла, - љма зна-
ња, тô му је капитâл. Он је Ѳсигуро његов жivot, дàо је капитâл
за жivot. Свâка школа кôнха пâре. Тô је његова мòтика:
блòвка, - тô донесе лёба, тô је његова мòтика. Мòја је ова
гвòздана: бûдак, ашов, коса и тако даље. Тô донесе лёба, - нê-
ма лёба без Ѳтoga.

Час задруги! Ако се брîнеш, мòж да живиш. Види за-
друга кô лумпује, - тaj нêма љити: гô, бôс, глáдан. Кад мâ-
ло чуваш и стiснеш дiнар, онда мòж да га љимаш. Да сте и код
вâмог Ѳца, па ако га нê слушаш, не вâљаш, - тако љисто у за-
другу.

Кô хрчев, тaj нè срче (спâва, не ѹде да прèправи за

јèло); кò ради, тај хвâhe, - тò је стàра рêч, стàра пословица.

Паја Гигић, 82 год.

Како стоји стàбло од кукùруза, мî зàјутимо њуску и онда открјамо кукùруз, и ондак је чис. Њуска остане на тулùзину, кукùруз бâцамо на мале гомилеце доле на земљи. Кад видимо да ћимамо за је(д)на кôла, мёнемо у корпи и после с корпама изрùчивам ў кола док не буду пуне кôла. Мî бëремо прво три врсте до краја - на средини ћије скрòз - за пут, да мòж да идëду кôни и кôла (да ћимамо фурт тим путем да идëмо); ако нам је здрàво дûгачко, мî поља дûжи, и ћиман - тò нам је најпрва рâда - мòра да се посéче тулùзина, за пут.

Данас бëремо кукùруз цéли дан. Ако је њива долëко, онда двáред трíред - не може више пути - иду кôла кûни. А кад је ћиран кукùруз, мî нòгу ћиранимо рано и до сваңућа посéчимо тулùзину, док је мëкана од рòсе - нòгу је мало влажнија. Неколико дана лèхи да се осуши стàбло, зато лимће се брзо осуши, али стàбло мало спòрїје се суши, зато мòра више дана да стоји (ради стàблета, јелбо ако би се ћиман вéзало, мож да се поќвари толùзина).

Кад мî тàмо најпоље бëремо ћијено, тò је спòрније, а ў љуске тò иде брз; онда донесëмо ў љуске па бâцамо на једну гомилу у двòриште. Онда мî сèднемо ћије (нòги) сви, колко друштва ћимамо, - ћијимо и бâцамо га (кукуруз) на гомилу, да га после ћијати мало сунце, и ондак глèдамо да не дође кîша да поќисне, него вòдимо рачуна о тим рâду и благоврëмено по-дижемо кукùруз у кòтárку (тò је онако од лётака. Дóле је сазидано од цигања, а горе је грâ°ха и покривëно с црепом. Кроз лётке вèтар дûва - зато је котárка на вишље - и тако суши кукùруз).

Не ваља дûго да стоји толùзина на земљи; та стрáна

што је дожна тај трупе ако би дуже стојало (и земља вуче снагу), ако би се окивало. Ако је суво, ондак је хитра не смешта, може дуже да стоји на земљи. Погле вежемо па днемо: десет двајес снопова у једну маљу купицу. Прво мјетмо два снопа: корен доде, а влажне гре, да се превђубу, а боко тај два снопа бзе друге снопове фурт наоколо – петнајс јел двајес, и после другу купицу па трену (све у једним правцу), колко буде да има у ту љиву. Стоји толузина у купици док немамо време да возимо, док не сврхимо све љиве.

Ондак кад смо готови з брањем, кад је поезано и садено (једни везивамо, једни днемо), ондак возимо толузину. Мјетмо стот педесет снопова на једна кола и донесемо кућни и садено у веће купе (пет чес стотина снопова у једну велику купу) у дворите. Ода почнемо другу купу, јелбо ланац изнесе по три стотине и четир стотине снопова тако да може по два ланаца у једну купу, зато ако правимо мање купе, ондак запремимо мало места у дворите, – зато дворите није само за толузину, него и за сламу, за плеву, и за сено, и за оградину јон (кад марва поједе лимуне са толузине, ондак стабло прекидавамо, пребирајмо, струк на струк мјетмо и вежемо са прућом јел ражном сламом у снопове и правимо камару. Купа је округла, а камара је једух. Неки везиву толузину и оградину с манијлом: косачица она коши и везива сноп од хита и сече канап, манијлу).

Кад љутимо кукуруз, причамо, да не би задрмали, зам који је за спасавање, или да пребудемо готови, мора ићи да љутимо (на дану морамо други посо да раздимо).

Има који ту дођеду на мобу, да помажеду да љуту (који немаду своје земље); посли хитеду они љуске за перину (бирају, да напуну, зато с оти љускама се пуни перина). Ми разнимо краву с оти љускама, тоб је крава.

Владимир Вујичин, 62 год.

од кукуруза – од кукуруза; је(д)на – једна; ју кола – у кола;

мї бëремо прво - мї òберемо прво; тудùзина - тодùзина; посéчено - сéчено; влакñија - влакñија; нёколико дáна - нёколико дáна; да се осùни - да се сùни; осùни - осùни; зòто - зàто; ради стáблета - ради стàблета; мож да се поквáри - може да се поквáри; спòрније - спòрије; ў луске - у лùске; тò иде брòзо - тò иде брже; колко друñтва юмамо - колко нас юма друñтва; дóле је сà-зидано - дóле є сàзидано; граñда - граñба; кроз лëтке - кроз лë-така; котárка - кòтárка; на винье - на винье; тâ (страна) тру-не - тâ (страна) труне - ёне да труне; да се прèзубу - да се прìзубу; кад је поñезано - кад је повéзано; смòпôва - смòпô(в).а.

Прë тријес гòдина кòслило се хìто с кòсом. Кад дòлази хиèтва, ёнда сèљак ўрами од јèдног сàта и прàви єже на вини, од хìта. Зðто се ўрами, док је рòсно хìто, да се прàву ўка (ўка се прàву док је ладòвника, док иëма сùнца, ёнда је мòкро и мë-кано; кад је упржено од сùнца, ёнда се крја). Када се ўка на-праву, онда косàч откује кòсу, и тò се кùје на бàбицу. Йма бà-бица срòска, юма бàбица иëмачка. Срòска бàбица је на кòчињу, - ўдари се у земьи и тако се кùје (гòре је гвòжђе пùпчасто на кòје се кùје). Ако се кùје на срòску бàбицу, кòса остаје на кòслиште (не мòра кòса да се скìда са кòслиштета).

Кад косàч кòси хìто, мòра да пàзи да му (је) стрàхин дëо кòсе (пèтица) ўвек дòле. Дëсна рúка држи рùчицу, а лëва је гòрње, она држи кòслиште. Косàч мòра да маја с рùкама, мòра да вòди, да сéче. Кад се кòси хìто, ћовас, јèчам - зрната раña, трëба прùт на кòсу (би је мëтар дùгачак, крив, прìвëзан за кò-су); за сёно и дëтелину нёпотребај је прùт. Да би хìто лëпо, прàво пàдало, да руковедачица лëпо руковèда за косàчом (купи откосе и шири єже, на єже мëне рùковет - по стàрим се рùковед кàже - и прàви смòпове и везíва. Она руковèда са срòпом, иде на-трамке), због тòга је мëтут прùт, брес прùта се размете тò што кòси (косач).

Немачка бабица стоји на столицу (једна дебела нога напред и две најтраг тање и горе даска да објами косач), и ту се седне и кује се коса. Ту је разлика између немачке бабице и српске: што је српска четвороугласта, а немачка је тања и широка.

Коси се цели дан. Врућиме су јаке, и када се дође прећи ноге, када залади, онда се дёне крстине: од четрнаест снопова крса. Доле се мете један сноп (зове се курјак) и онда се мешу у крс два ћуда и два ћуда – у крстак. Ту дођу по трену снопа једно ма друго, на четрместа, и горе је горњак. Корење од горњака увек се окреће сунцу (тогу је лице – тога је по стајим). Он се мете да не закисне крстине.

Када је хито поконено, онда се вези кућни и дёне се у једну камару. Када је увежено, настаје врмидба – кад добијеш машину.

Данаске косу косачице. Тех косу и везу; четр ковица вуку. Лакше је како је сада, машинеријом. Превешања, стара косидба требало је пет друјтва, – онда за дан подкосу два ланаца; а једна машина и четр коња и пет друјтва може да покоси седам до осам ланаца. Вите колко је разлика: како се тешко ради у старијим добу, а како је данас! Данас се с машином ради младог лакше.

Ђуричић Сава, 56 год.

Ботом

Талико сам упознат да је Тито пријзнат, чак и наша држава је пријзнатата због њега.

Како је он тог изво: победио Сталјина и Џитлера! Он је премијер у Русију. Њега (је) Сталјин зваво опет на говор – још четрдесет осме – ал је он избегаво, казо да (је) болестан, – нен диде тамо! Није тешко како онай бие. Није мого преварити Титу Сталјин – он се није дао!

У последње време он напредује, он је пријзнат. Енглес-

ка ћнја се јадује и то дочекује такога храброго човека.

Натаџом Душан, 73 год.

Кад је стао рат ондај, било је доbro, али није дужо. Свёт се био одужио, послије се задужио јон гдје него што је био дужан; све је ишло гдје и гдје док није дошла замјита земљорадничка те се тај дуг поглачио о простијо (по лоштина), а поглахи се одужијо у два најст година. И утим је послије дому овај рат.

Има потрошачка задруга - ту (је) цело сајло, а (у) ову - сељачка радна задруга - тек неколико нумери (не знам да ли има стотине). Ту се ради пољопривреда. Имају петнајс стотина ланаца земље; мрзе имаду: оваца, крава, коња, свиња. Кад има трође да раду, вему је добро, али једно ради, тим није добро, ако има време да ради друштва. Трудодан то је надница има - плата.

Ја сам приватник. Било те је јавезе велике; сад је већи порез. Све је скупо - матријал. Слабо (је) рођило је године: жито, кукуруз скоро никако, кромпир.

Натаџом Душан, 73 год.

Целе три године сам био на талијанским фронту - петнајсте, шеснајсте и седамнајсте године. Страхоте је било преко виште. Ди у рату да је добро кад пушта се! Тамо није могло да се погине од кугле само, него и од камена. Граната, кад се разбације, исплодија: јудари паше камена и јубије.

Пешадија фурт - никакви чин нисам имао. Један с једном звездицом то је био фрајтер, а две звездице то се звао ондак каплар, три звездице кад има, ондак је био цуксфирер. Сад је то кажеду водник. Сад у ову војску има млади водник, старији водник. Ја сад не знам по овим чину (поручник има палетунке, мајор има саставено златно и једну звездицу). По чинови ја не могу да знам, нико ми није проповедо. Јон доста и тубим како сам старији за оне чинове ондак што је требало.

С отим не могу да се потужим да ми је било тешко. Кад

је биљо тешко, биљо је тешко свима; а кад је биљо обично, лако, - лако је свима биљо. Кад стигне, имамо јела; кад не стигне, нема - онда гладујемо (живили смо нас десет на килу леба!).

Бијо сам у Фијуму, у Грацу, у Трсту, у Лайбаку (јел се сад тако зову те вароши јел су прекршћене, ја не знам - јел нисам путово). Биљо Маџара, Шваба, Србања и Румуна - свакојаке вере - Фрањина војска (Фрања нас обуко и заратијо) - аустријска војска.

Бијо сам рађен ју ногу и у лице. Бијо сам у болници десет дајна у Циљу, у Немачку - то дође од Талијанске десно (кад је препало сад, ја не знам). Тамо су били Словени. Џума и брдовито. Лепа земља ораница кав што је овде - нема. Кад се наједан брёг препијем, мислим - нема већи, а други још већи!

Тамо нисам видијо ципеле ниј у ког. Тамо су ципеле - баканце. Јмаду као ексере, канце (шунгле) дебеле с прста. То може да зустави на камен - не клизи (зустави да не паднем).

Ми питајмо њине старије људе: кад они једу хито. Они причаду: Двадесетак спретну па купу метер хита да самеју, да јмаду за чесницу (они држу Божић кав и ми). Тамо (је) никаква риба, то они једу; ситна проја, кромпир (бару кромпира).

Кад је онај рат пропо, онак смо прешли српским - Србија. Ондак су наместили "стара Угославија".

Адајнов Сава, 65 год.

Кад је мој муж био у Немачку - робово је четиринадесет године - тако су остала двоје деца, две девојке, и деда њин од седамдесет година одрођнио ји (био је и субом, чувар ћатарски - сирома човек) док њин отац нисе кућни вратио из Немачке. Јел она нису биле ниј за какву раУњу (бидеју се мале), нег је морало њин стари деда да се за њи брине. Мбрали смо да се патимо да и(x) одрађнимо - деда њин и мајти. Сад су велике, сад им велико и треба.

Ово време су ткаље нјелиме. Сад су од вељике помоћи
ծцу и мајтери. Польски ред - све може да раду: копу и сеједу,
хито руковеду (купу у сијоп хито), - хенска не може којини,
зато, нема она снагу ко мушки. Штапгуједу (везу) који су је, чар-
наве - то ћино буде, зато и везу.

Сад не да идеду мало горе, на корзо: мало петаду и
ондак дбједу кући. Прће у ово време - мајтара месеца, јукришни пос
- ишли су девојке на бубалицу (на плаци метају; не бубаду се,
играду се папца), - сад иду у дом. Посла поздне око једног сата
у дому идеду и играју - идејом и свецом. Рамуникам свира, и
девојке и момци играју. Остану до пола нес.

У вељиковим сокаку старија херка, Радојка, има друга-
рицу, а млађа, Јованка, она има од вељиковог сокака у други сокак - Нада Шубарчика, пјоркиња (то је њена другарица).

Једна има деветнајс, а једна седамнајс година. Кад
дбје њин супеник и њина срећа, онда хеду се јудати. Ја сам по-
ила за кога сам ја волела, и она за кога воледу нека пођеду.

Јаноњев Вељинка, 41 год.

од седамдесет година- од седамдесет година; вратио - вратио;
Јел она ијсу биле и за какву радију - Јер она ијсу биле и за
какву радију; за њи - за њи; копу - копају; зато - зато; да идеш-
ду - да иду; петаду - пету; и ондак дбједу - и онда дбједу;
ишли су девојке на бубалицу - ишли су девојке на бубалицу; де-
војке и момци играју - девојке и момци играду; нес - нест; у
вељиковим сокаку старија херка, Радојка - У вељиковим сокаку ста-
рија херка, Радојка; у други сокак - у други сокак; Једна има
деветнајс, а једна седамнајс година - Једна има деветнајс, а
једна седамнајс година; њин супеник - њин супеник; волела -
воблела.

Сјгра се са глазбом. Јтамо горе лопту па чикамо, јда-
римо з глазбом (ја чикам другу, тим другим детету), ја једанпут

и он једанпут. Лопта је као јаје велика - гумена лопта па отскаче. Ћрамо се да било: на трапу, и на цигље, и на сламу.

Наместимо голове: оде две цигље и тамо две цигље, ми стамемо насрди: ја на моя го усрди, а он у други го усрди. Кад прође лопта најтраг, поред мене, онда је го; а кад ја укечим (уватим) лопту, онда није го.

Кад оде њојтра г лопта, иза мене (кад ја бацам), - није добро, јер онда он (моя друг) мени туче од пољак игралинта: то је пенал. Кад он ми туче пенал један а ја чикнem спет најтраг, онда ја му тучем три пенала. Ако он туче три пенала и ја ударим з главом, онда ја му тучем шест пенала.

Увек ми ћрамо, и пре школе и после школе.

Проданов Милан, 10 год.

јаје - јаје; Наместимо - Наместимо; оде две цигље - ове две цигле; уватим - уватим; од пољак игралинта - од поља игралинта; три пенала - три пенала.

Лисица и јарац

Лисица и јарац сиду једни у један бунар да се напију воде. После мало јарац се стаме обазирати како не изми, па упита лисицу: "Како немо изми?" Лисица му реће: "Не брини се ти! Стани прао, дигни предње ноге напред, глајву горе, а рогове најтраг (тако има у књигу)." Лисица скочи на леба, па скочи најпово. Скакајући око бунара, почне да се руга јајцу. Јарац почне говорити јој да је лукава. А лисица му реће: "Е, моя јарче, да ти имаш памети колико браде, ти не би нипонто улазис у бунар разминијајући како неш изми."

Теरзији Душан, 9 год.

трени разред осмојетке

па упита - па упита; реће: "Не брини - реће: "Не брини; Стани прао - Стани прао; Скакајући око бунара - Скакајући око бунара; Јарац почне говорити јој да је лукава - Јарац почне ка-

зивајући да је лукава; А лисица му рече - А лисица му рече; ти неће би нјепонто улазио у бунар размињајући како ћеш мрзни - ти неће би нјепонто улазијо у бунар; размињао би како ћеш мрзни.

Томашевац

Кад се мój отац женијо, из Варкајдина мáoти му била, а њена ма̄ти, као мόја ба̄ба°, била из Итебеја (Сапунцијима ји зову). Мόја ба̄ба° из Итебеја па се јдала у Варкајдин (тó је здрљво долеко). А јá пýтам како да она пође тако долеко, за ма́ксу Лепшановог (Милутине пра́во прéзиме). Ка̄хеду они: тако девојке и мòмци - мáoло мíло(м), мáoло сíлом па остале (само да су тý да ка̄хеду!); ускочила - и тёла и није!

Кад се мój отац женијо, била једна гвоздена кòла у пољак села (један је направијо, други су тёли, ал и́су мóгли, није било ко сáча, - тако го́вору), на та кòла су се сви жéнили. А мój дёда (деда Мóкса, ма̄терин отац) ъмо гвоздена кòла. И ђндак мój отац је дариво на гвоздена кòла, испито се (прéм пут ка дòђе, мёте јабуку и астал и у јабуку форинта; ондак девојка дòђе код стòла обучена у свечано, - било је лéпо, јá и́сам запоантио, - и они је гледу. И онак ако вóле мòмка, ўзме јабуку и мёте пред њеног бáца; а кад не воле, она неће да ўзме јабуку). Онак је мój отац дàрово на гвоздена, тýха кòла; тó је он дòбијо о дòбри људи. Од запитка (испитаду се на ђпштину и свету цркву - код попе - тó је испитак) до вèнчाळа двајес један дан је трéбало. Јза испитка дòђе прстен, час; онда се чàсту, дáју дукате снáјки, девојки, и онак се лáпо пёва прстèнска пëсма: "Снáјо, наша снáјо."

Ондак мój отац ъмо на прстен на дрвена кòла, а његов стàрац, мój дёда га грдио: "Дí ти гвоздена кòла? Тí и́си поштен чо́век. Не дам мόју Ка̄ту, олу да квáрим." А они су њему ка́зали: "Мí смо дали у зáја°м кòла другом, да дàрива (после та трéбу другом, и други трéба да се жени. Кòла су била

зăузета тâj пût кад су Ѳни ишли на прстен). А кобици су били тако добри да су морали бити сапети у кола, — тако су проповедали (тô се збве добар кад је жив, нёмиран) — покръвали би дрвена кола, били лудоблави кобици (а неки су волели кочијали да тेру тê лудоблаве кобиње).

Она кад се венчу, онак се виче прè цркву: "Кеса, куме (новци стоју у кесу, зато се викало: кеса, куме! Онак су кебе биле, од овна, намести курчија за држање новца; сад они педе мездесет и више година како су шарајтоби, буђела-ри)!"

А ка доведу снајку күни, онак се пева:

Простири плајто

да шета злато.

Онак рашпиру плајто по земљи (може бити стô метера плајто, свилено). Ондак шета кум и снајка по плојту са вравлије под башту и управо у собу; газу по платну свиленим кум и снојка, макар да је блато. А сватови сви иму кобиље свилене око њи, пе чес метера дугачке; а на коче пешкире свилене. Онак се певало кад се пôђе по девојку:

Сватови поранили,

пут изгубили.

Девојка руко мајала,

сватове враћала:

Ја сам испрошена

а неодведена.

То била сватовска арија, фина. Тô је фино кад тамбурели прате. Здраво лајпо!

Има у три форме сватовац:

Први је кад се пôлази за девојку, други је кад брат изведива сестру његову, иде на венчање, а трећи је кад је воду у љену күни ди се удала. Тô се пева:

Одби се бисер грава од јорговане.

Сватовац кад певаду глумци и ташибураши кад прату —

тô је здрâво онак лê⁴по чùти. Они кад пèву, глúмиши (знáду и ðви - мðмци, младићи - сàмо и-јуму као глúмици), они знáду здрâво дòбро, знáду мèлодију (кад изјграzu неке свàтове - сàмо та-ко прèстањаду, није зàистинu - у пòзорините јел у кафànу).

Ка донèсу по⁴гачу уда⁴ва⁴чи, онак се чàсту двâ⁴ да⁴на и двë но⁴хи. И онак иду у вèлике гò⁴сте: свёкар и свёкрова вò-ду снâ⁴јку да види ма⁴јку и бàбà⁴јку и њёне свё. Онак се тô насташало - свечà⁴рство.

„Има итâ да чују сељаци кад читу!

Витомиро⁴в Бра⁴нко, 68 год.

Чéнта

- Нису имали парагње?

- Везивало се прёко од лòтре до лòтре јèдан кòлаш, кад чòвек сёдне, да се наслони. мðј прàндед, Јакòв му је џимело, он је бïјо погрàнични сòлдат. Он и љегов друг (Нéхаков се звàо, сàмо ђиме му нíсам јутубио) они су трèбали да идёду у Панчев код кòманде - пòзивани су - и били су обадва пìјани. И тај мðј дë-да сёдне нàтраг пìјан. И ондак лëтно је добба бïло, топлота, он је бïо прèтерано пìјан, ондак сёо је нàтраг па се наслонио лë-ђима на то дрво прёко, а и кочијаш што је кочијашио и тај је бïо пìјан. И кад су стïгли у Глòгоњ, он се обазро нàтраг па вïче љега: "Устани, бràте!" Он бïјо мртав, - од отог трùцкања. Кòла отскочу а он лùпи, кòла отскочу а он лùпи. Он пìјан нале-гò се седéни онако. Шта он знâ! Да је бïјо у свёсти, он би лë-го у кола. Онај пìјан окупијо, тे⁴ро брзо, кòни су бëгали, оно тресење тукло му врат, смáно (скрјо) му врат, - издàно, дòнели га күни мртвог.

Њега је стïгло пïне у пùту, на ту врùнину. Било ви-на у оно врëме - стâ⁴ри виногrâди.

Већина су (у) оно врëме с пïхом бïли јмёшани, стари;

чак и хене су им биље више пута пижаме (виђало се и чуло се).

То сам ја прије Вами од мого оца што сам чуо.

Љуба Вукадинов, 83 год.

Кад се дјевало звено, бида се скучило што се тиче и стаја и младо. Били су стубови, и скеле и пајвани. И ондак су узели у говор каја је црква грађена. Рекли су ти старији ћуди да је натпис: осамдесет година како је праћена, и каже да се у њу први крстio Тома Томањев. Јмо је сина (Аца му јмелo, - ако се устражи). У то добо сам мојго бићти двајес три, четир године, а сад јам осамдесет четврту ћу узети од нове године.

Љуба Вукадинов, 83 год.

Мој прајед, Филип му је јмелo, он је био синјатор у општину у време Границе. Он је тјело кола - први у Ченту - дрвена са четири шине. Кола су била сва од самог дрвета. Јнаоколо око тачка он је имао гвоздену шину па се звало да су гвоздена кола. По данашњом времену нису гвоздена; гвоздена су све од гвожђа.

И слушо сам и видијо кола војуска у Иванови. Мени су говорили да су опасивали са превима говедијим, сирајим, па кад је хега, она стегне најлотке. Уплете се између спица, да се завије најлотак, да не спадне. То је уместо шине.

Љуба Вукадинов, 83 год.

Било је страшно. Каша је почела падати, и ондакена је била јака олуја и лед падо. Други пут кад је наиша, ондак је дрвена из корена извалива, котарке постројавала, порушила. Које су күне биле мало лоше ту је све баџила доле, и прен и грађу. У поље хито је било потучено у земљу. Кукуруз, сва рана је била у земљу потучена. Хито се није могло косити, све је било у земљу сабијено, тако да смо дошли да нисмо имали хита, ни јечма, ни овса, - то је све здраво слабо било: ме-

тер и два по ланицу и ћо је највр то је било млодо. Као јаје тако кручио, да је људима главе разбијало.

После је најшла јака сума да нисмо брали варива никаквог: ни кромпира ни пасуља. Кукуруз јесенас кад смо брали, дак, дима два се најбрало на ланац, тако да нам је ова година здраво оскудна била у свачим.

Дракулић Јулка, 74 год.

Он је четрдесет прве јужашен и на Бањици је тамо стрељан, и он и брат ми. Радијо је као илегалац од тријес пете године, а постот је секретар хелије тријес деветете. Јшто је на састанак у Субатици. Причо је како је то лепо, како је разговарао с друговима како не добре да добре за човечанство.

Једне ноћи очи осмог септембра дошли су ти Швабе (од наши Шваба у село – то све по њним упутству; Швабе нису знали, они прави – Германци). Дошли су, била и пуне куха, с пушкама, и сви пет нас отерали у општину. Дете је од десет година било. И од два сата поново отерали нас, и седили смо тамо у општину до после поздне. И нас су попуштали, а ове нису: брата, мужа и двера. Двера су пустили из Панчева кад је било три месеца, а ми су однели за Бањицу и тамо и потукли.

Кад смо отишли у општину, они митролез н-астал, а ми седимо наоколо. Не смем да погледим у брата. Кад смо терањи у општину, моя херка она целим путом је дркнела и после је шес недеља као ветру добила.

Официр немачки шта је он швабуру, нисам разумела. Он ћстро на мужа: "Откуд вам ово (пантлике од филма, што се гледају слике живе – у бијоскоп што се гледају; то је херка добила од једне жене)?" И муж је рекао: "То је дечије, није мое." Он је доша код детета и пита: "Мала, откуд теби ово?" Она је рекла: "Дало ми једно дјете." А ја сам рекла: од жене А он на мене: пст! И јзбод је дете и ондо је у трећу канцаларију чак,

да је јснита. И онა је речла да је тो од дјетета и његове мајке. Он је питао: "Је ли није тобад твог оца јел од стријца?" И онана је речла: "Само од њега и Бога!" Постоје су њу одвеле, и мени су ведали и исто ме питали од кога је и како се зову. Ја сам речла: "Јани Божић и мајка Јулка му, Буњевци." (Њи после нису тражили да се осврдоочу).

Онда су они немачки дивљанили и откинули једно парче, оцепили, и један креосно шибицу и тобад су упалили и мени су речли да ја знам да тобад служи за пашку хита, и ја сам речла: "Ако је неког служило, насе није." И питали су ме да ли знам да је чента добила три пакетића у црвен папир и питали су мене зал моя муж није добијао, и ја сам речла да није. Онда су ме одма пустили.

Симин Стана, 62 год.

Панчево

Аргатово је моя отац и рано наше пет деца. Ја сам спаво тунака, бијо сам малко год сад овако моя јунук (десет година). Ја говорио моям очу: "Тато, имаш ти два ланаца, има мати два ланаца (Доктор Касапиновић имаје сесију земље, имаје преко педесет ланаца земље, а моя отац је здраво добро живије с њиме). Јазми још шест, да посејемо пет ланаца хита, пет кукуруза па да можемо да се ранимо." Деца смо сједна биле. И јазми моя отац и посејемо, и тако смо имали живот. Пречланявали (помагали) смо јајим очу и матери: отац иде напред, ми докопамо до њега; и онак иде напред да копамо (кад смо дорасли, ми смо сваки своју врсту копали).

Срданов Џита, 75 год.

Узборе се и посеје се и онак се дрља и влаци, и - како Бог да да роди! Уважимо четр кочија и идемо путом на љиву, и отићемо и станемо на вратину (тобад је пут, ово пропада у ову дуж,

‘ово у ћиу прёко). Лане смо брали на ћоје, сад бремо на стуг. (На гомилу зенику вучемо, тоб је брање најстук; нај ојс тоб се бре јунаоколо, тоб дође разметуту).

Кад се преближива коњ низ коња (на брање га гуре), ви чемо: ћот! Јида плут нёма бразду. Кад се даље одаљва од коња, јида вичемо: чал! И кад идзе браздом и кад се одаљва, ми кажемо "чал!" (бразду држим).

Срданов Мита, 75 год.

Ја сам ишла у школу. Јила сам и да кувам ручак једним и другим учитељу, су волели. Требам у школи д-јдем, али требала сам и до пјјајца да ћем да продајем којенте: маргаропе, зелени; и јида сам ишла да купим масти и јида сам ишла у школи.

Линка Милеников, 70 год.

Купим шљиве, донесем кот куће, оперем и, јида искепам; јида и мётам у кото и кувам ји. И јида и скувам – док стоји лопарица (дрвена варјача), да је тврд мацу (пекмез). Кад се блади, мёхемо у лопице; јида и мётамо у фурју да мацу јувати кору, јида и повежемо.

Софија Вујић, 65 год:

Баваниште

Свети Ђурђиц – нај светац. И ручам и вечерам кот куће, и седнем цосле на коња (јма три четири, овиј други везани једно за друго) и идем на паму, и коњи тајмока паседу, и ја тајмо спавам. И ујтру кад дође време да идем кући, а ја и одапнем, – били сапети са путом (једним је везана лева нога а другим десна тако да можу да скачу. Идеју напред и паседу, и не мож да загребеју и не може лопов да дође да и украде. Можем тасту и његовом компији ји одапели коње, и одвеле; јами су јим од пута кључеве и то се забрави, и то се коњи сапињали). И ја кад и одап-

нем из цута и кад и узјаним да јдем күни, они згребеду озебли од зиме па дођу күни у топлу штalu (Ја се грежем тамо у пољани, а они пасу, фрчеду од зиме, озебу).

И сад нема таки коња: рутави, длаку имали су по шуба на њих, од зиме; а сад су коњи у штали и дашу и ноћу, а само кад су на радни, онда су напоље.

Кад подијем күни, одбрајим цуто и метејем коњу ѿко врата и дођем күни.

Милан Милосављев, 86 год.

Била једна сирота девојка. Она је у шуму ишла и сёкла помало дрва колико је могла да понесе собом; носила на пијаце дрва. Кад је зарадила новаца, она реши да купи једног магарца да на њега може да носи више дрва, да на њега може да заради. Купила је магарца и срећне се са једним старапцем. Тад је старапац пито ондак' које она и чиме се бави. Она му испричала њен дохувачај, да се бави дрвима, па је сад купила магарца да би могла више да заради. Старац јој онда реко да се боље она ѡуда па не дима магарца који не иду да рани, а не овог магарца она да рани.

За женски свет (за девојчице) није та прич'a, јел она не овако: она не да трају магарца, па икода не да буде завршена. Тоб је за сина (мога), да не буде магарац!

Лазаров Милена, 40 год.

Павлин

Ми смо били под Маџаром ондак, и Румунија је била под Маџарском, па смо ишли тамо за волове, у Бозовиш (град; Тамкишвар је овамо, а Бозовиш је овамо доле). Тад кочијајаш који нас (је) возијо - Тоза Болесник (умро је - сад да га пропретамо!) - бијо сирома, па није имао сена за коње да понесе. Кад смо стигли тамо, а две девојке стурале (бацале доле) сена с та-

вâна да једу кόњи (нâми кόњи).

Кад сам јâ сâмо дôле, нêма ни је(д)нôг од мòји ортâка. Јâ мèто рûке на лéха и иêтам. Је(д)на млада глéди на пén-цер тâmo. А јâ иđem да вâдим дâл юма ракijе да прôда. Кад јâ учи у кûјну, дëда дркhe пред фурûну тâmo (илогиран). Јâ не пíтам дëду нîнта; јâ иđem да се разговâрам с младом, и она ми кâ-хе да је пошла за непрîлику: он четрдëст и пêt гôдина, а она дvaјez дvëa.

Кад поглéдим кроз пénцер, иде мûж с кrâвама, иôси дрâва (у кола ўвâhene кrâve; оде кôд нâс не вâтаду кrâve, - с кôњma. Онни нахjêваду дvaјes сnôпôva, юп пê(t) чес, - вeh се нарачали и буди и иду кûhi, иôсе аргâte, а сунце високо, - лагá-но радили; а мî : ланац ѹ по покðси јedan косач, и опет је за-рано кûhi). Хóма истрчи она нâпoљe и јâ за ъбome, да пустi-мо кrâve, да помôгнемо да стûrimo дrâva. И јон, кад смо стûрили дrâva, дâo мèне пûну марâmu кîss'ele кrûmke (у сîркет су кrûmke бîle, - сам рâнио мòјe дrûmte с отîma кrûmкама кад смо се вра-тили кûhi, свîma сам дâo да једу).

Мали вâшар бîjo, па нîсам нîнта ни кûпијо.

Нâс трî братâ је бîlo и дvë сестре, па јâ бîo трgô-вац с волòви. Браhna су рâдила кûhi: брали, кôпали, косили хîto, дëтеинu, - а јâ сам с волòви тrôгово, рâнио дôbro.

И єу Бéчу сам бîjo четiir dâna. Прôdo сам волòве још чîm сам стiigo. Йma тâmo јedan што прîma волòve - Остòmî из Банатске Паланке, скîda с ајзibana, и вôдиду мòмци у итâlu. На ъèга смо шiњали, он юма да и(x) прîmi. Йmao он кèгове мòмце што (су) рâнили волòве (и сено доњosu єни), чènali, - а мî ко господари!

Јерëмија Тодоровић, 82 год.

под Mača'rom → под Ma'chá'rom; Рûmûniјa - Румûniјa; под Maçár-skom - под Maçárskom; у Бозовîsh - у Бóзовîsh; кочijâm кòji нас (је) вòзијo - кочijâm кòji нас је вòзијo; од мòји ортâка - од

мòји ортака; јà ушо у кùјну - јà ушо у кùјну; она - она; јà за вóме - јà за вóме; за њèга - за љéга; љèгове - љегòве; косили - косиљи.

Мòја ћéрка је дошла ў гости, а јáрко Зрењанин и Страјња Стефановић су били тû - они су седали овде код мèне у мòђј кùни. Она је ш њима сарађивала откаље постала - двајес осме - скóјевка. Она је тû била, и они је тेरали да им донесе вéша из Вршца (само таќо правили преформу: они мèне нíшта нíсу казивали шта они раду) од Зорке Крагићке.

Мòја ћéрка је ишла код Зорке у Вршцу и кáзала да донесе. Зорка је дошла из Вршца да ш њима разговара, да се договòру. Она је трёбала оним (Страјњи) да донесе кутijу цигаре, а јáрку вéш, и нíшта нíје донела, кáзала (је) у срèду не донети. Она је тेља да профундурни, на искушаније: да вíди како је у најму кùну - како не да иžда, кùда не да доведе немачку војску (окупатора).

Она је отишла одаљде у Бечкérek - јувече је отишла - и кад је дошла зајутра у Павлиш (у четић сâта је тô било), тû су били топови, гевêр машине и регимéнта солдати: пун сокак напрено. Наша кùна блокирана, прет цркву пуну војске - и по комински авлија било војске - блокирано сво село. Она и(x) довела, и они пùцали у најму авлију - митрољези.

Пóла шéс је било кад су вíкали: "Гàзда, нàпоље!" И мòј сîн је изиšо уздиѓнути рукама у вîс - и сîн и ћéрка - и кáзали: "Предајемо се." И онда су вíкали: "Бàба, на ѹлицу!" И јà сам изиšла и стаља сам на ѹлицу (авлију). Они још једаред вîчу: "На ѹлицу, бàба!" И јà сам ондак реќла: "Ево сам изиšла." Они вîчу: "На сокак (валда био кô српски знао па им кáзо). И јà ондак отишла, и они нас покупили и нас отेरали у општину тамо. И ондак нас држали, тукли, превртали, мучили до два сâта. Ћéри су покидали вéне на ноге и после (j)e на штаке ишла. И кад

Је дошло три сата, за зрењански вост, тада нас однели у Зрењанин. Ту нас дочеко афто и нас однесе за ћелију - ту да (је) испитаније - и ту нас држали пет недеља. И кад је стигла пета недеља, било нас тукли - то је било последње испитивање и биј - и одатле нас одведу у логор.

И овакта није казала Лепојка, никог није дала. Славко је преснао, јзо на себе да је ранио Џарка Зрењанина и Страхињу Стефановог. Ја сам седаља осам месеци и онда ме упуту кући.

Славко је радио с најменим коњем - тамо су били најменим коњим у логору - био слободњак. За ћерку су казивали фурт да је јубу. Он је седаља једанајс месеци и онда га стрељали. И ћерка ми оставља четрнајс месеци и послије је дошла кући.

Ја тако чујем: један се утјоко сам у комару - Џарко (неће никога да одадје!), а један се јубио у гумно, нис пласти, нис тулузину - Страхиња. И тамо су њи донели у камијон мртве у Зрењанин (узели два бели чаршава и јувили ји тако мртве) и тамо их сарањили, и послије - кад се умирило - била донели Џарка у Вршац; ту су му прањили спомен велики.

Шпилер је казо: "Вештице, ти ниси тела да примиш двеста и педесет људа, а овако неш бити убијена - а Збрка Крагићка је примила. Ти неш бити убијена." Н-ото сам ја рекла: "Ја нисам дошла оде на час, него на убиство - ја знам да ја сам дошла." Они се смехали на мене. Они се смехеду па кажеду: "Како неш ти кад будеш пошла да те јубу?" а ја сам устала и испришила груди и кажем: "Пуцајте! Једаред сам се родила, једаред јумрем!" Шпилер је казо: "Ја сам ишо по млости кућа, ја ти нисам виđдо ниједе - само од птице млеко што нema у твојдј кући. Шта ти ти бећари требали!" А ја само ћутим и угињем рамени.

Мој син је изврђен на стрељање шестога септембра чедесет треће на стрељиште - ди гаја војска - у Зрењанину.

Стана Њикић, 80 год.

Мој га́зда је ўмро четрдесёте го́дине и чётир ѡе́рке су звáте у Вр्णац код матéра (у грúнбуку, у сúду) на рáсправу, за и́мање ито је остало од покóјног óца.

Једна ѡе́рка је у Амбрéику, а друга је у Београду, и она и́је могла да дđе, морала да прáви право (мóлбу) на Зрењанин да дёби дёзволу да дđе на рáсправу, почим (у) тó врéме и́је могла да дђе брез мóлбе – за врéме окупáције (и́је дёбила фрéнко). Онда смо иас чётворо отишли у Вр्णац (ја – ма́ти и двé ѡе́ри – тéа су двé у Павлишу, они су могле да идју – и син) и пíтамо ита смо звáти, и љондак – како јој сýмело, и ё знам, жéнска је бýла – она и́ма објáсни: "На рáсправу сте звáти. Ва́на ѡе́рка из Београда и́ нам је дошла; кад бúде дёбила дёзволу, она не доћи." Ја вíчем сýма напíше: "Шта ѡено, Слáвко, да радимо? Ако она и́ће да престáне, онен тý да ћíдем дёбар да је дам двá лáнца зéмље?" и љон је онда кáзо: "Оhy, нека се сврми ствар."

Док сам ја хíва, да је мòје свé, а кад ја ўмрем, премíнем, да је свé његóво (Слáвково), мòја имóвина, тó су ѡе́ри го-вóрили, а тá юста пíсала. И сврмили смо и смо дошли күћи. Након тóга – двé недéље, и-умем да Вам кáжем – ѡе́рка дошла тáмо код ми (код матéра) и престáла (како смо ми урадили, она престáје и-ото).

Стáна Никић, 80 год.

Код иас у күћи ја кад рáним свíје и кад сам ја код күћe, млđgo бđе се напрáиду свíји. Ја јујутру, чим устанем, дам им да јéду: кáјпре кукùруза, затим трéице (мéкиње) у млáку вóдју разблáхим и с тýм и(x) напájam. Кад ја ийсам кòт күћe, мòј бац ћи пüсти да пíју воде и ондак им дà кукùрузc. Вíже пути сам се на њега врéђо због тóга. Ја знам свáким прéво трéба да јéде а после да пíје воде. А ћи ради сасвим ѡбратио, и после јёла и(x) ћи вíже не поји.

Зíми јујtri и вéчи – двáпут – ји рáним, а лéти и по

трипнут, пошто је дужи дан. Ако је леће добо, — зеленији: мјесец-кње (то је нека трава што расте у пролеће, нарочито у винограду да је добра земља) и зелене детелине; и коприве није ложе, по могућству, лећи да се даје — због заразне болнести, то спречава заразе.

Мангљица је добра зато што се може млада уранити, може бити од седам до сам месеци да оправи по стоб кала — које добро једу. Друга раста свиња, ове укритене, то су исто добре, само једина је грешка код њи што се не можеду младе ранити, најмлађа може бити од године дана па највише; и једна је грешка код њи што оне имаду млото више меса него масти. Септембар, октомбар и новембар, за трећи месец, на близину не се угојити мангљице, а ове укритене тешко изагође (постепено, полако): месеци до девет ће да буде да ваља.

Малима прасицима не би ваљало да се даје младе воде у зиму нити помије са мекињама. Прасици се у зиму искањаду са тим, и ондак то се скре на њи и ис тога добиједу пугу. Зими најбоље је кукуруза мало или чисте воде из бунара да пију; уколико има ладне суртке од млека, то је још боље. Зими треба доста сламе: ту се они зариједу и уграђеду. Чешће да се чисти кочина (свињац).

Једну годину опрасила ми крмача девет. То лико сам се радово и брино за њи да сам свакога дана чистијо кочину и метао нове сламе. Када сам их одбијао од матере, даво сам њимајпре мало кукурузу, после тога младе бистре помије напајо. Све је било добро преко зиме; кад је дошла пролеће, један по један су добивали несвестицу, тако да су од девет остало само два, а седам пропали. Чим који доби несвестицу, он доби неко држтање и окреће се и друге, они остало му кидаду јни и реп и свога га искијаду. Ја сам прого да одвојим чим добије несвестицу — да не би га они други кидали — али ипак после неки дан је пропало иако није био искидан.

Питао сам старје људе ѿ(д) шта је тो дашло; сви су ми причали: зато што сам напајо с млакима помијама. О(д) тога доба ја више никад не напајам прасице с млаким помијама, и до данас ми се није тако некндо десило.

Тодоровић Илија, 40 год.

Код нас у кући - Код нас у кућу; млодо бъье се напраиду свини - млодо бъье напредују с*йни; ја јутру, чим устанем - Ја ујутру, чим устанем; најпре кукурӯза - најпре кукурӯз; у млаку вода разблажим - у млаку воду разблажим; напајам - напајам; кот куће - кот куће; да пију воде - да пију воде; више пута сам се на њега вређо - Више пута сам се на њега вређо; сваким прво треба - сваком прво треба; не поји - не поји; по трипут - по трипут; лётње добо - лётње доба; зелениш - зелениш; мишо^вкиње - мишо^вкиње; добра земља - добра земља; коприве - коприве; тоб спречава заразе - тоб спречава заразе; зато што се - зато што се; да оправи - да оправи; укрштене - укрштене; код њи - код њи; од го^адине дана - од го^адине дана; код њи - код њи; млодо више меса - млодо више меса; на бразину не се угојити мангулице - на бразину не се урагнити мангулице; постепено - по степену; шес месеци - шест месеци; малима прасицима - малима прасицима; не би ваљало - не би ваљало; ў зиму - у зиму; са мекињама - са мекињама; Прасици - Прасици; искаљаду сас тим - искаљају сас тим; добиједу - добијају, добијаду; чисте воде - чисте воде; уколко - уколко; зариједу - зариједу; једну го^адину оправила ми крмача - Једну го^адину оправи ми крмача; и метао нёве сламе - и метао нёву сламу; одбијо - одбијо; мало кукурӯза - мало кукурӯз; добро - добро; кад је дошла пролећ - кад је дошло пролеће; један по један - један по један; тако - тако; кидаду - кидаду; искидаду - искидају; да одвојим - да одвојим; искидан - искидан; старје људе - старије људе; дошло - дошло; не напајам - не напајам; с млакима помијама - с млакима помијама.

Вршац

Мјојим праједи је ймело Ћијко. А дед Марко је остало скроће од отца, остало је од петнајс година. Јмао је добра друга од сељака. Кад је он видео да већ мбра да умре, онак тај га је други мјегов посенијво у боли. Он је касо: "Слушај, Мина, мјој не Марко да остане скроће. Води рачуна о мему." Мина је водио рачуна о Марку.

За време маџарска рата дед најм био млад и дође деда Мина тај и каже: "Марко дете, Маџари дотерали аргелу у варом (Маџари су тели да одабире које ком су боли). Иди, дете, ако можеш да извадиш коње." И најм дед оде за аргелом и једног коња је узео и други је за ким избегао.

Дед Мина је дошло и јависо, и он је послуно речи деда Мина и тако да је спасо коње своје.

Соколовац Коста, 65 год.

у боли - у боли; водио - водијо; дотерали - дотерали; иди - иди; да извадиш - да извадиш; за аргелом - за аргелом; једног - једнога; за ким - за ким; дошло - дошло; јависо - јавијо; коње своје - коње своје

Јасениово (Јасенова)

Кад сам бијо дете од седам година, расположено сам био дечак у сијери, које сам слушао отца и мајтер, - је сам са свим срцем послушајо отца и мајму по овим времену. И онда кад сам пошто у школу, нисам био немирах, нисам се с децама туко. Кад сам изашао из школе, отац ме нудијо да идем на занат како бы. Нисам волео занат, волео сам да сам пашор. Од тринајс година како сам почио, сас мјером сам руководијо, волео сам да и раним. Кад сам дошло од седамнајс година, онак сам почио да радим тежу радију: да брем, да копам. Од двајес година сам дошло у војску. Ту сам провео добро пошто сам био послужаи и зредан. Девет-

стоте године сам се оженио. Имао сам петнајс ланаца земље. Три девојке ми јумре младе, од три године, и двадесета ми остали.

Станисављевић Јанчије, 77 год.

по оним времену – по оним времену; искам волео – искам волео; руководио – руководио; да и раним – да ји раним; оженио – оженио; имао сам – имао сам; петнајс ланаца – петнајс ланаца.

Тома Искруљев, рођен из Јасенове, је књижевник. Он је млађ брат од стрица. Млађи отац и његов отац то су браћа рођена. Основну школу је завршио бивши. После га јузе владика и још едак богат трговац из Врбца те га дали у гимназију. Постоји је очо у Сомбору, тамо је завршио као препарандију и после изашао за учитеља. У Надаљу је био учитељ. Постоји је мајно учитељство и очо за бележника у Јабините.

Он ми приче мени: Кад је дому у Врбцу, тамо је имао једну жену која је била грофица у Пешти. И тако она се сарађивала сас краљом, тако је била учена жена. Кад је донела у Врбца, она имала један стари кревет и тако је она донела у ситуацију да је морала да прода тај стари кревет да се изјави, у таку темкотију донела. То ми мени млађи брат приче, јел он имао код ње да извади њене податке, да опишне њен роман, да стави у историју.

Кад је пала Мађарска осамнаесте године (осамнаестог октобра пукко је рат), онда су спајје пропала, а држава највећа Југославија јузела је њину земљу и дала је народу. Потпала је спајанска земља под еграп. Он је расподелио земљу на сиротињу.

Кад је пала Мађарска, онак је држава јузела сва имање њино (она је имала велике спајлуце), јел и тамо је био еграп. Грофица није могла ништа да понесе, то је донесла у такој великој темкоти.

Искруљев Јанчије, 71 год.

једну жену – једну жену; учена жена – учена жена; у таку темкотију – у таку темкотију; да извади – да извади; Мађарска – Мађарска;

спајска земља – спајска земља; расподељио – расподељо; Мађарска – Мађарска; грофица – грофица.

Смиљански Јанош бијо је мјој учитељ (ми смо казали лјеп). Ја отидио на његову катедру и зграбио паку дувана и онда утежним у приваду (у кућник). Он ће прут и ме буни (боде, бопка) у груде да би изјавио напоље. Отворио је врате, и ја сам утежко на Карај и пећко риба.

Сутрадан кад сам дошао у икодлу, почи да ме бије, ја утежним код прозора, и он разбија прозор са трскобом, ради мјене. Трени дан сам му посеко дугмаде са капута, – опет ме туко. Осеко сам скамије и прашао рабом (белеге, мустрију што се мјери млеко у ведрице).

И током сам лежао мањо по мањо се поправио.

Радојев Жива, 71 год.

утежним – утежним; у приваду – у приваду; да би изјавио – да би изјавио; отворио – отворијо; сутрадан – сутрадан; разбија – разбије; прашао – прашајо; и током – и тако; поправио – поправио.

Оптанти

Горња Мужља (оптант из Батање)

Ја сам остало сироче од мајтере: Умрела ми мајти. Отац ми се оженио, манију дово, и она нас није волила, није волела браћу ми и нас. Било је нас шесторо деце. Једног је дао отац тамо да служи, једног је тамо, – све нас је растуријо. Мјој отац је био газда кад смо ми били мали (тога сам требала првом казати). Он је неким чивутину неке менице писао и пропао је. Није му било доста његово имање, и онда је и робово. Чивутин је био и дучанција и биртам, и мануфактурију радњу је имао. Он је вуко сву робу из Великог Барајда.

Мјој је отац једну меницу потписао, али чивутин још је-

данајс менице фалцификово, и ондак су имали судом вељким и оцово је све имање отмило, тако да му нинта није остало; јон је годину дана добио да робује, јербо се Чивутин отрово и жена му јесто, и ондак кога ћеду да касну него мога оца, — фирма она је трајила бно што је мздато. Он (Чивутин) је донесиво из Великог Варада у Батању на оцово име, на меницу. Тако је радио и зато је пропао. Мој отац — ни му је после остало нинта: и сакам је имо и кућу је имо велику, лепу.

Нисам младо девовала, младу ме је отац јудо, — нисам имала четрнаест година (Кад дете остане без оца, ондак није младо сироче; без матере кад остане, ондак је многа сироче, — ондак нема милост од никога.) — само да нисмо код куће, код мајије. Њена су деца били ожењени. Странно нас је мрзила, — то никад не заборавим! Многа се свађала са оцом за нас.

Ја нисам осталла код бнога човека: нисам га волела; нисам тела да останем, дошла сам кући код оца. Он је погрешио што ме је сиљио, па се кадо, је плајко младо. Американац (он је био у Америку и дошо из Америке. И он је био вен старији монак, испунио војску, — двајез две, двајес трећа је била вен) је био богат, — отац је тао да сам ја спрена.

Обичај је био и код Срба, и код Румуна, и код Маџара да се удавају тако младе. Можда сам ја погрешила младо, али Бог нека ѡпрости; јел спрена иде за паметом јел памет за спрено, јели може и за несрено — не знамо.

После сам се јдала за Живу Коларовог; сам се јдала двајез друге, а двајес треће смо се оптирали (дошли смо, су нас довезли са вагонима).

Ми имамо опцију (то је један путни лист, на то смо имали слике и на то смо се селили из Маџарске, Чандска купанија, Батања, — то је варошица било). Сад живимо у Банату — Горања Мужња. Маџари нас зову "az optáncsok". Они ходу покрај нас

и раду код нас (они имају земљу у рат - је овамо тисак). Они живу у Мухљу.

Сами јузоремо, сами смијемо; оранице имамо једанејст јутра.

Шес разреда је било у Батању код нас: било је и маџарске школе нес разреда и српске. Ја сам зато учила школе маџарске прво, да научим маџарски, јербо нас је пошто учило двапут недељно српским; а јелте, рада сам била, а и родитељи, да научим прво маџарски читати и писати, - јербо српски ну џначе да научим, - и зато сам ишла три разреда у маџарску школу и после сам ишла у српску три разреда, - нес разреда основне школе имам.

Арад је велика па лепа варош, лепши је од Сегедина. Он је сад у Румунију. Сви дзлоги огледала се видили куд гдје си промо. Код Батање није био Морин, код Арада је био. Међу Батања и Арада је Печка, велико село. Ту има Словаци, Маџари, Румуна (тада је високо румунско село), а има и Срба.

Даринка Коларова, 60 год.

Путниково (оптант из Бате код Будима)

Ја сам ратар, нисам мајстор никакав. Ја сам имо свогу вршачу машину. Тамо (у Саксајском Бати, хупанија Секемфехервар - сељачка варош, као Бечкерек - на српски Столни Београд, почим тамо су некада у старо време, крунисали маџарске краљове, - спрва Дунаја доња, маџарска држава) сам, као један патар, држко коње и краве, као и овдека. Имо сам пољопривредни алат: кола, плуг, тањиге (колица - на чему плуг лежи; тада су је два комада. У Херцеговини и у Словенији - тамо ће су она рала - тамо сам видио рала бес колица: на тима је Краљевић Марко број. Кад му Турици казали: "Не бори, Марко, друмове", а он број даље; неће да слуша Турике, - вада се није био од Турака кад је даље број друмове. Тако стояти у књигама; тада сам чито у пешчару, дръзчу, брану, вазак. Дръзча и брана оне једно радију,

само дръча је тѣха, она пропара земљу; брана побрата (поравна) земљу, а вѣзак повања, сабије. Тамо се юсто тако обрађује као и бвдекар (како смо тамо обрађивали, тако обрађивамо и бвдекар).

Тамо се баву з баштованлуком у малим размеру. Й миј смо лук садили, произвајали. Тамо смо били близко Будим - Пеште; тамо управо однесем на коли своји и тамо продајам на главној пијаци (Маџар каже: központi csarnok). Вод јулаши под тај чарнок (тоб је главно продајачко место). Тоб је така чистоћа, лепота, - тоб је ретко виђети. Кад ишто би пало, па могу да га дигнем да мётнем у уста - тоб је така тамо чистоћа. Тоб је ишто велико и лепо!

У тима годинама ја сам тргово и ложивим дрвама, почим тамо цигљана, радници нису имали чим да ложу, дрво им било требно, ко и лебац. Ја сам дрва настављао преко трговца - и(з) шлабоније. За стог петнаст форинти сам добио вагон дрва.

Миловановић Ђорђе, 77 год.

нисам мајстор никакав - нисам мајстор никакав; своју - своју; у Саксајлом Баћи - у Саксајлом Баћи; хупанија - хупанија; мађарске краљове - мађарске краљеве; држо - држао; јмо сам - јмо сам; ју два комада - у два комада; у Словенији - у Словенији; Краљевић Марко - Краљевић Марко; Дръча - Дръча; радиду - раду; дръча је тѣха - дръча је тѣха; брана - брана; бвдекар - бвде; з баштованлуком - са баштованлуком; Ј миј смо лук садили - И миј смо лук садили; произвајали - произвођавали; близко Будим - Пеште - близко Будим - Пеште; на коли своји - на колима своји; и тамо продајам на главној пијаци - и тамо продајам на главну пијацу; Маџар каже - мађарски каже се; Вод јулаши - Вод јулаши; тоб је главно продајачко место - тоб је главно продајачко, продајачко место, тоб је главно продајачко; Тоб је така чистоћа - Тоб је така чистоћа; тоб је ретко виђети - тоб је ретко виђети; да мётнем у уста - да га мётнем у уста; чистоћа - чистоћа; др-

вама - дрвима.

(оптант из Бате код Будима)

Кад су Түрци били, онда тåмо у тим наjним пољу око наjнег села, у Бати, било је стò ўнака (тò су народ развијали па рâду земљу). Тò су тåка брда од земље исправљена, и кад су се Түрци тukли с тима мëнjanima, кад је рат био, и тå су брда са бранама цаконима покривени били, маскирани, - планини су непријатеље (Мађаре и Швáбе, међу њима је било и Срба и Словáка) да им је све тò рања, тå брда, да може да ратују и десет година (тò су причали моји стари. Ја сам радознал био - ја сам нèв да знам - па сам пито итак значу тå брда. Тò све њма у мађарској историји), јербо тò им је дошло до знања, Түркама, да су непријатели њеви слаби у рањи, - нèли су с отим да завараду непријатеља. Ови се попланили, ал се нису прёдали, нег су се повлачили чак до Беча, и тåмо су зауставили Түрке с Немачком и отаљек и кренули наратаг.

Тåмо, у наjним коминским селу, у Ерду (прије се тò - по мојим знању - звало Азабек, Ханзабек, - тåмо је тај бег био) постоји још турска цамија, ће хόца љев виче Түрке. Код нас звона звону, а тåмо хόца се прёпне тåмо ју тај вис, и тåмо ѿколо њма ће он идти и виче отаље по љевом, по турским. У Билеку - Билек, у мирно време тò је било австро - єнгарско, сад је наше, Билеће - сам, кад сам био војјак у мирно време, у хиљаду осам стотина деведесет деветете и у деветсто година, у тима годинама, - чуо како хоца тај љев виче народ (нисам упамтио шта виче).

Зато се зове Сакса^oлом - стò ўнака (száz halom), да се љикови млади, љикови подмлатки опомињу, сећају на та времена, итак је тåмо било. Они ће - љеви подмлатки, мађарски - да питају учитеље љкове (они преповедају децама) итак тò значи, зам је било ти стò ўнака, а учитељи љеви доказивају децама какви ту ратови били и итак значу ти стò ўнака. Прије се звало Баћа, "Batta" -

са два "тѣ" по мађарским – а сад се зове Сакса^олом Бата.

Миловано^ин Ђорђе, 77 год.

да може да ратују – да можу да ратују; Ја сам радознал бијо – Ја сам радознал бијо; у мађарској историји – у мађарској историји; да заварају – да заварају; и више отаље по њевом, по турским – и више отаље по њевом, по турском; у мирно време – у мирно време; да питају – да питају; доказивају децама – доказивају децама; по мађарским – по мађарски, по мађарским.

(оптант из Бате код Будима)

Код нај су њичаји били оваки: Још кад сам ја као дете ишла у школу, ми смо учили у школи католички (читању, земљопис, мађарски језик то бијо, помто смо тамо рођени), а учили смо и црквено-словенски, а исто и хрилици (катизис и библија повест). А међутим сваке субате смо ишли на вечеरње, у српску цркву, православну и недељом на богослужење. И свако вече у школи смо појали црквне пејсме ("Јако плејни свободитељ и најчих заштититељ", – то је моје славе тројпар, Ђурђовдан).

Имали смо ми у Сентандрији седам српски цркве. Тамо је седио владика. Ми смо и(з) Саксалом Бате. Свештеник он је отаље бијо, тамо је онда седо. Он је из Сетандрије рођом бијо – Корнел Маргаретовић.

Мој мух ове црквени њичаје ије тако упанто помто мунка страна. Он не Вам причати нешто друго.

Савета Миловановић, 68 год.

дете – дете; у школу – у школу; ми смо учили у школи католички (читању, земљопис – ми смо учили у школи католички (читати, земљопис; мађарски језик то бијо – мађарски језик то е бијо; црквено-словенски – црквено-словенски; катизис и библија повест – катизис и библију повест; међутим – међутим; на богослужење – на богослужење, богослужење; Ђурђовдан – Ђурђевдан; у Сентандрији – у Сетандрији; Тамо је седио – Тамо је седио; ми смо

и(з) Сасхалом Бате - Мî смо из Сасалом Бате; седо - седео; из Сетандрије - и(з) Сетандрије.

БАЧКА

а) екавски говор

ЧУРУГ

Имам вељике јунучаде; тô је најстарије нेरи, има троје деце - три сина.

Онете по реду и ове друге деце? Онда Нада је као моя хи, она је била ју логору. Маџар, фашисти, су је метли у струју; ходе су је мучили и примије тог онда су је однели у Тополу; онда очла чак до Берлина и прико Берлина шеснајс километера додеко. Кад је било са слободе, онда је као дошла кући, и кад је било годину дана, онда је имала мушко мало дјете. Јох двадесет па би било десет месецима, онда су је извадили дјете (на стомак је расекли - царски рез). Седам дана после тог онда је био хив тај мали, онда је умро - умро је. Сад Нада има девојчицу после тог. Сад је Нади као пет година од тог дечка. У Осијеку тамо она живи (данас живи она тамо).

Та у Зрењанин - Вељица Миланкова - била је у болници и најло се мало, мушки, и са тим се добро родијо. Онда после тога требало је постељицу да је ишчупаду, онда добила је напад жучи. Тако су пронашли доктори у болници да је добила од тог напад жучи. Сад је имала шест месецима - лечили су је, некије добијала је (америчке). И сад су је опрашили у бању, у Врњачку Бању. Потом дана од те воде била је облесна - имала је чупање и повраћање - и сад пише да је добро.

Станимир Лекса, 62 год.

шестог јануара четрдесет и друге, на српски Бадњи дан,

домо је првил један и војник, позвали су ме да идем на саслушање. Пито сам: "Шта ћу ја на саслушање кад сам доно из "армије", из Нове Сада!" Они су казали да само идем, јел заповест је заповест. Дотерали су ме у Бранка Новаковог магацин.

У магацину почињу свакојака мучења: те на колене, те се сагните! А они батине ју руке, трче преко нас и тику на редом. Неке су издавјили и наобамко и тикли, за предање неке односе између Срба и Мађара. На пример, Ђоку Лончарског су тикли наобамко и питали што се дјете Мађарче обесило на његовом саламу. Станка Моротвансог тикли су и питали зашто је постављено нездесет тамира у риту на саламу и за кога је то. Мирка Смиљанског њега су исто наобамко тикли за неке кукурузе и плуг, и питали га да ли ће вратити те кукурузе и плуг кад се врати кући. И рече је да ће.

Кад је дошло време за убијање, мучења су престала. Онда су зажили војници и цивили и трахили од нас свију затвореника новац. И узимали су ствари од нас: капуте, капе, мајове, чизме, ципеле, без питања и одобрења нас - силом.

Утим је дошло наређење да нас стрељају. Отворила се митраљеска паљба и, колико је у магацинска врата могло да стапне пушака, цивили су толико турли и пущали с митраљезом заједно. После једног сата митраљеске паљбе и пушчане, дали су нам неки одмор, па су измешали како неду дотући ове друге, што су остали живи у магацину. А остало нас још око сто живи (а било нас је у магацину од четир до пет стотина). Онда су измислили ћо: да свака двојица из магацина који су остали живи па могу да иду, да јму једног мртвог и да однесу у месни одбор, па неду тамо ћи на саслушање, па ко није крив, ће кући (то је био мамак за нас!). А ми, пошто нико нисмо криви, нагрнули smo на ту љину заповест сви скоро. Јелон Јиков јавио се: "Па и ја сам, ето, ранен на три места ју главу, па ја могу носити мртве и ћи на саслушање." Јавио се и Ђока Лончарски и Стева

Кричков да и ђни иду да икосе мртве и да иду на саслушање. "Па зал ићем и ти, Џиване, ићи с најма да икоси мртве?" Реко сам да јом имам врёмена. Ђи су све поубијали (Долобац Велинка онда је била затворена у месном одбору и та соба ду је она била претворена гдје-дала је у двориште, тако да је она могла да види хена шта се тамо догађа. Све што гоđ је видела да улазе ма'род' а не излазе, онда је претпоставка била да су сви тамо погинули, јел су посласе све те мртве вукли у ћупу ду је стојо камијон, да и товаре, да и икосе на Тису да баце, и казали су - да иду код Осташка кад су комунисти!).

У врёмену кад су товарили мртве на кола, онда сам видио како су Вељка Чомкића проболи бајонетом кроз прсе (заповест по мађарским: "Szúrd neki a szivit!"), а он је био здраво рањен у ногу. И проболи су једну хену, а дали су наређено да је прободу кроз ёко (Szúrd neki a szemit!), а нисам видио да је пробо, само сам цику чуо. Била је слаба хена, мршава, и нисам је позно (тада је била полупримрена - мала лампица била).

Домо сам и ја на ред да ме натоваре на кола. Био сам рањен у десну плећку. Ја сам се укочио као да сам мртвав, да не би познали да сам жив. Тако су ме бацили на пуну кола. Онда су брати мог млађег Мика натоварили на друга кола, доле на под. И он је био мало рањен, исто у плећку. У магацину ми смо се договорали како да се избавимо: да се умртвимо и да скочимо с кола, да побегнемо. Мика се мицо је колима, и кочијам видио и реко је осталима: "Ево један жив је коли." Домо је неки звани Крекушка, фамиста - Мађар, и пито је: "Јеси ти жив?" Реко је Мика да јесте жив. "Има ли још кола живог?" Мика је реко да има. "Па коле је жив?" - "Па мој брат." - "Па дакле је он?" - "Па натоварен је на друга кола." Утим га је Мађар ударио са пректанглом је главу и јубио га.

Онда је дошо ред на мене. Иде Мађар обаво према мени и обилази моја кола, - где на друга кола. Тамо се један брат (друг) трао у последњем трезажу. Ударио га је Крекушка са пректанглом и

задовољмо се и очо најтраг у магацини. Тако сам ја осто недирнут.

Кад су сва кочка била натоварена, сви су кренули, само на моји коли није био кочијак, тако да сам заосто петсто метара даље од осталих кола. Онда су поставили једнога Мађара силом, - коли није добровољно ишо. Тада је сео на предње нараге и пустио ноге на јармац и никад се окренуо није кад кола и трупнеду дигод, толико је човек био уникан. Ја сам ту његору панчанубост искористио и скочио слободно, једак сам био осигуран да он не приметиши митра. Мислио сам да ћу да скочим, и па једном понеку скочио сам доле. Тамо је близу био такозвани "стари плац". Тамо сам побегао, и у Јивка Арсеновог балту прескочио, па у Ђоке Милиног, и редом, до Ђушана Јивковог, такозваног Вралчевог. Тако сам се склонио код тог Вралчевог Ђушана у азвији, и бијо сам тамо до осам десет сати јувече. Дајпут су долазили веће патроле и претраживали, и нису ме нашли. Зато су дожили да ме траже јел је снег бдо траг моя. Оданде сам се крењо касно у ноћ, и патроле сам наилазио - цуцали на мени - или срећом сам стигао хиз кући. Код куће сам хизио у земаљ (неко склоните). Тамо сам се личко читави месец дана док ми није рана зарасла.

Хизи Попов, 60 год.

Јоца Стјојајков прво је био рањен, и однесу га кући (својна га је днева - своја жена и комија) и мешну у кревет рањеног. И посласао дођу друга патрола мађарска и каже му један од фамиста (Мађара): "Зини, Јоци, да ти зубе не кварамо!" и пукну му кроз уста и ћубију га (и посла га Мађари однесу с колима у непознатом правцу).

Мирка Стјеник, милицајца, исто су кот куће ћубили. Раду Ружичиног (кад смо били у магацину, питали су ко је био полицајац; Рада Ружичин се јавио да је и он био полицајац) и њега су ћубили на најсвирећи начин, крвићки - и никада

га више и ћема (Да Ви останете овде једно недељу дана, могли би накупити података, - па колко да Вам кажем - једна кола пунा! Свака друга кућа има нешто опасно да Вам испричаш!).

Ту има једна патекаруна којој су муха великом прекачом (велика тестирачија што се тестирају дрва) тестирили и сало извадили.

Збор јавановића, доктора, народног посланика, и већ га су истом тестирачији и питали га да ли га боле, и он је казао да боле, и они су рекли да ћеду полагамо! Онда кад су видили да ће доктор и то издржати, онда му је један ковач Мадар, Фабријан звани, Закуцо ћесер у чело уместо инекције, "да му олакша терете, незвоље његове" (Треба да се рескирате да достанете два три да на, па имате шта да напишете.).

Има ту једни Печини (то можете мус пут да Вас одведем код ти Печини) - "Давидовац" право су (презиме). Код њих је један јест од њихове фамилије погинуло!

Имам два компаније звани Радимићев Стеван (Стеван) и Вожин - белокорпари (белое корпе, цегере, великорпе, столове беле плету) и кад су пошли дошли, у њиној ајлији су пущали и када им јубили, и кад су и(х) истерали на улицу, онда су на њима чардак играли! Истерили су и(х) у магацин и поубијали. Остало им је ћез деце незбринуте (на обадвожицу - један четир, један двоје)!

Један младић је погину у компанијуку, Божко Радимић (они су досељени из Ђурђева). Јубили су га у ајлију, на бубрету. Кад су дошли да га носе, отац је питао: "Куд га носите?" Он је отцу рекли: "Седи на кола па ћем видити", тако да се и он никада више није вратио.

Живан Попов, 60 год.

Стойјаков - Стойјаков; однесу га кући и метну - једнёт је кући и метнут; и посласе дому друга патрола мађарска - и после дому друга патрола мађарска; у магацину - у магазину; питали су ко је био полицајац - питали су ко је био полицајац; јавио -

ја́вно; јубили на најсвиренији начин, крвнички - јубили на најсвиренји начин, крвнички; и никада га више німа - и никада га више німа; накупити података - накупити података; свака друга кућа има нешто опасно да Вам исприча - свака друга кућа има нешто опасно да Вам исприча; Ту јма једна аптекаруша - Ту јма једна аптекаруша; великом прекачом - великом прекачом; да боле, и они су рекли да неду полагао - да боле, а они су рекли да неду полако; онда му је један ковач - онда му је један ковач; уместо инекције - уместо инекције; да Вас одведем - да Вас одведем; код ви - код ви; столове - столове; и кад су по њи дошли - и кад су код ви донели; у њиној авали - у њиној авали; и кад су и истерали - и кад су (и) истерали; чардак - чардак; мез дече незбринуте - мез дече незбринуте; један четир, један двоје - један четир, један двоје; Један младић је погину - Један младић погину је; из Ђурђева - из Ђурђева; јубили су га у авалију - јубили су га у авали; отац је питао: "Куд га носите?" - отац је питао: куд га носе; они су очу рекли - они су очу рекли

Сиромашног стања била сам, а радила сам у надницама код газда. Извела сам на пут четир сина (занатлије су биле, је сам с наднице извела и (х) на пут, да не буду бирони - то је још горе нег слуге - и слуге. Плахала сам за њи свака месец па крајкасу, па ослобођене - кад мајстор ослободи - и одневала и (х), које су пропали: тројица о раџији (фашисти убијали у магацину) убијени и четврти, кад се ослободило (у ослобођењу), на Батини је пao, очо у борбу - очо да освети браћу - и он погине.

Кад су ми синови јоштерани о раџии, то је био уфторак, чак у недељу нисам се причестила - нисам јела уопште ни вода пила, само сам лежеала. Ја изгубила говор, само врштим. Онда донела Мила Бирошева (и њен је син исто отеран са мојима) и та ме је тешила. Није било слободно да се кријемо,

и крадом као дòлазила, да је нè виде Мађари (фашисти). И онà ме је тèнила да мòрамо кùвати, да мòрамо јèсти.

Сад юмам још ёдиог сина - юстò ми (ј)е, фáла Бòгу!

А јà нèпрекидно радим: и кðó"памо и хјто радимо, и свè што се тîче (пољопривреде).

Кад су ми дèцу ётерали, г"одину дàна сам по врачара юмла. Онì су ме ўвèк тèниле: Живи су и живи су! Такò сам се тèнила крòж юй.

Пхò"сле ми је прòпо чèтвèрти, ёндак сам Ѳпет тако: три г"одине нíсам у крèвет лèгla - тхò је цéла юстина! - мучила сам сáма сèбе да ўмрем. А ўвèк сам и викала: сáмо да ме ўбију, кò бýjo, у Ѹним мòменту. Нà што ми је живот! На чèгà сам Ѳпата да живим!

Сад сам се веñ и оладила и Ѳкаменила. И тако сад ёто х'њвим, да ме юма вјине на свiéту. Срчàну мáну юмам. Зàчас джòђе да ѹзданем, зàстајe мi срце кад мiслим на њи.

Инвелíду юмам хиладу и двèста, кòје нè би дàла синове мòже ни за цёо свiéт. Мòрам да бùдем контèна (мòрам да бùдем зàдовољна) и на тiм. А ѹправо да ми нíсу дáли юшта, - и Ѳпет юшта!

Кад сам прiнела чèтвртога сина - кòи мi је пхò"гино на Батини, - подигли смо тiéшком муком спò"меник. Мèтила сам свè чèтир слiјке вјине на спòменик. Овò сам мèтила на спòменик (сàставио Жарко Пèјчић, кàмонаркéзац, изгинуте дèце иxóгор, зёт - Стари Бечеј):

Ка(д) дòлазим бвој стiéни,

Затрiéсе се свè у мèни.

Оxбòлазим око грòба,

А сéñam се грòз ног джòба.

Нè мого их отргнутi

Од дùшманске рùке крùтè,

Нè¹ знам где су тiéло, кëðости

Мò"је дè"цеа рàстргнуте.

Са једносјем запиткавам
 Сваку ріку, сваке вале:
 Да ли се кости мօдаје деце
 Гдегод вечно задржале?
 Бе(з) спрѣбода, без одиёла,
 Без тањана и измирне,
 Нѣ знам где им кости леже,
 Да ли су им кости мирне.
 Свуд по грѣбљу трава мири,
 Ја доносим цвѣха разна,-
 Ако и знам да гробница
 Модаје деце стоји празна.
 Авети их одбацише
 Од грѣбнице породичне,
 Ова стена потврђује,-
 Успомена многим сличне.
 Над гробницом указује
 Успомену - плоча сјајна,
 А где им кости вену,
 Тко је остало вечно тајна.
 Туѓа, халост, очајање
 На свијету мене гања,-
 Зато дижем ову стену,
 Успомену и сећање.

Ко ћод ћде на грбље, свако прочита. Жеће кад
 ћду на грбље, посете гробницу, па кад се нађемо, онда ми
 кажу: "У, били смо код твоји синчова! Читали смо!"

Миланов Нѣдовка, 56 год.

Извѣла сам на путь - Извѣла сам на путь; то је још горе - тајд је
 још горе; країнасу - країнасу; пропали - проѣвали; о радији -
 о радији; у магацину - у магацину; то је био јутро-рак - то је

било јуто^арак; нисам јеља убијите – нисам јеља убијите; ни в^оде – ни в^оде; слободно – слободно; да ибрамо јеости – да и^хибрамо јеости; и он погине – и хон погине; ћо^атерали – хотерали; г^однику дана – го^аднику дана; они су – онји су; живи су – х^иви су; крој ви – крој ви; П^од^асле – П^од^асле; опет – опет; у кревет – у кревет; цела истина – цијела истина; у оним моменту – у оним моменту; На чега сам осталла – На чега сак осталла; о каменила – окаменила; за час д^ађе – за час д^ађе; застаје ми срце – застаје ми срце; управо – јуправо; о^апет – о^апет.

Браћа Лазу су отерали седмог јануара у двадесета по поздне, а увече у њола дванаест онда су дошли по мени – трахили су кола; и ја сам запито за чега се кола траже. Каже: "Мети пуне кола сламе, да идеми војску." Ја сам отишао у општину. Било је нас око двадесет кола. Кад смо дошли с коли до првог магазина, где су били похапшени, онда је ту пала команда: Двадесет и пет најпозље (за спровођање)! И поред мене су пролазили; ја сам стајао на првом улазу општине и туда су и претерали. Освештење је било двадесет са сијалицама и камијонима, с они лафектори. И онда су и отерали пред магазин, где су и скинули голе наре, а снег је бијо. Онда су и отерали на спровођање.

Ту је било мешавина: војске, цивила и хандармерије. Онда кад смо ми ушли у двадесет потпуно да и тваримо, онда је дошла њихова полиција (мађарска) и на свака кола по једног цивила довела и питала: "Познајеш ти тог човека?" Одговорио је: "Познајем." Каже: "Сијте с кола." А тај цивил је примио кола, којег су они поставили. Тим цивилу су речки: "Тако како прими кола, тако да вратиш." А најама: "Можете ви ићи кући." Док је било да није било слободно кретање, ми смо некако до куће дошли.

Кола сам добијао сутрадан по поздне у један сат. Кола су била сва крвава, и најчешће (ми) једне вунене дебеле чарале у коли.

Видио сам тога пута да су масовно убијали. И све су им

одело с њим скідали. И после су тварили у кола и носили на хизу
тичу и бацали под кед.

Гарабандић Мирко, 43 год.

Они (фамилији) кад су дошли после обдне, а ми смо седили за столом, а мој дјевер је лего поред пећке и заспом. А двојица су примили с пукама и гледали су у прозоре. А ондак ће мој мух казати: "Ови ћеду баш код нас." А дјевер ми је спаво и свекрва - на једним јастуку мјетли главу. Почим је сјоба била пунна дече, и друјтво наше остало, нас дјевет је било у кући. А они кад су ушли, Мирко - мух - је изашао пред њим, а они су га запитали: "Да ли је сми?" А он је ондак питао њим: "Којог ћете?" Ондак су они рекли: "Лазу" (а то ми је дјевер). А Мирко је ондак дошао и њега буди: "Лазо, Лазо!" И он онда кад се подига, онда смо ми запитали: "Шта ћете сад с њиме?" а они су рекли: "Сад ће он доћи, само на испит." И то су му рекли: да повади све их цепова (јимо је мјебицу само и бловку). И онда су га тако отерили; и ми смо остали једноставно и кукали. Они мој велики, Миле, он је ћома плако за њим: "Убиједу га!"

Ковинка Гарабандић, 42 год.

Нђви Сад

Прво смо кували галете (чавуре). Онда сам иза тога везивала свиљу. Прева седи па преде; кад се откине хиља, ја настављам, вежем. Онда сам иза тога прела свиљу. Онда сам иза предења била у канцеларији, пробу скидала. То се носи чекрк у канцеларију па се скива на мале итргилице свиља, и то дјиректор мери да види како је радила прева: или танко или дебело; јел ако је метила више галете, онда буде дебела хиља; ако буде једна галета јел две мање, онда буде здраво танко. Онда прева дебије и трође, ако није добро; ако је добро, онда ћусегерка добре и каже је: добро је, а за ово ито није добро, ту дебије и трођа: кдја пет крај-

цара (кадашњи новци), која десет. Иза тог онда сам имала напоље у ред и чистила свилу. Иза тога онда сам у канцеларији вртила свилу, правила штрангле за паковаче. Онда сам иза тога била три године аусегерка, а то је данашња настојница.

Милић Аница, 78 год.

Србобран

Четрдесет и прве онда је окупатор дошо. Тринаестог је био у Србобрану, а тринадесетог исто – после подне – је туко у Сиригу (пустара, насеље).

Четрнаестог априла изајутра око осам сати – то је било у Ноћном Саду – дошао је војска сас пушкаши (немзетёши, немзетёри) и отерали су (подигли су) хер ми Љубу и зета Славка Ђаковића и ўнуку Зору и претерали су и преко, на другу страну улице, и ту су тели да и потуку. Кад су и притерали на другу страну, онда је Славко – тако је био бео кога крече – рекао Зори и Љуби: "Захамурте!" (она гевер пушка је већ била намештена) – јелбо је рачуно саједи нају пушти (то је Зора нам донела тај глас почев је она остала жив). И однекуда је дошао један хонвед (војник – они зову хонведи, маџарци) и извуко је државе Зору и рече: "Ово вам дете бар ние криво!" И, онда њије двоје – Љубу и Славка – отерију у кафани Слободу и тамо су им осудили, и ћома ту у близини, у Хипотекарној банки, били су потучени – није за чега. И херка Љубинка (била је једата) тражила је дозволу и добила да може купити сандуке је да им сараћи (већ су били ћидети на гробље, најако бе(з) сандука). И помоћу гробара им је сарашила.

Најунук, који је био наручован као ретргут, од стране стајре Југославије, – када се вратио из Шапца, сврнуо је код своје мајтере Љубе, и тамо је чуо од комшија (комшијнице баш нике чивуткиње) да му је мајти убијена и очув. И после тога дошо је оде кад нај – као деде и баје – и би(н) нам је јавијо тужну вест

да нам је ћерка и зёт убијени.

Јох га мајка с врата аљпски запита: "Откуд јдеши, чедо мје? Јеси х био ко(д) твоје мајтере у Ноом Саду и итаје са ињима?" И он одговори са пуном сузом да му је мајти и очув потучени (а Збора је имала спрему што је е онай хонвед љавуко - вјанда је био фамилијаран човек па је имо босенажа).

Онда смо им палили кандило у мајвеној тами (због што није било слободно бити свјетло иконом, од стране Мађара) и гушили се (не мож тоби ни описати ту родитељску тугу).

Чим је била слобода (после ијсу убијали - тоби се звало слобода: да си мојо се кретати), беја убијана, ја сам ћима трајнио од хонведа јде у Србобрану дозволу, коју сам и добио, и овдјено сам да чујем и ја како је било.

Таки би, не до га Бог никон! Не можемо живи је земљу!

Стјеба Толмачев, 74 год.

Пријко стоб комада воћака смо имали на салашу (благородно воће): вишња, трешња, шљива, крушака, јабука; виноград, чардаклије са пет стотина лоза (чардаклија је тоби кад из једне лозе могу да пустим десет метара дужине лозе, и свако око - ди трепетника пушта, да не бити род - доноси род).

Четрдесет и више комада је било рибизла (цбуњова). Око стоб шестесет комада бајгренја, и тоби је све било на једном лајници земље, - нус тоби је било још и ливаде (пашњак за пашу).

Све смо садили нашом руком. Све смо купили, све је у пролеће садено - нема ни један проценат да се иже примило.

Кад смо и(x) засадили, онда смо двапут трпјута заливали сваку ту воћку и бајгренје. Око сваке воћке смо прво опкопали, да се може вода задржати у заливу (кад заливамо јел кад кишаш пада), - тоби је кајмић, јендеши јунаколо. Речимо, посадили смо у мајту месецу - онда је допусло време - и заливали смо до јуна месеца; кад смо видили да се примило, онда смо манули.

Кад је промло три гоđине, та̄ко је изгледало да није нико промо нуз салам да се икје осврно да види.

Испрма (док је било мало) се види стаје (салам, чардаши – ту се сипају кукурузи), а после изгледало је као нека шума или востњак. Друге гоđине од благородног воћа ћима смо имали плода (рода), та̄ко је бујно ћило. А багрена у пролеће кад се расцветало, ту смо имали опет велику хаску (бернат), ради пчела (тоб се зове мёд багремовац, ко онай, ако сте чули, липованц).

Од тридесет и пете до четрдесет друге ћимали смо леп приход од благородног воћа и од багрена, и од винограда. Јимали смо сајмо седамдесет комада рачни вина, од које је свака давала просечно по тридесет кила вина. Њто, трис пута по седамдесет, колико је тоб? Метите бројку. Тоб је двадесет и један метар.

И од четрдесет прве ћдузели су нам тоб икје ћимање, ћуда нам је окупатор, Мађари. И кад су нали домли, ћобили смо настраг, и после тога морали смо да придамо, – тоб се зове нико Покрајинско ћимање (то су покрајинска ћимања и ергеле нике који су одузимали сад, – икјита ја тоб не разумем). У замену дали су нам изапски салам. Четир пута смо морали да се селјимо (због оројдације – ћиједу да им је земља једно нуз друго – тоб задругари раде. Иницијири су мерили нам: колико сам ћим, да толико – ни мање ни више – ћобијем у земљиту) док се сад мисмо смирили, а и сад је још у питачу. Већ смо били звани да нам сад промени, да нам даду опет неки салам (тбли су одатле да нас покренеду на други салам). Педес прве смо правили молбу, и од то ћобра су нас маниуди.

Стјења Толмаћев, 74 год.

ијесет – ијесет; двапут – двапута; ћида је допусло време – ћида је допустило време; и заливали смо до јуна месеца – и заливали смо до јуна месеца; осврно – осврнуо; Испрма се види стаје – Испрма се видије стаје; та̄ко је бујно ћило – та̄ко је бујно ћило; Од тридесет и пете до четрдесет друге – Од тридесет и пети до четрдесет друге; од багрена – од багрена; колико је тоб? – колико

је тô? ; дòбили смо - дòбили смо; мòрали смо - мòрали смо; ер-гèле нике - ергèле нике; и сад - и сад; да нас пòкренеду на други сàлам - да нас пòкрену на други сàлам; педес прве - педесет прве.

У Србобрану сам рòђен и тû сам и живио - наvèk сам тû живијо. Знам јâ говорити и мађарски и немецки. Шест разреда основне школе и јèдан мађарски сам ишо оде у Србобрану и двiè гòдине у Врбасу немецку школу. Били смо чèмне дèрани (тучени); били смо незаљали здраво. Каквî смо ик били вёллики, кô учитељ дикој! И ако нîси знао лèкцију, бîjo си дèрани, и ђома москачу (с ъом туче учитељ) па по иама. Да вин како смо јучили, ко бiесни! Мòрам - боле! А било је кадгод и по туре на скамију: чакнире доле па по гаћама с москачом (тô је прут, сàмо зде се москача).

Кад смо вен радили, онда свак сèби. Тако смо радили и живили - дòбрò је било. Било је свега на Кутому (тô с(у) салам). Јèдан атarp; јèдан дèо се зове "прикò баре", два стрáна "тук" и "ја°ром" - тô је на јèдијој страни, тук упире ў ја°ром - а она стрáна "Кутом"; на другој страни се зову "ráзлови"). Јёlli смо јагњенија меса, по иес крајцара (иòвац; били и бугери: четири крајцаре, па вёллико ко пiёт динара. Само кад имаш бугер, онда имаш иòваца.) - било забадава. Нисмо ни јёlli кромпира, нег мiёса наvèk.

Јâ сам држко арбиду тåмо (под закуп) - на Кутому - с мòјом сèрмијом и плаhо сам трideset ѕ пёт формити за ла°на°ц (тô је вёна од јутра). Гаzда нêма тû посла док мòје врёме не изаđe (трi gòdine). Онда ако се не јудесимо наmово, онда идем на други сàлам. А бîjo је тû иед нама Данцика Дунјероки - Марини (вёгов је сàлам тåмо бîjo на Кутому: четири стотине ла°на°ца - тô је прико пёт стотине јутара) и Дејан Гаваноки. Тô су били богати људи, ал су поштовали мале људе - сиротињу.

Давали смо на рiс жiто и кукуруз, иначе смо сами радили. Држали смо по једног дерана што (је) чуво овње.

С Мајарима смо добра живили, ко и браћа. Лако смо живили, добро смо живили. Имали смо kost навек добар. Сваки је има на саламу своје. Имали смо чарде (бирцузи) и дућан у салами, и пили смо навек како смо доспели. Кад дође Јескре, онда идемо од салама до салама на коли (на пет кола) и пијемо по два дана. Дешавало се да ћемо у Фекетин на велику субату да купимо вина за Јескру и добојемо кућни трћи (и) дан Јескре. То је био живот по нашем задовољству – нико нас није диро и ми никог. С компанијама смо добро живили, и исмо се свађали. Живили смо како смо тели – пусто (слободно).

Ми смо у задруги (умо је и син; ја сам због сина умо). Дао сам је задругу десет јутара. Имам окупницију – један лајнац. Ранили смо свиње с кукурузом. Зажлали смо два свинчета.

Гложански Рајда, 73 год.

У оно врсје, кад оберемо винограде, буду много пут (и) жени дерање, јелбо ми се напијемо раУомпана (вина), а у жени буде дебљи исос, а ми буји по већ, по исусу! Мом се ћутит; а кад дођем кућни, онда опет мир. Није она смела ништа касати кад дођеш кућни: ако штогод каже, биће најново дерања. Ми били пијани, а она говори (добро она говори, ал најма није било добро, зато што смо пијани) – зато је била дерања. Други пут не говори ништа: служи и хути и ёма сече шунке док траје – и све поједемо (пијани ћуди, појенће и Бога!).

Ја кажем онако како је било. Ет таки је био доживљај. Нам доживљај пописати тоб је тешко!

Ми смо били криви у сваћем, ми ћуди, а не жене. Нису они заслужиле, ми смо заслужили, само није имо ко да нас туче: млади, јаки ћуди (све метераши, сваки од стоти кила – редак ком није) – ко смеш!

Није било старе шунке, тоб се поједе све. Из ћака кад појадиш – већ нема, све поју. Упадне ту по десет двадесет ћуди – тоб треба нарањити, тоб је све пијано, гладно (имте сам – ко и код

свòје күне!

Нек Ѳна чита, са́мо нек зна како је патила некад.

Глòжански Раода, 73 год.

Хранила сам хињину обичном рáном, кукùрузом, мéнала сам мèкиње и кукùрузну прикрупу. Ќимам дóле бáчку, и дётелине и трапе дајем, зёље (kad плёвим бáчку, тó бацам хињини), и од тог им је дòбро: чистe се (оне пíпају, једу, трапе, - оне и цигљице мале поједу и камочке. Зёље и дётелина избацију им тó). Кукуруз сàм тó је јака храна и сúва, а од тог запаћају крви и хуч им напредује; и по жéги, ако немају дòвољно фришке воде, ондак Ѹенду да скапавају, јел жèлудац се напреже и хињина дòбије запалење у жèлудац. Мèкиња од хита и прикрупа од кукùруза помéнано, онда су боље носиље - євек jája носе.

Моја комињница она рани са репним резањцима, помèнује са прикрупом или са мèкињом (мéња рáму: неќо вреќе са прикрупом меша, неќи пут сас мèкињом), али се прво појаре резањци врđлом водом и стоје ў тој води три четир сата, а може и више (трèба да нађубре они), и кад хоће да се храни, онда се мена прикрупа или мèкиња.

Кокомка се онда расквòцава да буде квòчка кад изнèсе jája свòја - кад се изнèсе (ми тако кажемо). И онда се расквоца - оне да лежи. Она неће да јстане с мèста. Тучемо ми ву и гдинимо, ал она неће да јстане, већ чува и не да jája; кљуца ў руке, и ў очи која (је) горопадна! И онда је насађујемо - нећемо jája: по двајес једно jáje. Онда лежи три недеље и ондак се легу пíлићи.

Кад су мали пíлићи, - да се млеко даје место воде, тó је дòбро, онда тако лепо напредују, као јагањци; и кад се даје са́мокиса сир (килеми сир што се купује, - на пијаца што се купи).

Тó сам ја казала што сам ја испраксовала.

Радовић Зборка, 57 год.

Сента

Лепо је тो било онда. Док су били старији људи јон, ту није било ондака: доћемо у варом; мег ту месец дана ако дођем - од Божића до Јесења. То је било онда: не долази се у варом са салаша. Мој деда кад је био жив, он је имао два брата. Дакле, они кад су се поделили, онда су добили сваки по девет ланаца. Онда, мој деда (је) имао једног сина, а брат му је имао опет једног, а најмлађи он је имао два. И онда су ту они напредовали здраво. Они су ту освојили леп комад земље (покуповали, јелбо ту је било Маџара, ко и сад, они су исплатили Маџарима). Салам је на ађанским атару. Ту су Срби ондак освојили од атара па добар комад горњом брежу.

Ту су били: Борђошчи, Стјанићи и Томићи, и Шамићи и Крагуји. Сад од Шамићи нема, Крагуја има, ал то су сви млађи.

Било је тамо свапта (на саламу). Ту је било маорве: ојача, свиња.

Учесто су били салаши тамо. То је био неки брег и ондак ту се насељили. Уздух од ађанског атара па до горњог брега су били салаши. Ту су земље пе(т) дужи дугачке биле (онда су били ланци, а сад су јутра). Ми смо имали тамо два ланца широко; тако су сви имали онда, они мањи што су (што су мање земље имали). А било је тамо и који (је) имао и стотинак ланаца. Борђошког доктора отац и он је имао стотинак ланаца. Штева Стјанић он је имао око осамдесет ланаца; ондакар Рада Томић он је имао шездесет. А мој отац, Јоца Томић, он је имао педесет и шест ланаца, а Ненад (српци ми је бијо) он је имао тридесет и шест. Омер и Вожа они су имали шездесет који ланац - не знам баш казати тачно колко.

Онда није било ко сад. Отац и мајти лепо виде и нађеду девојку, - је, па онда ајдемо у хенијебу. И онда, ма од кога нису тели узети девојку, каже: није за наму кућу. Ако

су свечари једног свеца да славе, онда иће узети девојку: ћи-
да не може доћи на славу претељ један ко(д) другог (о једним
свецу), иће оставити његову славу да дође кот претеља. Од мај-
стора пашор није тешко узети девојку, што није знала пашорски посо.

Имли смо у Аду па видили девојку за мене, и ћидакар:
овако не добра бит", па ајд!

Имом сам двоје деце: сина и кћер.

Томиславура, 76 год.

Лепо је тобо било - лепо је тобо било; старији ћуди - стари ћуди;
нег - него; имо - имао; добили - добили; опет - опет; напредо-
вали здраво- напредоали здраво; Маџара - Маџара; ко је сад - ко
и сад; Маџарима - Маџарима; на ћајанским атару - на ћајанском
атару; од атара - од ћатара; добар комад горњом брежу - добар
комад горњом брежу; сад од Шашини нема - сад од Шашини нима;
ал тобо су сви млађи - али тобо су сви млађи; на салашу - на салашу;
тобо је био неки брёг - тобо је било неко брдо; од ћајанског ћатара -
од ћајанског ћатара; до горњог брёга - до горњег брёга; пе(т) ду-
хи - пёт духи; ћидакар Рада - ћидака(р) Рада; имо - имао; педесет
и шест - педесет и шес; не знам - не знам; девојку - девојку;
ајдемо у хенидбу - ајдемо у хенидбу; није за нашу күху - није
за нашу күху; свеца - свеца; узети - узети; на славу - на славу;
претељ - претељ; један ко(д) другог - један код другог; његову
славу - његову славу; кот претеља - код претеља; пашорски посо -
пашорски посао; овако не добра бит" - овако не добра бити.

Бачка задруга подељена је на две бригаде. У свакој
бригади је подељено на две групе. Ту нам пословочија подели нас
куд не који има на рад. И онда кочијам и ватају (прегају) ко-
ње и онда седамо на кола (и) идемо на посо (где) нас је посло-
вочија послао.

Потим надзорава посао, да га не би окривили с нама
заједно; које смо наш а група - осамнаест нас - лајске године

у највећем изјутру са послом били. Готово пакет вагона репе смо привукли и ама група - након на седам дана (у року седам дана посадили и превукли).

Када рату сврхом прёко дама, свржавамо посао и пословода премери тај предмет што смо радили (копање, брање куруга и косење детелине, сена, дрњење камаре од лётине и врмидба, и све што се тиче пољски радова). И пословода расподели дане на мушки ита добије и на женске ита добијају; не ради се мушки посао - и не косе).

Трудодани (трудодани) - по тим се рачуна плата и лебац, шенер и олај - снабдевање.

Које(и) ми је син, Бом'ко Милана Борђонког, на свом саламу италар кот коња тридесет и један месец. Раније је радио најпозу и пред тим је био гађину дана код говеде у његовој штали (на четири места имаје коња и говеде - рогате мрзе). Бијо је опасан приплодни бик. Он није могао да влада са књим, и онда доведу коње, а говеду приноси на други салам, ту у комилуку ђма.

Којем је пашке године имао дванаест комада коња, и четири мала хдребета је одранио, којем се трудио и подичио: у Бачкој задруги ниједан није одранио чврсто хдребади (ди један, ди ниједан, - а код њега четири!). Потфален (је) у Задругарском дому у ђраним коњем.

Милан Борђонки, 59 год.

У Свећком рату сам четир године у војским био. Шест месеци сам био на положају. Седми месец сам био рањен (леви рука, лева нога и с леве стране глава) и до прем у болницу. Када сам обздравио, онда до прем до сензације (пред докторе), којем сам требао дони кући. Ту ме јувати штени (подниједник), па ме пребаце у чехословачку Златну Прагу, којом су ту били пљеници (заробљени): Руси, Талијани и Срби. Ту сам проживео дужност као војник три и по године, до крајом копаца, - кад се рат свршио.

После сам наставијо земљораднички мój рáд с мојим оцем.

Милан Борђонки, 59 год.

Ја сам живила на саламу. Дејцу сам рóдила на саламу юто. И када ми је бýла најстарија ћерка од две гòдине, онда сам рóдila сина. И ондак је дошла најстарија ћерка ми у вáром (у Сенту) са бáбом и дéдом. Тý је бýла преко зíме и лéти је долазила на салам. Кад је дошла до забавијта, имала је три гòдине у забавијте и даље је имала у оснöвну школу, и даље у гíмнáзију. И после и дèран ми дòђе у вáром ко(д) дёде и код мајке, и имао је у забавијте и у школу. А ову (млáђу) сам рóдила двадесет девéћете, и до забавијта бýла је на салáшу и после је дошла код мајке и код дёде у вáром па је имала у забавијте и после у школу.

На салáшу рáдили смо свáшта. Бýло је ўвéк радника, и ја сам кùвала и мéсила и ранила свé. Крáву смо мýзили дòбуру и прáвили смо и кисела млéка, сиреве у кáчице; и лéти смо мýзили и овацá и тако смо се 'ранили. Нýсмо бýли хéљни ни'чега; имали смо свáшта и бýли смо задовољни. Рáдили смо мнóго и дòбро је бýло.

Љубица Борђонка, 53 год.

рóдила - рóдила; и даље је имала - и даље имала је; код мајке - код мајке; у забавијте - у забавијте; у школу - у школу; двадесет девéћете - двадесет и девéћете; на салáшу - на салáшу; у школу - у школу; на салáшу - на салáшу; мéсила - мéсила; 'ранили - ранили.

Мартоном

Мóј отац бýо бóлестан (тó је бýло кáдаду "осамсто четрдесет осме гòдине). Он стáрији бéже бóље, он нýје мóго, а Капари само мотáду да њубију Србе. А мóј дéда бéжи напред, на ти су, а мóј отац као бóлестан плаче, а мóј дéда осврне се на снау: "Увати га за рóку, повéди га брхе!" А баба Јелéнка - његова мати - побегла напред сас мéлним дéтетом - (тако је мóј отац при-

повеђо, он је ћутвио све). Онда стигнеду на Тису па пребегнеду (Тиса била смрзнута).

Кад су примили, онда се спасили, и се бежали од Маџара. Понда се сјетили да ћовце, и пошљеду Алку (то је била стријна мјом ћицу, — она је смјела доћи најträг зам нису тукли џенске Маџари. Мјотац — јмо је дјевет година — гледи: Маџари пужну, а човек се изврне). Она се вратила да ћовце нађе, да донесе (она зна да су; ћовач: талмри, копјутски ћовци — је бијо сакривен под амбаром у земљу. Амбар је бијо вишак — подигнут — а хиљада испод њега су љили и чепркали), — ако затече. Док су они бежали прико Тисе, а у магазину хито већ ћидели (Маџари) и простијали, а кокотке чепркали и нали крпу. Она кад је видла крпу (само крај), она се припала да су ћовци однешени; она трагла за крпу, а бубуника ћудом испадне (громила — ондаши ћовци). Она извукла па бех на Тису сас ћовцима.

Они, кад су видли да је донела, — добро је! Онда су путовали да су они знали.

Очили у Београду. А мјотац — млад човек — добије вишак штап па у војску, на вежбу — егзерцира се (није добијо сабљу заш није било, — он тек бегунац).

Мјотац купијо ћовчије ћоге (оде у касарницу, да коведу; они баџиду ћоге) и однесе кући мајтери (он је бијо од дјевет година, мјог је радити то). Она прљи и скува (бела лука па попри — па лепота!), разлије у тањире: то су пиктије. Носи на пижаци — на пазар — па прода скупо. Финно било јело то здраво: чорба густа — смрзнуто, да виљушком могло се јести (не треба кашика).

Имали су ћовача, ал су радили да вараде (муж бијо у војски). Тврдовали (јтедили, испровали): мора, да имаду даље.

Мјотац дјеран бијо. Мајти га пошље на вједу (на чесму — на Палмилулу), а он гледи матре, Турске како седијду под матре (не мају куће — бели чаржави горе).

Кад је било примијре, онда је краљ Франц Јосиф јавио свима (по селима, по варошима куд су побегли) да можеду доћи (до-

бовали су да мјожеду се вратити, да је мјэр).

Од Светог Саве до октобра није било никог тү. Онда бејунари сваки својој кући. И дј ко итаб позна свђе (сјермију - кочва, бвцу, козе), тај мбра дати ко је ћдно.

Они затекли само крөв на зиду (Машари све поскидали). Сијопове наређали на пеницер и на врате, да им не дјува ветар у собу. Дёда је затегко кера. Тај кер - стогјати сам годину дао на! Дочеко он свђе газде! Он је чу(в)о тај салам, - шта је он јео, то он зна!

Ђурица Бокалић, 91 год.

Нас је било: једанајст нас одранила мјети. Три девојке прво било, нас је било четири мушка. И девојке се све добро јудаље - и свака пропала (пропао је газда, човек - капитал). Сестра једна тај је била пета, па се јуда у Кикенду за плаора, у Срђедојеву кућу - две је по стотине ланаца. И, како се јудала, сви: како је спречна, како је спречна, - свет! Била је лепа здраво. И тако је пропо да су под туђим кривом умрли и она и човек.

А кад се најстарији брат женијо, свјетови били недељу дана. И тај ни имо дјеце. Други брат он оженио се осам јел десет година после бвог. Нису живи ниједно од браћа и сестара, само ја.

Кад сам ја бијо момак, тог је било тако весеље, така комедија да се смјејали. Један надничар - Мила Турнанћ - он је комендијам бијо.

Ја сам такав био мјед браћом (они слаби радени били): мјоѓо сам радијо. Ја сам талико порадијо за један дан колко сам мјоѓо, - мјоѓо сам ланац курјуза окопати за један дан!

Ја сам јувек звијдијо и пево. Ја здрав, жена здрава, дјеца здрава, - ондак човек нема нјевоље. Ја нисам леко у кревет још док сам леко од бобиња, од четири године.

Жена ми била рисаруша (радила рис, у лето руковојела). Ускочилаже (било је сватова, оправилј се). И она је вредна била, здрава, и ја сам стеко са пјем двадесет ланаца. Сад је јесенас

ћосам гођина кад је јумрла. Син бијо у рату и она је тужила и плачала дан и ноћ. Све (је) плакала: неће доћи па неће доћи! Кад је присто онај рат, дошо је кући. Сад за оваки рат кад је бијо, однели га у Немачку (ко неповерене ћуде, - да нечу изједнати). Кад су Руси дошли, ондак се вратијо. Жена је јумрла док он није дошао.

Бура Вучић, 86 год.

То сам ја од старијих пратијо, сам түвијо - за дивизму.

Дивизма расти свудан: по јендеци, по јарони - да се не опре. Јут цвет јма, један с(т)рук расти. Он је лето цвета - најпре се појакше зима какваша не бити: Ако цвета о(д) доле до горе, онда не дугачка зима бити; ако цвета око среде, онда не око среде бити зима - после неће бити ни спрва; ако само на врју цвета, онда не само на крају бити зима.

Овог лета на тој сушти па јесвето од доле до горе. Говоријо сам ћудма да не би(т) дугачка зима. Смијјали се: јма ко држи истину, јма ко мисли није то ишта - дивизма мора цветати. Сад питају ме: "Како знаш?"

А прид оваки снег кокомке ушле у комару па се скупиле у громуилу. Кад не бити снега, ја кажем чељадма: "Биће рђавог времена, зиме." Ономадне пошто још с вечера да пада снег. Морали смо одбацити мало да меш кобра у ћи, талико је било прйт кућом снега.

Кишу знати да не бити у лето кад најде чапља па се дере. То је цела истина! То сам од једног Маџара - старији је био од мене - чуо. Домили (ми) с копања куруза (и први пут и други пут копали, суша фурт, тако засушило да смо мислили да већ не може бити кишне. На леђи прашине, морамо да скинемо да истресемо) па вечерамо, а чапља најшла па се налетила, па се дере. Онда он скочи од астала и пошто играти, и каже мени: "Gyura bacsi, ne fej, most lesz eső (Не бој се, чика Бура, сад не бити кишне.)!" У четвртак је то било кад је налетила чапља, а кад у субату - така је кишна била да је свуд стојала вода, - и на брежу (није

у́піло у́ онај ма́ кад је пàдala, та́ко је на́гло пàдала)!

Бура Ву́чин, 86 год.

Она била прè ноге опे里斯ана (извали су је и́нто из стома́ка) и излéчила се она за кра́тко вре́ме. То е било пролеће, и кад је дошла јесен (а ја сам ју у задругу мáрта месеца, онда је она дошла ку́ни из Новог Сада - тamo је оперисана била - и ра́дила до јесени свој посо), окимило се вре́ме, и она је ра́дила њен посо и ни (и)мала дòбре шíпеле: кљи́н њу наку́ти на табан под прстима, и то се да́ло на зло посла и ондак гóре, гóре - то је итре́цало. Ја сам говоријо да је то на́бој, да не с(е) прова́лити као. Она мèтила сланине; то је здрáво бу́цало, итре́цало, загнојáвало се, и онда је очла у Суботицу у болници. Онда су дошли доктори, па су ёма расекли и зáвили. Онда је нису дирали три да́на. Четврти да́н су скинили зáвој и са зáвојом су је ишчупали и мèсо. Тамо је седила три недеље у Суботицу у болници, и нису је ни излéчили. Већ се подивјачило мхесо на ноги - табани. Нису смéли да сéку почи́м (је) имала шéхерну бòлест (као шéхер има).

Онда дошла кuни из Новог Сада да види, и на телéфон одма разговарала с новосадски доктори, и ка́зали су да ёма иде тамо, за Нови Сад - из болнице сùбачке. И ондји су ёма кáзали да трéба сéхи ногу, због отрова́ња крви - јел ўмрёти јел ногу сéхи. Онда она није тела да пристане. Кун и син су очли па су допустили. Они љу обењéолучили, успа́вао ли, убрисали је с отим ш чим неду је успáвати (привéкли је прико лица, прико носа - то је!), и онда она обнезнáила се.

Кад се пробудила, - лèжи на кревету, а ноге нiéма! До по бутине, прико колене чак оцечена нога и нiéма је!

Тамо је лéжала месец да́на - то је било зимье до бо (баш приид Божић нéкако). Јануáра је измешла из болнице. Док није нога заráстила, била је у Новом Саду, до августа месеца, код кhе-ре - код Ђулинке - и после (је) дошла куни у Мартонов.

Па и дàнас сèди брес прòзе – са стòлице на стòлицу, та̄ко се мìче. Није дòбила на врёме прòзу, и кад је дòбила, не ве̄хи: неупотрèбљива – тèника, чèтири и по киле (јà сам мèрио – толико је) и није пасирала. И та̄ко је сад стòжи.

Она (је) брез ноге. Има итаке, сàмо не мон на ти итакама да идë – нèма у ћој снаге, стàрија жена. Чèка прòзу – ако дòбије. Јà сам се халијо оде прико задруге – прико ви да идë. Био је јесенас тај Блáо ха отùд из Беòграда. Домо је и ўзð је другу мèру, и не ишио сад ни ноге ни ципеле (четрдесети број трèба ибј).

Ба̄калић Да̄ничас, 74 год.

Кра́ва је јако мèрила. Чèмп је како вòлчи, сàмо идмој за сìсе дíрати док је не метеи ну(в) вòд, док је не вòхом. Дрво порèд ње (у половину грбуза) – још ногу сàпнëмо. Има кòлац челò ње (сàстраг) и ондак се тò дрво вòхе за тај кòлац и за ја̄сле. И нога се вòже. Узðук нуј нуј тò дрво је држи ну(в) вòд да се не мон фартóкнил ии тåмо ни тåмо. Не ради се тò са сваком кра̄вом, нег кòја је тугаљива на вòмену.

Онда оперем сìсе водом и онда намажем мало с машном сìсе да се не пуцаду, и онда повучем, и идë млéко у видрицу. Зајтра у пèт сати и увòче у пèт – дваред на дàн муземо. Ка̄д се кàко нарани: ако има бòљу рагу (сено, дàтелина, зоб), она вине млéка да; ако јëде кùрузевину и плëве, онда мање млéка, ўполак, – тò се до рагне тìче.

Обично свака кра́ва има имe кàко је зовëмо. Мî наиму кра́ву зовëмо Румéнка.

Јëгдик Пиérса, 66 год.

порèд ње – поред ње; сàпнëмо – сàпнëмо; челò ње – чело ње; сàстраг – сàстраг'; и ондак се тò дрво вòхе – и ондак' се тò дрво вòже; и нога се вòже – и нога се вòже; нуј нуј – нуј нуј; да се не мон фартóкнил – да се не мон фартóкнил; с машном – с машном; не пуцаду – не пуцају; кùрузевину – кукурузòвину; ўполак – ўполак'; кàко је зовëмо – кàко је зовëду.

Занимам се земљорадњом. Међутим, заволео сам глуму и ћонда сам преузо у своје руке са ћемладицом да радим. Спремо сам врло лепа комада јувек - нисам жалијо труд свој. Девојачка клетва је успела. Прид отим смо ћиду давали са врло добром успехом. Јили смо у Хоргом, гостовали смо тамо.

Прво прочитам књигу и из књиге видим који је омладинац и ћемладица за коју јлогу, и после разделим јлоге и наставим пробе свако вече, тако да за три недеље комад мора да буде готов.

Гардаробу купим по бољим кућама. Госпођа попадија, Нана (Нанчика Вучин) и Латинка - оне ме издржаваду са гардаробом јел оне су у могућству.

Док није био готов Задружни дом, давало се у Српско-црквеном касини.

Новац имамо издатке: музiku морамо да платимо (после комада је играница - ако нема играница, нећеду ни ини), осветљење и салу. Чист приход иде у корист Српског културног друштва Стеван Сремац.

Сад спремам Француско-пруски рат у једном чину и Конзулу у два чина; оба комада су од Трифковића. Тоб морам за осми март да буде готово.

Гробић Јоца, 52 год.

међутим - међутим; спремо сам врло лепа комада - спремо сам врло лепе комаде; девојачка клетва - девојачка клетва; прид отим - прид отим; који је омладинац и ћемладица - који је омладинац и ћемладица; госпођа попадија - госпођа попадија; јел оне су у могућству - јел онे су у могућству; јмамо - јмамо; после комада је играница - после комада (је) играница; ако нема играница - ако нема игранице.

Прем веши овако: Згрјјем воду, п-ёнда топим и прем редом: најпре бело, па посли плавеж. Кецеље јел пархет не меш прати сас белим, зато што иде ик њега фарба. Има које кецеље, по

дàнашњим, зàчас јејије ик љèга - тò пùшта па се зàмùри кòнуља јел комбинèт (нè мож да се искувàва у врèлу вòду, тò останёду флèке). Јà прàвила спавàчицу дèтету и фùрт и(c) спавàчице фàрба. Увек чувам да нè би мèтила нуз бело.

Пèрем ис кòрита ис три вòде, из чèтвàрте кùвам. Пòсле ѹспирам яз ладне вòде са вàмплàвом и стèрем на итрик' испрèт куhe, и у Ѹмбàр (држí се у љему кùрузе кад ѹмамо).

Кад се осùши, онда Ѳвлахим. Лèти хùрим по влàжним да пòкупим да мòш пèглати, ако нè, онда прскам с мèтлицом (да се прска сìтније и једначайје).

Грùбин јéла, 41 год.

вòду - вòду; п-онда - па онда; тòпим - тòпим; пòсле - пòсле; сас бéлим - са бéлим; нè мож да се искувàва - нè може да се искувàва; у врèлу вòду - у врèлу вòду; и(c) спавàчице - из спавàчице; увек - ѹвек; кùвам. Пòсле ѹспирам - кùвам и пòсле ѹспирам; испрèт куhe - испред куhe; Ѹмбàр - Ѹмбàр; кùрузе - кукùрузе; онда Ѳвлахим - онда Ѳвлахимо.

Сòмбор

Он је био кондòктèр на стàници. Па онда су кáз(а)ли да је он комùниста - тò није било слòбодно кад су Маcцаcри били тù. И онда су љèга Ѧнели са станице у затвор. Тò су кáзали да су тò политички кривци, и онда је бијо тù у вароши затворен. Тù једно врëме бијо и однесу у Мацарску. И онда су били једно врëме тåмо затворени и онда су и Ѧнели на фронт рùски. И они су тåмо Ѧнели на рåд и тåмо ји нèстало. Било је њиј једно двë стòтине. Нèстало је сви(x).

А млèђиј је био у вòјски, и свùд је прòшо - кроз Осек и итà ја знам - он је бијо комàндир. И тåмо је свùд прòшо кро(z) свëта, кроз Мàрибурк' и онда се вратили наàтрг; дòмлиј су у Нови Сад с вòјском. И онда је кроз кратко врëме дòбијо он хивчани

напад. Тô нису мòгли дòктор(и) да излече, тô је опасно. И онда ни(је) мòго да дùра, да издржи тô, и онда је он као његовима друговима да он тô не може издржати и он се мора убити - тако је као. И онда су они њега чуали куд гòд је он ћио.

И једног дана он је посло послужитељку (која је чистила канцеларију његову) на пијацу да му купи рибе, - каже јео би рибе; и као је да се хури најträг што прे да добје. И док она није дошла - хур(и)ла се и купила је - и кад је дошла, њега тô је снапло, тâ болест (по трпнут њега увати - тô нијта не зна док не попусти), и онда он уз рољвёр његов и убио се. Кад је девојка дошла, - и јон седи у кревету. И онда јом три сата бијо хив и онда је умро.

Момак је био, тридес три гòдине. А ја осто сам и баба. Само једну херку имам и нијта виште. И сад морам да радим ја сам.

Стричевић Ђура, 77 год.

Прво морате узбрати добро, дубоко - и два пут. И онда ћубрета - угòрелог, кравијег јел коњског - треба донети. Тô се копају јауме онда - ископају тако јауме једно двајес цоли широко и дубоко - и онда се тû напуни добро ћубрета. И онда вако набаци се земља одуд и одуд, онако као громила, па се ранири и од земље четир прста високо - мало виште - куница се направи и онда, кад се већ добје да сије, у мају (може и пре мало ако је врјеме лепо), сијемо дње и лубенице. А сијемо и бундева бели, за колаче, - исто тако се сије и оне.

И онда се копа да не буде траве, ел она - врежа - не воле траву, она воле чисту земљу, онда пружа лозу.

Лоза, како никне на куници, и она се шири даље - метер један дугачка лоза - и на врву лубеница расте: тако има цвет, и онда цвет спање, осуши се, а она расте даље (ко гòд на јабуки - цвет отпане и она расте).

Онда се чејка док сазре, дње, док пожути, онда се бери;

а лубенице - тô је тîјено наh зрељу. Тako ѡега ћëда: кад тûчем прстом овако и кад јéчи (звéчи), - ћïда је зелёна; а овако: - бýти, као ў лебац, - ћïда је зреља лубеница. А у лубенице ћма као брк, као хîла на члáну, и кад тâj брк се Ѳсун, онда сîгурно је зреља (онда нè треба кврцати, - сâмо иðк па опéците).

Кад је добра гôдина, пiёт, иðст - и до дëсет кîла лубеница тîјенка, вëлика нарасте. Мòи сijјати једно јутро. Прòдаје се тô наh комад. Тû долазу кòд наh Босанци па нòсу. У вагон товаре кò и друго итâ; гаѓда однесе с кòли и у вагон товари. Они товару - тî кòји кûпе да нòсе, трговци - како они знаду: мàло слâме и пакује се дî кàко пùтује долèко - трî дâна, чëтири пёт, дî (je) кàко долèко - прико Дунава: Брчка (тако се зове вáром), Сарајево, Бајна Лúка (тåмо (je) мòј брат био у вóјски, - то j(e) долèко здрáво).

Стричевић Бура, 77 год.

Јà сам рођен ў гòрки салани - Рâнчево. Дëветстб чëтврте сам изамò. Мòј отац ѹмò је јутро ѹ по ораће земље, а јутро ѹ по баре и мàло ливаде. Ќшò сам ў рïс, радио сам рïс (двáнајсти крç саm радио хîта: гаѓди једаchајст, а мëни двáchајст био).

Дрвени плûг рïо. Дрвена даска бíла, а гвòздени рàоник. Даска сâмо тûра прйт собом, нí мòгла приврјат земљу. Кòлечке бýле дрвене, и сикирица се нòсила ѹвèк зàденута ў плуг: кад се порèмети, кад се расуши кòлечка, тòчак, онда заглави - па дâње, онда мòш брати. Кòмад дрвeta мòра чòвек ѹмати код сèбе, заглавак, да се збîца заглави, - тô је у мòје детињство било, тако се ráдило. Кò крмци кад наhiju на ыву, кад ѹзрију ыву, - тако се ћralo; трî чëтири цòла дубòко, - нíје рòдило. Бilo је брèз леба и брес кукуруза - бре(з) свèга. Мì појéмо кукурузе, а кðни нè добију - посùстали. Сад ћбу ъуди на једном и наh два кòња и не сустану (саm се ћре з гвòздеми плûгови), а онда на чëтири, - и у дëсет сáти мòрам пустит (које) и раnити.

‘‘Орало се ю̀с сёдам цбли, тò је већ почето з гвòзди
плùгови (ома је бòље рòдило), а сàд се бòре дèвëт и дèсëт цбли. И
ђùбрилò се: ако се нè ђубри, нèма нùнта од орања; не врéд(и) ора-
ти, – мòж орати, сàмо не рòди.

Швáбини кòњи нíсу сùстајали. Швáба нíје бòро на дрвеном
плùгу, би је ђма на гвòзденом. Тè Швáбе што су бíле с нàма – ў
Гàкову, кòмније (чëти(r) кíломèтера) – тò су бíли врìéдни ъùди
од свèга! Тò је бòрало, тò је кòсило, тò је кòпáло – кò црви! Тò
су јèдни врéдни ъùди бíли, и свì натèкли – зàто што су раéдили.
Кò нè рàди, тâj нíма. Да се нíсам трудио и мùчио, нè би ни имò
(Јà сам имò на коли по ваóшаори, кíријо, рàдијо; бíло ме је свùд,
по свì нèбели – свùд испод нèба!).

Стèвáин Рáкин, 75 год.

Стàлар

Од оног рàта радио (сам) и лèбом се рáнио. Тû смо рáди-
ли на треће зèмљу (трéћа чàст – трећина је мòја од тè зèмље) с
мòјим кòњим, с мòјим друžtvom, за лебац. Онда смо дòбили зèмљу у
рýту – тàмо смо се насèлили. Тò (је) бíла колонизáција после оног
рàта. Подéлио сам дèци дèвет јùтара. Јèдан син је тàмо на салашу
бíо – тâj је дòбио сёдам јùтара – а с јèдним сам јà бòде кòт кућe
бíјо. Овàј што је сà мном бòстò, тâj (је) дòбио двà јùтра. Онàј
је удаљио се от кућe, а овàј је дòмо за двà јùтра зàтò што јà
имам кùну и јùтро зèмље – и мèне је њзо.

А кад су Маoцаoри дòшли, син Ѳtуд ѹsteran, и тàмо му
је свè остало што је зàпатио(што с(у) на јèдни кòдли дòнели, дру-
го је бòстало свè). Зàтò је би мòро да иде у Сентàvai да се колò-
нише, и тàмо је дòбимо колонизáцију ѹнутрању. Кад су им навиј(a)ли
đtуд из рýта, онда су свì нагрнули код мèне (син Јóва, жèна му
Симиља, син Дùшко, Јвàнка – његова кñi, Maora° – кñi ѹсто, Гина –
ѹсто hñ Jóvina kòm (је) навијан), – мòбрали су дòни. Мнòго је дру-
жтва бíло, нíсмо мòгли толиким бýти, и зàтò се онàј оцéпко и ко-

лόнико се тāмо и насељио: дōбио кӯгу - салам му је пропо - и дōбио је шес јутара земље.

Цео Сентиван они су домили Личани - тo је спољашња колонизација (тo су борци из овог рата) - а затекли су наше, око педесет породица. Они су се спрегли сви заједно, и створила се за друга. Мoj син је био затечен, онда је и он своју земљу дао у задругу и ступио и њима у задругу, - и данас је тако.

То је била Пригревица Свети Јован, сад је сам^о Пригревица.

Што сам знао то сам казо.

Вољић Тома, 76 год.

трeна чaст - сa трeћe чaсти; Онда смо дoбили - онда смо дoбили; после оног рата - после оног рата; био - био; дoбио - дoбио; дoсто - дoстао; онaj је дoмо - онaj је дoмо; зато што јa имам кӯгу - зато што јa имам кӯгу; јутро земље - јутро земље; Маџари - Маџари; моро да иде - моро да иде; извиј(а)ли отуд - извијали отуд; онда су - онда су; Јованка - Јавањка; оцепио - оцепијо; дoбио је - дoбио је; из овог рата - из овог рата; Пригревица Свети Јован - Пригревица Свети Јован.

Јa сам ткала другом. Пoчела сам вaлда од двa^она^ојc гoдина. И стaлно ёто - колк имa - до нeздесет сeдам осам гoдина. И сaд јoш друgom radim.

Ткала сам свaнта: дереклије (тако што носимо ми комуље од дереклија: памук па помешано с фулом, па ткамо, и од тога можемо да правимо шта онемо); ткала сам и поњавице са вуном (за кревете), постав (тo ћуди носе гahe), hилкове шарене - ту с(y) помешане шаре свакојаке.

Нарадили смо се ми сиротиња газдама кулa^оцима и гаэдинским девојкама; они можеду носити шта они онеду, а ми смо морали њима радити сви, и то, како они онеду, понито они онеду. Једна ми донела стo мётера на вратило, да јa идј само ткам за парче сланине, што дечу да зараним (деча мала, морала сам радити да љид(y)

шта јести) и два'на'јс крајцара од метеира. Тежак је био живот здраво пре.

Кад се ткातо платно, — пет метеира најдан. А ћилим нест недеља и поњавице три недеље. А дереклије — два, биде и три метеира откам најдан, јел тој је танко здраво. Немој увек добити ћилима, немај увек да дају, кад (је) било пуно спротиве па свако би да зарани своју дечцу, да дечци биде живота.

Лето кад је, морамо да радимо напољу, у надници. Јила сам за два'на'јс крајцара најдан, а ћилим смо и за круну најдан после (онда је лебац био скупљи, а ондак љадница је мало скупља била). Свакојако је било.

Зими онда смо ткали. Дечца мала, кадгод буду и дечани (набамо их), морамо кад дреру се), мораду нутати за пећком. Мал(о) леба поквасим волом и дам сваком по једно мало парче, и моражу нутат онда, а ја радим. Јамили мал животине, четир пет комада — не мож држати више кад си спротома. Клало се није свинчета ко сад. Купши фртава киле масти па две недеље биде. Јамили смо четворо деце — мали сви.

И прели смо кудељу здраво. У један сат иони устајемо. Упал(и)мо мало свешу и радимо, предемо.

Иванов Драгиња, 67 год.

За ћилим трећа спремити основе килу за један. И трећа онда припести основу, јел распределено не може ткати што се кунђа. И трећа основати дужину три и по рива дужине. Ширина је пе(т) стотина и седамдесет жица — два рива е широка. И онда трећа назиги, онда се уводи у нице и у брдо. Онда трећа награђивати (шипка гвоздена и на ту шипку вежен основу). Онда треба разброяјти жице по мустри (каква буде мустра, по јој трећа тако разброяјти). Даље се само тка са бојама.

Оде јма сад једанајс боја. Тој је широтски ћилим — сваки се другачије зове ћилим; јма стоб врстах: са венци, с кутија (то

је тако кутија, у кутији јма руже. Између тога, између кутија јма лётвице – тако се отка као лётвице), с ћокови, па з две јвице, па с крёнови (оно бело цвёте што цвети бело, па по том – то се цвёте зове крён, па и та се мустра зове крён), па з гроздови, па крёмски, па с тамјри, с вазнама (као нека вазна се направи, и озго отка се као руже), – јма и(х) пуно, које не изрећати све! Свака (је) мустра друкчија (нијемамо и(х) с веници). Код овог ћилима крёмски је грүнт; сад нара – дункл зелена и онда ликта зелена; онда дође борлоб, црна, жута, фреска, цигља боје; онда сад јон плаве, три плаве: једна каменита, а једна цандарска (тако се то каже) и једна ликта плава.

Кад се извера (њилим се извера – правим ред са изверајом), онда буде и ред (сад сам најверала тај ред, сад прилахим у други ред). Јувек идје један ред, а боја каква кад треба (и руха, и пупољак, и лист мора заједно у реду сиди, не може брез реда). Онда кад онеш да оставиш извера, онда морам на среду оставити крај. Онда заметеш, да крај не испане, да се не види. Онда се други замете.

Сад је највера тај ред – то је о(д) ћилима; кад се тка и чунком (платно), то није најверано, то се матка. Код ћилима се зове да се извера, а код платна се не извера.

Мора ини један ред сас другим јел се не може сабити. Ако је једно парче више, онда се не може сабити то што се после ради доле. Кад се део уради, онда се сабије з брдилама и з брдом (то идје заједно – брдо је у брдилама). Ја сам видла кадгод у Каменици да сабијају без брдиле; они (жене) ко виљују, па с овим кројом (жице) сабијају. Цео лист оне заврши и между друге редове који су ини да раде зато што не мају брдиле и брдо.

Тамо иде и чимбар да се тка, да се не стиче (платно). Чимбар обдржава ширину.

Сад је с овим готово. Тако треба ткati ко што је сад све ту забележено.

Морокванић Јулка, 65 год.

у́з ёхе ку́ца думст (покрива празан ломчић). (Деди) Ти
нёцес пајести. (Баби) Дај ми ћо́цаје (наочари) да читам.

- Шта́ не радити с наоча́ри?

- Стика се (штитика се).

Кадај (календар). Одуд нè моз (хоче да отвори тамо
где је изица). - Нёма бого́ (слика Богородице је на првој страни,
а она отворила последњу). - Види попе (у средини календара је
слика св. Саве). - Нёма ийста. Ја ћу талити њигу (ја ћу затво-
рити књигу).

Деца вајајаду (деца не вададу). - Ти писес ту. - у
сики оног (на оној слици на зиду). - Једес. - Ди ћу мётити јуку
(руку)? Ди ћу писати?

- Шта́ с(и) мёсила?

- Пагацице (погачице).

Тако ради прстијама - објашњава баба.

Мёс'ем. Та тајтка нè моз'е.

Ђурђев Мирославка, 2 год.

Бачка Паланка

Ди њма трáве, ту се вата риба комаром, нè може сачмом.
Сачма нè може пасти доље, о(д) трáве, а комаром то се може по-
трéбити. Дре́зга (трáва) ту је, она плѝва ѡзго, ѡнда кад бацим
сачму, стоји ѡзго па нè мож рибу јуватити, а комаром мёж, што
комар притисне трáву, дре́згу. Комар је округо, а нёма дно. Кад
поклопим рибу, түрим руке ју комар па јуватим онда рибу.

По залёви вòде (заостатак вòде, - нè мож да одиће, и
риба ѡстане ту и траву њина), по барама - нё њ Дунаву, ту ловимо
рибу, кошара́мо; ди нёма трáве, ту мом и сачмом (ајловом - тако
зди вишери, рибари арендатоми, који њмаду у аренду рибу; они
вата́ду по Дунаву).

Свака ту риба се вата ју комар: штuke, шарани, карали,

шњакови (нема љуске, глјатак) и бандари (они боде. Има боду са сви стрео на). Он је најгори; боле здраво кад убоде!).

Смуђ*, кечига, мрена па и сомови, — то расте ју Дунаву. Теб не меш у бару јуватити (у теб залевце), побегну ју Дунав.

Зима испод леда се вата. Направи се ћунка на леду (расече се лед), онда риба дође на ту јаму. Онда мередов (ко оно што лопту терају господи — на ту форму), туре се у јаму, риба дође ту на луфт, и с отим ватам онда, то је најлакше ваташе. Кад нема снега, кад је чис лед, онда идеш озго по леду, и кад видиш рибу под ледом, удариши сикиром ју глажу, и она се изребри, опије се. Онда ту расечеш над њом и онда јуватиш је.

И тако се вата зими.

Никола Милков, 72 год.

Тако је било кадгод: Идемо по бадњак на коли и на коњима и соколови с нама (соколи на коњима то је штогод фино! то је било велико: српски соколи! Нема то нико, само Србин!). Кад се кренемо, пучаду топови и звона звоне. Одемо ју шуму па оцечемо један раст за бадњак. Онда ка(д) дјемо, однесемо бадњак у порту и тамо га палимо. Иоко бадњака певамо, појимо, пијемо вино. Останемо код бадњака док не пригоре раст, и прелијемо вино и лаку ноту!

Мој јунук радује се и каже: "Иху да јашим по бадњак."

Тако идемо по бадњак.

Никола Милков, 72 год.

Одемо ју шуму — одемо ју шуму; за бадњак — за бадњак; само Србин — само Србин; пијемо вино — пијемо вино.

Покожни Гаја Шијак био закупник лова. Ми идемо код њега, — он имао чарду (бирци) на крај села, на паројком друму. И онда ту се ми искупимо код њега и онда ту неки бие ракију; сви вруштукујемо ту и онда се кренемо у лов.

Кад се кренемо, она коло ватамо. Гаја он стоји, ми одма

јèдни десно, јèдни лево крèнемо се и ватамо кòло. И ћида кад се сви разијемо колко нас има, онда Гаја викне: "Састајте кòло! Затварајте кòло!" Онда се ми састанемо, што су имали једни десно, једни лево и затворимо кòло. И ћида идемо позако укутра, све мање кòло правимо. И ту су укутри ў колу зечеви, и ћида на коге најђе зеп, онай (дотични лόвац) пуча кòји је близу њега, ако га треви, ако не, натрчи на другог лόвца, и он цуца, па сад - ако га јубије, јубије; ако га не јубије, јубије га треви, и тако редом.

И ћида кад се скупимо, колико смо јубили комада (пè чес јел седан осам), метемо у кòла (кòла иду за нама) и онда опет ватамо друго кòло, даље, не на том месту, на другом ватамо кòло поново, према Чебу (Челарово), према Гложанима. И кад истерамо до Чеба, ту нас јувати подме. Ту има опет бирциз, и ту ручамо и(з) своје тóрбе. И онда опет пије шта ко оне: чаму вина јел флану пива, ко је за чим.

Кад смо ручали, кад се враћамо кући, опет кòло ватамо - до села, до Паланке. И онда опет одемо до Гаје на његову чарду, и ту онда делимо зечеве. Сваки добије по једног. Прво Гаја, заскупник лόва, јзме себи једног, и ћида он има делли, ове остале зечеве - сваком по једног. Али ако нема дosta, онда други лόв кад идемо, други пут - кòји дан бијо, ћида кад јубијемо, кад добијемо најтраг зечови да се деле, онда ти добију први што нису добили онай промили лόв. Ако има више, да смо сви добили, Гаја прода те зечеве што су предстали и лόвац тај мете у касу. И ћида, ако треба, пример, мунције (олове, бáрута, патрона), он бентелује да било, откуд било, и он тоб онда има даде, расподели на нас ловце, да имамо чим ловити после.

Лачански Танасија, 66 год.

b) ikavski govor Bunjevaca

Subotica

Môj čovik je rádijo s trakom pa e pao dvared s kûte. Tako su ga dôneli kûci, ništa nije znao, tako su ga umeli ljudi. Onda sam jâ likara zvala. To je bilo prvi put. A drugi put kad je pâvo, onda su ga opet dôneli kûti, na fijakeru. I onda tako nije znao ništa, nije bijo ni pri sebi gotovo već. Prâ je dâo doktor; onda sam jâ dônela iz patike. Onda mu je bilo lâkše i boljâ mu je bilo, samo rádit nije moglo ništa. Onda je tako bolo-vo tri godine. I što dalje, sve je gorâ mu bilo, i dvi godine nije baš znâo ništa, nije bio pri sebi.

Kad je dvi godine prošlo, onda je sav otoko. Onda sam opet zvala doktora, onda mu davo kalem (inèkciju mu davo jednu) i onda prâ mu je dâvo, i to je pijo. Onda opet mu je lâkše bilo. Pri(d) to kad će umrit opet je bijo otecen, i trbu i noge, i ovamo gori je bijo otecen - tilo. Nije znao ni šta divani, nisu mu moglo uvik ric razumit. Četri dana je ležio pravo, nije moglo ni ustati, ništa onda već nije moglo. Usmog januara je umro.

Po sokaci, od komšija do komšija smo išli i kupili novaca, i tako s otim sam ga sarânla - siromaški. Kovičeg sam kupila, - toliko smo nakupili jâ i dvi komšinice (i to još nije bilo dosta; nema u svita novaca). Pôpo ga je otpriatilo na groblje. Bilo je svita, otpriatili su ga na groblje, bilo je tu čeljadi. Poznati smo, odavno tu stojimo, - svî nas znâdu da smo siroti i starî.

Jurković Stâna, 69 god.

Kad dođu dove, prvi dan pivaju divojke u šarenom, drugi dan u bili sâknjama šlingovanima, u lípi miderama svilenima i svileme čipke, i onda imâdu krune od perlica i to na

glavu mētnū. Ónda náprid u kruni imádu príliku (svétu sliku) i ná tój príliku imádu dèrdan, i kad pívaju i igraju (cúpkaju), ónda tó zvóni njim tako. Onda dvá dâna s otim idu po pútu: pívaju, i ónda i žovu u kuću da údu i onda tamo pívaju.

Prvo veče kod "králjice" tamo dobiju večeru, i onda otaleg idu u báli i tamo pívaju, i tamo zaslúže nováca.

Druugi dán Dóva óndá ódu kod divéra i tamo dobiju večeru, i tamo se provesele, i onda opét idu u báli. Kad dôdu kúči, ónda novac podílu na šes strána, njí šest, šes jel osam.

Kopilović Teréška, 65 god.

Kad se údese, ónda pripravu večeru i víno, i onda dôde mòmačka matér i otac kod divójké i njégova familiya. I onda tamo se vesèle, i onda dôde duvègija sa svírkom i onda igraju i pívaju. I óndá se nagádaju kad čedu se vinčati: miséc dâna jeli dvá, dok ne pripravi divójka dárove: svékru, svékrovi, zácvama i diverovima, ako imá (ima kó nêma, ima ko imá). I èeto s otim se vinčaju i njú odnesu njíovoj kući.

I ónda kad prode nedilja dâna, ónda idu divójkina otac i matér - tó se zovu pogačari - da vidu di e njéva čér. I onda pítaju kakó je njój: jel dobro, jel se slüšajú, jel zádovôlja tamo di (je) očla. Svèkar i svékrova priprave úšnu i dočekaju pretelje. Užnaju, vesélù se, i onda utom se razidu svaki svójoj kući.

Tako je kàdgod sväđba bila i stari običaj.

Kopilović Teréška, 65 god.

Bio je prija taj običaj: Mòmak oče da se ženi, ónda ôn, iako níje sa divójkom bio u razgovoru i prijatéljstvu, ôn divójku zaprosi preko takozvani rakijara, tó jest, ôn pošalje njój, ko divójki, rakiju, kóje je znáčilo da ôn njú prosí sèbi da mu bude supruga. A ta rakija se takó dostavljalala do divójke,

da su tò obično po dvé mlàde žene odnòsile divojačkoj kúći i ònda tåmo objásnili štò su dòšli. Ràkija níse je nòsila ràkija koja se piye, nego se mèsto ràkije obično nòsilo po jèdnu svilena marama i nešto nòvaca u zlátu, ako je bilo, a isto i u srèbru, i tò obično se spàkovalo u jèdnu lípu škatulju, tò jèst, takozvánu ròzoliju. I kàdà su tò kod divojačke kúće ostavili, ònda, ako je duvègija bijo dòtičnoj kúći nepoznàt, pròvò bi se divojački roditelji rasbirali za duvègiju: kàkav je i štò je, kàkvòg je mäterijálnog stánja, i ako njim je svë bilo pò volji, òndà su zakázali jèden dàn kàdà bi dòšli duvègijini roditelji i nagòdili se sa divojačkim roditeljima.

Najviše su se pogádali oko kùpovine dìvòjki rùva za vinčanje, kòjë je ravo trìbalo da bude üvik od nàjakùplji svila ili kùmaša. I mlögò se slučajéva dešávalo da se nísu mogli takozváni prètelji pogòditi za tò rùvo kòje bi trìbalo da kùpe dìvòjki za vinčanje, i zbog tòga níje ništa ni bilo od žènidbe ni vñadbe.

Tè rakijare, kad ödu kod divojačke kúće, običnò su i fálili duvègijinu kúcu i pòrodicu: da su dòbrí, da su valjáni i imùčni, da imaje: kràva, kónja, svínja, ováca i da njim je kúća pùna svèga.

Kopilović Rémiya, 58 god.

Tavankút

Tò se kàdgod - stàriji - sigrali bánanja.

Ako ima dèset dice, ònda se pòdilu nà dví stråne (nà dví bånde): u jèdnu pèt a u drugu pèt. Jèdan nàpravi dví slànke - jèdná je mänja, a jèdna vècta - i ôn drži u rúki. Òndà se kàže: vècta slànka je pòd brègom, a mänja je nàpolju. Jèdan vúče slànke, pa kòju izvúče: ako je vècta, ònda su unùtri (pòd brègom - tò su "banáci"), a mänja ide nàpolje (na pàšnják - tò su "svinjári"). Ònda èdni stòje nàpolju (jèdan pòloži båtinu nà zemlju príko) i

čekaje banáča da báne.

P-onda jédan - od òni što su unútri - sidne pòd bríg, lúzme bátinu i údari je ná bríg i zabána je na ònu bátinu što leži na zémlji na pašnjáku. I önda, ako trévi pò tój bátini, i kaliko se tå bátina (banáčova) o(t)kociljne (údari pò tój bátini pa se kocilja po trávi doleko - ima kad dvâ fáta, ima kad dëset, koá je kakva bátina. Tô se bírale bátine kójé su za tåj pòso, od višnje najviše: osúši se, önda se tó umaze mašćom pa bûde glácka, okrugla), - önda je dužan zamiščač (jédan svinjár) odnét tû bátinu šta leži pöpréko dókleg je čsla, dókleg se ot-kociljnila banáčova bátina, tó jest, dàlje, - önda je tåmo méta. Önda drügi svinjár mòra trédat rad te báchine što se kociljnila i donét nátrág tû bátinu banáču. Bátina što leži preko ide üvik dàlje i tèže je trévit po tû bátinu.

Önda drügi báneč bána (mòže i tåj što je već jedaređ báno. Koji trève, ti i dàlje sigraje, a koji ne treve, ti više ne báname). Ako ne trevi, öndak bátina ostaje tåmo kod svinjára. Kad se sví izrédaže i sví se izbánali i báchine pogubili (báchine ostaju tåmo di su pàle), - önda udu pòd brég što su bili svinjari (önda su òni banáči i òni báname na métu - di leži bátina priko), a banáči idu nápolje (önda òni bûdnu svinjári).

Òni što su pòd brígom òni imaju pêt bátina - svaki ima po jédnou - a svinjári némaje sám tû bátinu što leži na méti pöpréko (bátinu što òni zamišcaje, što métnu priko na òno mìsto di je méta), tó je njéva bátina.

Òni se tako sigraje dok njim ne dòsadi.

Sàd tó niêma, sàd ima fòtbal.

Iršević Lázo, 69 god.

Újtru ràno kad čovik ustane, kad izalazi súnce, önda - ako je obláčno a súnce izáde u vedrinu i ódmáč ga pokrije ob-lák - önda zemljoradnik mòže da sidne u sobu, el tåj dàn će padat kiša vazzan. Kad ustane, kad súnce izáde pa se pokázu

„oblaci nako sitno iskidani, to je znak da ce onaj dan imati lipu blagu kisu. A ako je kišovito vrime, ako se na s koje strane pokaze oblac - kao dim kad se puni pa se rasprostire, tako izgleda taj oblacak - i zatim doneki kisa, ako je vrime kišovito; ako je suša, otkine se i nema ga.

A sad dolazi strane. Ako se pojavi taka tišina da se iz na koje strane, a osobito od zapada ili severa da se čuje izdolika razgovor ljudi ili lavet pasa, onda se pokrene taka strana: crni oblici koji nisko lete i svaljuju i ruše na sto naidu, i - sve u komada - pravu cude. Ednu liniju jaki led (tuka) tuce - kudan ide, s jednim pravcom - a druga lenija jaki orkan, i privre i zomi do ceg done. Dvades pete augusta dvades petog ode je zomijo orkan - srušio toranj o(d) crkve u Žedniku i u Subatici kamente križeve. Priko ograde bacilo napolje križ u Žedniku i još vucio (bacio) gradu s kravom - vlasnik Jasa Mackov bijo onda - trides metara od onog mista da (je) bila grada. Ovo se da raspozнатi ujtru, opeti kod izlaza sunca. Ako se pojavi kad sunce izlazi a vedor je, vidi se oblacak, gledajući, ko kaka vocka od desetak godina - tako se pokaze - i taj (je) oblac kvidzav (uskudrano, ko god kose ko imade) i crvenkast. Onda, kad se kredu oblici, onda samo gledam na koju se stranu pokreću, u kojem smjeru. Ako vidi da u tom smjeru oblici idu, prema nama, onda znam stava nas cekak: da ce doti led.

A još imade o(d) tog gordeg. Ako se pokazu oblacu oblici u obliku jaoblana, samo ne toliko visoki, onda nam dolazi oblac koji ne ide pozemljuski, nego ide u neobičnoj visini. Taj isglikeda kao dim, onako u komadama sve se valja, i kad pocme padat krupna kisa - bilo ko srebro - i onda udari led taki, sun, bes kise, i taj napravi silnu štetu.

Ako se pojavi oblac u srednjoj visini i oblac modar, onda seljak može samo da piva: dolazi lipa blaga kisa.

Ako nam doneki kisa od istoka, u toj nemamo puno radosti.

Ta dòlezi sa mòra valjda tåmo, i òd një pocìveni usjev tako ko zàrdan, a osobito stràdaju vinogràdi. A ako dòlezi od sùnca pòd-na (di je sùnce na pòdne, pa ödùd kad dòlezi) kiša, ötùd dòdu já°ke kiše. Isto od sèvera dòdu já°ke kiše, a znà bìti umišan i lèd, pa nàpravi štete mlögo. Ako dòde kiša između sèvera (i) isto°ka, ta je sigúrna dòbra i nèma stràve da će ijèdan lèd ispasti. A u nòci ako dòlazi lèd, taj samò dòde od gornjaka (sèvera - između zapada i sèvera), i taj nije opasan, ma°lo nešto na°pravi štete - dòde s kišom i bûde sitan.

Já ötalèn iz sela nè možem viditi ništa, već sa slòbod-nog tèritòrija - sa čistine.

Skendérovic Filip, 68 god.

U ono vrime bila država Mađarska, i ja sam od ranog dòba u°ik bio za ono što bi bilo za nà°rod najbolje i najlipše. Baviо sam se sa knjigama, nòvinama, sa časopisima, a kà°rta mi bila odvratna.

Bavili smo se sa zemljorádnjom. Bila nas je velika familiјa - naš otac je imo osam sinova i jednu čer. Mi smo se borili u°ik za opstanak naše bunjevačke grane, za našu narodnost, a nikad nísam bijo šovinista - da samo ja živim - nego u°ik sam ovo rekò: "Svoje drž, a tude poštuj." I niko nikad nije imo neprijatelja od mene, nego sam ja bijo neprijatelj onome koji mene mrzi.

Rádilò se u onaj par mlögo, i mož reći i danjom i nòćom, pošto nas je bilo devetoro dice pa se naši roditelji brinili za nas da nè budemo tudi ràdnici.

Skendérovic Filip, 68 god.

Tô je bilo pedesiète godine. Ostalo je šestero siročadi na mòm vrátu. I konda smo rádili - ja i unučad - mučili se kako smo mogli. Kad je došla jesen, vadiili smo repu šećernu (tô je bilo već u novembetu misécu) i naglo je najedanput došla jáka ladnòća i ozebla me gláva, i upa°li mi se øko i dòbiō sam čir

na oko, a nisam tio ostaviti posao dok nismo sredili. Onda sam bilo u bolnicu, i lekar je izlicio cir, ali ovo je ostalo na oku (lendra - bilo).

I sad bi se da'lo tom pomoći, ali nema kredita. To bi tribalo najmanje tri cetri iljade dinara.

Skendrovic Filip, 68 god.

Ja sam bio malen - pet godina - kad sam svinje pocelo cuvat tuze. I onaj gazda me naplacivo kako je mislio da vridim, dao mi je i ist i platu mi je dao taku kako je on pronašao da vridim.

Kad sam se naspavo, onda sam ja otiso gazi i onda je on meni dao rucak, i s otim je putstio svinje i pomog mi istirat. I onda sam ja cuvo to - copor svinja, dvadest, dvades pet komada. Ja sam to cuvo do deset jedanac saati, dok nije jaca vrućina. A zatim se svinji dotieraju kuci, izvaljuju - kako mi svinjači kažemo - i zatvoru. I kad se zatvoru, ja kao malen svinjar, onda me gazda otpusti da idem u sigru. A kad je užna go tova, potražu me pa užinam i zatim opet di bilo (nisu me tražili dok se ne zaladi - to je bilo cetera sat, litni dan). Onda opet istiram svinje, i malo se prodru, i onda kroz(z) sat, kroz dva opet zatvorimo. A mene onda bac Ivan otpusti i ja idem opet mojoj kući spavati.

Ja sam to nakon cuvo, sam (s otim se nikad nisam bavio, sa kerovi, sa vaskama). Imo sam i bit na ramenu i na kraju svigor, i ako koji pomakne, ja po imenu viknem i tam van putnem s otim bicom, i vrate se u copor, ne razbijavaju se. El kod mene narocito svako je svinče imalo ime. Zapisaćemo nikoliko imena: zelja, biljača (bile dlake), garača (crne dlake), klępa (imala velike usi), hega (malo je hegucala na nogu - kad pomalo hramlje, kad santika, na primer), pa žulja je bila zato el je svä bila nika ožujana (polomljeno pola dlake; kad se namaze blatom, mora se i žuljati, česat). Prase - taj nije bio pokršten

pravim imenom, nije dòbio ime od mene. Prasad nisu bila imenovana - švigar je svakom pogodio ime. Kad vikneš "šarmanj" eli drugo koje ime, on to ne razumi, ali kad švigar dovati po ríepu el po ledi, on se òma opomene svog imena, onda dode u čopor (mogò bi se zastranit od drugi svinja da ga nisam tako vratio; òčo bi kudgod pa ne bi bio tu, nestalo bi ga).

Té sam se gòdine tako sprovo kod tog gázde Ivana.

Na gòdinu, počem sam bio onda stariji, sađ tu mene sama pritvoriti drugim mòmkom. Sašije mi prve gaće (lipe bile, od okrugli žica postav). I ne bavim se dàlje sa svinjalukom nego idem sa mojim drugim društvo i sa mojim mladim bratom (bilo mu ime Jaso). Tako, dičje društvo, počem nismo zapošljeni z drugim nečim, - ićemo pa ćemo krast lubenica.

Počem smo bili mali, nismo se baš razumili u lubenčije branje: kada je ona zrila, - nego smo imali kod sebe one brice drveni kòrica, kote su zvali budličke, i mi smo s otim - kad smo došli sritno do lubenice, do vríze - a mi smo onda napravili zácep n-oti lubenicama s otim budljičkama (tili smo vidit koga je zrila, ali počem su zelene, mi začepimo taj zácep; - moguće dvadeset komada smo načeli); i kote mi nismo sastavili u dičijoj pameti da to ne bi takò valjalo, a mi okrenemo onaj zácep doli (ono što je bilo góri to se okrene doli), a što je pri pisku ležalo, ono se bili ona flèka, i to je došlo góri onda.

A ka(d) smo mi opazili nikog čovika, a mi se otale odma otstrañili. Ali taj čovik koji (je) nas opazijo, otiso pa dokazo onom čije su lubenice. A taj samo mirno otiso pa vidi jo, a nikaku graju nije pravijo.

Počem je nedieljni dan bio, a naše máme sidile digot u ládu na travi, a onaj isti dòtični otiso pa dokazo našim máma. A máme ništa drugo već razišle se svoji kúčama, pa svaka svog sina poviče: "Hajte unutra, dico!" A li mi ni ukraj pamesti o ovom. A mi mislimo nediljá je, daće máma malo kolača nam.

A kad mi ušli, ja i mój brat Jašo, a naša máma - što nikad rá-dila níje tako štògod - záključala kúću (kúćna vráta), pa s ná-ma ájt u sobu. A u sobi, ko što kod sváke kúće, za slímenom, býo je bírov, ili da kášemo súdija - döber prút býo (tô je býlo kod sváki kúća onda), a zájedno sa súdijom pa pò ti nòvi gáćama koje su býle ná meni. A ne góvorí ni óvo ni ómo; sámo kad smo mi níkolko jaúka izdréknili tamo príd njóm, ámda je ré-kla: "Óctete l još lubénica?!" E, sàd smo se mi dòsetili da tó níje kólac! Áli čemo sad jöš dobítí neko osudíenje: dà l čemo mi još káda tako počinit: - ići krast? A mi smo se ódricali i otkazívali da nikad više! Tó smo se sporazùmili s mámom, al je máma jöš - da se mi ne zaboravímo káda na óvo - mètnula kukùmíza zírja pod kélina, da se tó zapámti. I sklöpljeni rúkama príd prílikom (prié ikonom) mórali smo se molit i Bògu i mámi da tó više počinit néčemo. I fála na óvom svému, níesam se já više bávio ni s lubénicama ni s drúgim taki stvárima, a ni má-ma níje imala s náma takí pòslöva više.

Záto opòminjém jöš móje príve gáče káko su bili natu-čene, a li fálliló njim ništa zato níje. Áli sáda ni máme náma ni prúta bírova za slímenom, a gáče lóšije izglédaju - pošućívaju!

Matijević Grgo, 67 god.

pét gödina - piéti gödina; ótišo - ótišao; dvádest - dvádeset; da ídem u sigru - da ídem u sigru; ka'd - kad; úšinám - úši nám; četiér sa'ta° - četir sa'ta°; i málo se prôdu - i malo se prôdu; ödem opet - ödém opet; Já sam tó nákö čúvo - Já sam tó náko čúvo; šviga'r - švigár; tám vám - tamo vamo; s ótim bičom - s otim bicom; u čopör - u čopör; sváko je svínče - svákó je svínče; níkolko iména - níkoliko iména; klépa - klépa; vèlike úši - ve-like úši; öžuljána - öžuljána; námaže blátom - námaže blätom; svákóm - svákom; šviga'r - švigár; po riépu - po répu; ôn se óma opòmene - òn se óma opòmene; sašije mi - sašijé mi; kóje su svá-

li - kòjē su zváli; s òtím - s òtim; mî smo onda nàpravili - mî smo önda nàpravli; n-òti lubènicama - na tî lubènicama; tili smo - tili smo; kòjā je zrîla - kòjā je zrîla; začepimo - zače-pîmo; da tô n  bi tak  valjalo - da tô n  bi tako valjalo; ono se bili òna fl ka - ònō se bili òna fl ka; Ali t j  ovik k ji (je) n s  pazijo - Ali t j  ovik k ji je n s  pazio; lub nice - lub nice; v dijo - v dio; a n kaku gr ju - a n kaku gr ju; na tr vi - na tr vi; ni  ukraj p m ti - ni ukr j p m ti; A mi m slimo - A mi m slimo; kod sv ki k u a - kod sv ke k u e; pa p ti n ovi g cama - pa p ti n ovi g cama; k je su b le - k j  su b le; pr id nj m - pr id nj m; osudi enje - osud enje; T  smo se sporaz mili - T  smo se sporaz mili; k d  na  vo - k d  na  vo; n ije - n ije; n ma ni pr ta - n ma ni pr ta,

 etrd set p ve g dine sam bio u Top li - u rez ervi sam bio.  t leg iz Top le p d emo i p tov li smo samo n  u, d nu n ismo p tovali. J dnu n   st gnemo u Gospod ncu, i  ujutro - tako je b lo oko d vet s ti - onda su n i li n ma ki bombard ri i onda su bombardov li Beograd. I kad je do lo v e e p pi t, kad se sm klo, i  nd  se kri enmo; oko p la n  i  nda smo bili u P relezu. A n ave e op t t  nda d de n redba da se pov emo n tr g. I  nd  smo pr vac i li za  abac. St gli smo u  abac najutro u dv  s ta. Do lo je v e e,  nda su nas N emci  sterali iz  apca. A  ujutru u d set s ti  nda su nas N emci zap obili. Op t t su nas pov rtli u  abac, a  ve e u s est s ti  nd  su nas kr nili n polje iz  apca - za Sr mku Mitrovicu. T  je b lo oko dv  s ta posli p dne i  nd  smo t mo d obili r u ak, - k oi (je) d bio, k ji n ije! Kad je do la v e e,  nd  nas nat vare u v z. T ko su nam k za li da  emo i ti k ti. Kad smo do li u V nk vce, t  su nam otv rili vag ne i k zali su nam: "S uba ni, s dite d li, i ete k ti." I op t t d de nared enje: "U vag n, da n  idete pi ice." I m  onda op t t u vag n  emo, al m  n ismo

ošli kūči, već su nas ođneli u Osék. I tamo budiemo četri dana i otaleg opet nas natovare u voz i otaleg u Nimačku.

Šabić Mārko, 49 god.

Dōsio se slučaj u lānjskoj gödini da je jēdan mladić isko neku svotu nōvaca od svoje māme, i ona ili nije tila ili nije mogla dati mu. I on se rasrdi što mu nije dala za proštenje (kirkaj - to nije po našem) nōvaca. I u toj srditosti kōde kraj pruge i bāci se pōd voz misto da je otiso na proštenje. I zatim, kasnije dokazu māteri da njezin sin nije otiso na proštenje nego da se bacio pōd voz. Otac istog sina, kad je došo kūči i doznao sve šta je urādijo i za tega je urādijo, strašno je gđdijo ditetovu māter, i ona se u tome razalila i smislila sve na jedno: da se i ona bāci pōd voz. Jēni kāzu da j(e) uspila, jēni kāzu da nije.

Tō se dēsilo u dōlnjem Tavankutu.

Orlović Matiška, 37 god.

slučaj - slučaj; on se rasrdi - on se rasrdi; kirkaj - kirkaj; kōde - öde; nije - nije; ditetovu māter - ditetovu māter; u tome - u tome; da j(e) uspila - da je uspila.

Tēta lišca išla u šumu. Ōnda kūpila grānčica, na čem će kūvat vēčeru, šta će vēčerati. Zvala goste na vēčeru. I onda öde kūči. Ušo jārac u teta líjinu kūču. Ōnda pīta teta líja: "Kō je u mojoj kūči?" a jārac kāže:

"Jā sam jārac krozudarac.

Gláva mi ko pānj,

Nōgē su mi ko štāp,

Zūbe su mi ko kōlaco,

Prigrišcu te na sītan kōnac."

A teta líja bīž, pa bīž.

Maišla na úju kúrju. On pīta: "Šta plāčeš, téta líjo?"

А кâše: "Kâko nè bi plâkala kad mi ušo jârac ù kuću." А úja kûr-
ja kâše: "Hâj(d), pa čemo ga izvijati." Kad su očli kod teta
lijine kûće, újo kûrjo kâše: "Biž, jârče, nâpolje!" a ôn kâše:
"Néćul!"

"Jâ sam jârac krozûdarac.

Glâva mi ko pânj,

Nôge su mi ko štâp,

Zûbe su mi ko kòlac,

Prigrišcu te na sîtan kònac."

А òni (kûrjo i teta lija) bîž, pâ bîž, pâ bîž.

Naišla na iêza - teta lija - sùstrilâ se (újo kûrjo
pòbigo na drugu stranu), a jež kâše: "Šta plačeš?" - "Kâko nè
bi plâkala kad mi ušo jârac ù kuću!" Kâše (ež tô kâše): "Âjmo,
pa čemo ga izvijat." - "Idi tî, bâlo, bâlavče mali! Újo kûrjo
nije mögo izvijat, a tî ćeš izvijat!" I ôn kâše: "Âjmo samo."
Kad su očli kod teta lijine kûće (prit kuću), iêž kâše: "Biž,
jârče, nâpolje!" Jârac kâše: "Néćul!"

"Jâ sam jârac krozûdarac.

Glâva mi ko pânj,

Nôge mi ko štâp,

Zûbe mi ko kòlac,

Izgrišcu te na sîtan kònac."

А ež kâše:

"Jâ sam ež, cärev kni:éz.

Jâ se smotâm u bûbljicu,

Pû jârca u gûzicu!"

А jârac bîž, bîž, pa bîž!

Îršević Krânoslav Joso, 5 god.

c) ikavski govor podunavskih Šokaca

Sônta

"Siroma sam bijo. Nâs šes dicé u òca i mâtere - tû je bîlo ösam čeljâdi. Za tô siromaštvo znâm da smo bës kruva bili. Šes jûtâra zemlje, kònji slâbi, kôla slâba, a mi dica glâdna. Nèstane lëba, a mi bi jili. È, onda mâtter velî: "Îma, dice, mälo brašna, al némamo drâva, a ja bi vâma skûvala." A ja - önda sam bio dîte - išo pa nàkupijo drâvâ - granjica (dûdovi, pa tê grâne, otpatki od dûda), pa mâtér plač'e, kaže: "Jagnje moje, sâd vi-dim da si glâdan kad si išo drâva tražit." Pa nam je skûvala pa smo se najili, i kônda se smijali svî kad smo siti bili.

Đûrkov Lâzâr, 75 god.

Môj ôtac imo kònje, stâra kôla, stâri plüg nevaljâli, i onda nè mogu kònji vúc plüg, plüg je râv; a ja sam koč'ijá-sio, a ôtac mi velî: "Nemoj túc, sâmo polako." Idemo trâ č'etiri put ökolo i onda dâmo slâme, nek jídu da mälo opoč'inu. A ja bi se žurio kao dîte, - önda sam bio ösam el dëvet gödina. Pa idemo na pô jûtra dvâ dâna òrati. A ja sam sâd sedamdeset i pêt gödina, i ja sâd pòorêm za jèdân dân dvâ jûtra. Önda je - kad se na jèdnom plügu öralo - na pô jûtra ròdilo šes krstôva (dvâ mètera - tako nikâko), a sâd osâmnâjs krstôva (sâdam mètéra möze bit) òpe(t) na pô jûtra - tô je duplîr plüg (dvoják plüg) izoro.

U istôrije imâde da su ljûdi od kâmena plüg prâvili. A kâko dânas izgléda? Tû su mašine sijačice, tû su gvôzdene drîjače i brâne. Dânas je svë gvôzdeno, i tô se bòlje râdi. Lâkše e za kònje i za čovëka u danâšnje vrîme el je svë mödeärno neg prija sedamdeset gödina.

Đûrkov Lâzâr, 75 god.

Ovo jèsënsko òrâne örë se dubòko - od ösam do dëvet còli (ovako dubljina dôde:više od pô šüva - šuv imáde dëset còli). Pròlitóšnje òrâne za kukùruz tò dôjde za četir còla dubljina, zato da se zèmlja ne osuši, da kukùruz dôjde u vlâžnu zèmlju (ako se nête òrat ü proliće, möže da tráva narâste prija neg kukùrus izájde - ka(d) je lâdno - jel tráva ide brzo, pa möže da savláda i pogúši kukùruz kad dôjde tòplo vríme, kad klica poč'me da ide), el kukùruz nè može da nikne ka(d) se isúši zèmlja a kiše uškoro ne bûde. Tò je kô da stoji u dž'aku (u vréče, u üglju).

Môja njiva jëste sa sëdam lánaca. Sa šest i po lánaca (po jesénjemu òrânu što je sijáno) kukùruzi su bíli ödlični. A sa pô jütra - što se osušilo òrâne - tû ništa níje bílo. Ü jesén je bílo dubòko pòorâno. Pô lánca je bíla zèmlja nùs püt i stòka je tûdân išla i gäzila, i bílo je ugáženo jako (zèmlja je bíla uvárena, prosušila se ödvise - kao grûdve); plítko se níje möglo òrati - na dubòko je móralo da se òre - i èto onda níje vážilo ništa: kukùruz izniknit níje mögo.

Mî pòsijáli kukùruz n-òtaj kômât izgazeni i ništa níje izašlo kukùruza: súša je bíla i nî mögo izájt - isprnjô je u zèmljë (srce pròtrune i nè mož više da kréće) pošto je dûgo stòjo bres kiše, brez vlâge (ako dûgo stoji u zèmljë, nè može više da tira; jel u vlâžne zèmlje möže da tira, a u súve nè može: kad stoji dûgo, mòra istrunuti); vlâge nîj(e) dòbijo - i nàčisto istrunio unútri.

Šuvák Mârkó, 60 god.

Kad sam bíla mláda, önda sam išla na igrânkú, ü kolo igrat - kôlo vodila. Pa ígrâli smo kôlo i pòdvój (dvòje sâmo kad igru, muškô i žensko). I èto ígrâli smo na stranu kôlo (ajde tamò i ovâmo).

Bíla sam u skútâ (skúte vêzene i pulâne - što se sjá

jako) i u plèćku (ko blúza): dòle čipke na skùtama, a na plèćku oko ruke čipke isto dòjde; na rukavà čipke, - i bili pregáč se opáše, sa plantikama (pantlikama; tò mi prišijemo na pregáč) i dòle čipke na pregáč. Na akute dòjde pojás - lépa móda stara. Kukulj na gláve (nije osečena kika; upletemo i zamòtamo - zamòtamo jel zavrñemo - kukulj) - nísam nosila pletenicu - i zrnje "oko vrata, i tò dò pojasa, i rùžicòm se nakitila na prsa.

Nà noge se obuje šarène čerape, šarène ljöpe ili pa-
puče (cipèle nísu nosile - sada je moderniji narod). U rükë držimo maràmicu, a kad idemo u crkvu, onda nòsimo svetu knjigu i
pàtrice (ima kò sovë krùnica).

Pòsli pòdne u dvà sàta idemo u kòlo i do tri frtalja
tri igrámo, i onda idemo na veçernju (u crkvu).

Na četiri strane igrálo se. Jèdni su kod Stièeve Bacića
igrali, jèdni su kod Vòlfa, jèdni su u vèlikomu bircuzu, a jèdni
su kod Pière'a Berneta. Kod Stièeve su svirali Rencovi (Šábe -
svi su Šokice imali za žene), - Gigani su svirali u ostali bir-
cuzu. Jedan je svirao u egèdu (violinu), a drugi su svirali u
tambure, a edan je u bègeš - a bilo je nji više sviraca, pešes.

Žensaka kad igra u kolu, mètna ruke momku na rame, a
momak lati divòjku za ruku natrag kot pojasa. A kad pòdvòj, onda
divòjka momku ruke na ramena, a momak divòjku oko pojasa, - onda tako igraju (tò se zove pòdvòj).

Momci i divòjke kad su igrali, onda su bili jako veseli:
igrali su i pivali u kolu. Momci su podvikivali, a i divòjke
isto su podvikivali. Dinár ulaznica bila je, - momci su platili
dvà dinara ulaznicu.

Nosili su pèkari u bircuz perétaka, kifle, bonbóna s
drugì slatkisi; bilo je lemunovà, jabuka i šećera. Momci su ku-
povali divòjkama. Kad uveče nam kúpu, mi mètnemo u maràmicu, sve-
žemo i donesiemo doma.

Sa veçernje idemo i dòjdemo doma, ostavimo knjigu i

pâtrice i onda idemo igrat do večere. I onda dôjdemo na večeru i skinemo se iz košulje i iz skutâ i navučemo starije odjele (ruvo) - rasprimimo se. Kad večeramo, onda idemo naigranku. Onda igrâmo do dvanaâjsâti - i do jednoga sata - i onda se vraćamo spavat. Onda újtru na posov. Urânimmo u četiri sata i idemo rádit.

Nimák Ána, 39 god.

na igranku - na igranku; u kolo - u kôlo; kôlo vodila - kölo vodila; igrâli smo - igrali smo; na stranu kôlo - na stranu kölo; dôle - dôle; čipke isto dôjde - čipke isto dójde; prišijemo na pregač - prišijemo na pregač; nakitila - nakitila; na prsa - na prsa; u rukê - u rukê; u kôlo - u kolo; do tri frtalja tri - do tri frtalja na tri; u crkvu - u círvu; na četiri strane - na četiri strane; kod Stjénev - kod Stjéve; kod Völfa - kod Völf; jèdni su u vèlikomu bircuzu - jèdni su (u) vèlikomu bircuzu; kod Pjere - kod Pere; kod Stjénev - kod Stjéve; Švâbe - Švâbe; u tambure - u tambûre; pè šes - pêt šest; na rame - na râme; za ruku - za ruku; öko pojasa, önda - öko pojasa i önda; tò se zove - tò se zové; momci su plátili - momci su plâtilli; dvâ dinára - dvâ dinâra; bonbónâ - bonbônâ; mètnemo u marâmicu - mètnemo u marâmicu; donesémo - donesémo; onda igrâmo - onda igrâmo; do dvanaâjsâti - do dvanaâjsâti; onda se vraćamo - onda se vraćamo; újtru - üjutru; u četiri sata i idemo - u četiri sata (i) idemo.

- Sta ti je ándel dôno?

- Kriškringli (grána - u pridnje sòbe); lütku i srce; jabuka i örâja, šečera, cmokve, suvi šljiva; papučice od koláč'a.

- Sta ti je dôno ôtac na Božić?

- Slâme. Jâ sam se valjala.

- Kô se jôš valjо?

- Sjéka Tàdžanova i Józa Gagin, i Stipa Poturčev, vericâ Bušina.

- Sta ste jôš rádile?

- Prikomětale se i burētale u našéja kùjne.

- Sad ču jà (Marica) it u dućán kod P̄ere pa ču kúpit jabūka za dvadëset dinára, pa ču jist. Jà ču dàt: strîne i mäjke, i mätere i òcu, i Kâtë i báče, i tèbe, têto. Jà ču òbu(t) cipele. Nè može stât u dž'ep za dvajes dinára jabūka, jà ču lati(t) tórbicu pa ču kúpit jabūka.

- (Vrativši se iz radnje) N:ëma jabūka. Jà ču kúpit od kompíra šečera i bonbóna.

Šuvák Marica, 6 god.

Bâč

Jà sam bijo nà járošu (pàšnják), ötavu - tò je drûga tráva, o Måloj Góspi, ösmog sèptémbëra - kòsijo. Oni su küvali paradajzle - žena i njézina mäter i snâ, önda su mètili u boce. Marija mala (näša kćî) dvâ mìsëca je bila. Ženinog brata sìn je držo u vajátu (u pòjati, kao špàjz) u nàručaju, a pödrum je bio nà špajzu odözdöl, što se otváro nasrid vajáta. Šógorov sìn držo je, önda on je natràski išo pa pàdne u podrum. Štígle su išle ovakô, a on natràski pàdne na pòslednjú štiglu, i déte (pòkójna Marija) lüpi nàträg tìme i öcne žile, i krátkog vîda je östala.

Bili smo mi š njóme u Pešti na kliniki (önda je vèc bila oko dëvet gödina). Kad je stìgla tåmo, konstatirali su je i rëkli su da dàlje nè idemo níkud jel nèma pòmoći.

Ona je išla u školu, i dòktor je kázo časnama (časne sèstre) da je ne kòru tako jel krátkog je vîda. Živila je četrdesët i ösam gödina. Ümrla je sad pri(d) Döve näše (tridesetog maja, a trideset prívog je saranjena).

Dúra Kàsáč, 77 god.

nà járošu - na járošu; mäter - mätér; u boce - u bôce; dvâ mìsëca - dvâ mjësëca; u nàručaju - u nàručaju; nà špajzu - na špàjzu; što se otváro - što se ötvaro; ovakô - ovako; na pòslednjú štiglu - na pòslednju štiglu; déte - díte; nàträg - nàtrag; u Pešti - u

Pešti; u školu - u školu; četrdeset i osam godina - četrdeset i osam godina; trideset prvog - trideset prvog.

Jâ tu Vâma mnôgo kázati od našega grâda.

Tâj grâd òni su tako pronašli da je tô bijo nèkoga pâše tûrskoga, - tvrdava (ima tû jedan tunel koji vodi iz grâda töga u biskupski dvor što je bijo). Önda ima baš od crkve priko puta, dôle, tô je bilo njegovo kúpatilo. I önda, tako gòvoru (ima stâre knjige) da je tû bilo oko šestohiljadu stanovnika, više od pô miliúna, jelbo se nade na deset kilometra još iskopine, stare zidine i temelje. Kadgod su tû - u Baču - švráivali konferencije trides župána (sabori državni).

Daklem, od ove crkve tô je pronađeno da je priko sedamstoh godina što je pronađeno, jelbo ima jedna slika od šestoh i petnâjs godina. Gaudenc Kulundžić (on je sad gvardijan u Subotici, u samostanu) on je pronašao da je šestoh godina i našo je pîsmeno u njôj unutri, u sliki (u ganku tâ slika stoji, tô se kaže "Majka Božija Radosna"); i tâ slika je donešena iz Bosne, město Olovo, - Sarajevo, Han Pësak, önda dôde Olovo. I još je bila jedna stara crkva, katedrala velika jedna, di je sadašnje grôblje. Tô ne moždu da pronađedu kô je tû crkvu pravijo, - jelbo je jedna knjiga pronađena, tô je pisano s perom od gûske (ja mislim da su slova glagolaška).

On (Kulundžić) je bijo takî čovek, on se samo bavio s-otima knjigama, on se samo za tako štâ zaúzimo. On je čuvao bibliotéku i pratio, jelbo danas tako štògod tô je veliko. Môže biti da tô više vridi nego nèkom deset miliúna dinara. Knjige ne vrédu, već su traljave, ali vrédi òna pamet iž njî. On je iz Bača očo četrdeset prve, kad su Madžari došli; önda je priko Dunava očo u Vukovar (nije Madžare trpiš). On bi još ostao tûdâ, on se böjo. On je na našu crkvu, fránjevačku, metio slova po našem - hrvâcka (crkva je bila opravita trides druge jel treće

godine). Tač je crkva bila šokačka od pamтивика. To su se Mađari i Švabi uvek svadali za tač slova, - teli su da privrnu, ali Kulundžić nije dao, on je bio tvrd čovik.

Cetrtdeset prve jel druge, - to ne možem baš pravo kaštiti - mađarski minister taj unišo samo na vrata i čoma izišo, kada ga je neko nožem ubio; smista se vratio natrag zato jer je pisano hrvatska slova. Nije dalje ni pogledo ništa.

Mihaljević Josip, 67 god.

jedan tunel - jedan tunel; od šest - od še(st) stotina; i našo je pismo - i našo je jedno pismo; stoji - стои; glagolaška - glagolatka; zauzimo - заузимао; on je čuvo - он је чуво; tako štogod - тако штагод; u Vukovar - u Vukovar; trpiš - трпиш; osto tudā - осто ту; metio slova po našem - метио слова по нашему; trides druge - trideset druge; kasti - кастати; na vrata - на врата.

Gospoňše toč je crkvěni običaj. U crkvi ima šest divojaka; ti šest divojaka klečidu na čuturica (toč je č(d) drveta, pored oltara, do polovine crkve, isto s druge strane, na sredini su vrata; na tač vrata župnik ide na oltar kad će misiti). Na desnoj strani čuturica kleču gospoňše (šest divojaka, te nosidu Gospu - ona je napravita, kip. Jedna divojka metne dvě štangle, toč metnedu u postoljak. Ona te divojke nju podignedu. Te se štangle metnedu na ramena - tri divojke sa svake strane - i onda tako Gospu nosidu), a na liivoj strani tamо je barjakuša (tač nosi barjak, a na barjaku ima Majka Božija - slika njena. Ona ide prid tima gospoňšama) i sviconoše (one idu prid barjakušom, one nosidu lамpe, svice u fenerima). A druge divojke kleču na crkvi ispred klupa (za jednu štiglu je više toč mesto di ona kleču), a mlade izmed klupā na crkvi, a ope(t) stariji oni su u klupama: muški su na desno, a liiva strana toč je ženaka.

Gospa se iznese iz crkve napole. Ona ide prošecija

(narod i župnik). Žonda idemo oko Trójstva (Otac, Sin i Duš Sveti, - to je bilo gore metito), i svake mlade nedilje - kad se mesec minja (prvi četvrt), od Uskrsa do Male Gospe, išla je tako prošćcija. Žonda se vrata načrag u crkvu, žonda župnik misi. Žonda gospošće ostavida Gospu na mesto.

Na prošćici prvo idedu muškarci: momci nosidu barjake - četiri momka, za barjakima idedu ljudi, za njima ide du svićone. Žonda za svićonosa ide barjakuša, a za njom idedu divojke i mlade (to su koje su udane). Žonda dodeku gospošće sa Gospom, žonda za njima naš svećenik pod nebom (to nosidu četiri muškarca), a za župnikom idu žene i pivadu svete pisme.

Marija Kręmpatić, 39 god.

na čuturica - na čuturicama; o(d) drveta - od drveta; na desnoj strani - na desnoj strani; dvé štangle - dví štangle; metneda - metnu, metneda; i Žonda tako - i Žonda tako; nosidu - nosidu; kleču - klečidu; ispred klúpa - ispred klúpā; na crkvi - na cirkvi; na desno - na desno; Žonda idemo - Žonda idemo; prvi četvrt - prvi četvrt; ostavidu - ostavu; prvo idedu - prvo idēdu; nosidu - nosidu; koje su udane - kójé su udane; za njima - za njima; idu - ide du; pivadu - pivaju.

CPEM

Земун

Како да вам причам: о добрим јел о рђавим?

Да сам био сирома, то Вам могу причати и да сам имо десе деца. Прву дечу - пет дече - сам саранио за седам дана. Тифтерија та - то је било: данас здрави, нонас умрли. И онак су пет дече живи остали, и све сам и поженијо и ћудо: двоје мушки и троје женске. Сирома сам био, нисам имо ништа. Радио сам младо

док сам дошо до нечега. Муч'мо сам се и патио, и доживио сам осамдесет и три године. Седијо сам у твој кући са толиким децама док сам одранио. Тешко је тоби било!

Био сам најничар за мое младо време. Е, после сам био и кочијаш (фурман – по вароши носили дрва, угља; еспана по трговинама у Земуну). После сам скупио мало земље и кућу, онда сам био сам свој газда, био сам земљорадник.

Е, сад нисам за ништа. Бања умрла, немам никога само децу. Ја им мало помогнем шта могу, шта не могу, не могу. По кући мало раним маорву и децу чувам.

Сретковић Душан, 83 год.

Највећи петоро има из другог "а" разреда, ми ћемо да рецитујемо на Први мај. Тоби ћемо ми да рецитујемо доле у варошу, у Дому ваздухопловства. Не знам ја од они чврсто шта они рецитују, само од првога и трећега знам:

О трећема:

И ципеле се пожалише:

"Досадило нам на ногама! –

Да нас он чисти и да нас бришне,

Биље би прао злато;

А ојако, – на најма стоји

Прошлогодишње блјато."

Ја сам задњи:

"И ја ту с вама преко света, –

Јави се торба иза кревета –

О мени Пера не води бриге,

Па зато бежим и носим књиге."

Тоби ми је написала гостоподарка учитељица.

Ја завршим онога моје; тај што је први, он је задњи, – зато, кад ја моје свршим, он наставља:

Хајдучки тихо, по густо мраку,
Одоме ствари бољем деч'аку.

То сам ја требо да речитујем. Госпоџа се бојала да није дугаћко и дала је оним првим деч'аку да он наставља иза мене.

Душан Сретконич, 8 год.

да речитујемо – да речитујемо; они – они; похјалине – потхјалине; досадило – Досадило; Биље би – Биље би; ићсим књиге – ићсим књиге; То ми је написала госпоџа – То ми је написала госпоџа; мояје – мояје; први – први; тихо – тихо; деч'аку – дечаку; требо – требао; Госпоџа се бојала – Госпоџа се бојала; деч'аку – деч'аку.

Добановци

Е, па ёто овако је било. Кад је српска војска дошла у наше село, Добановце, добили смо наредење да идемо на вонпах (пред војску, да возвимо рањенике). Одређени смо били за друго село – Сурчин. И ту смо метли два рањеника на кола, и вратили су нас најтраг, да идемо за Батањцу. И кад смо дошли у село Батањцу, ту није било места за рањенике, опрашили су нас за Ноћу Пазову – да су Швабе биле – и ту места није било. Онда одатле оправе нас у Стару Пазову, исто на станицу са рањеницима, и ту није било места. Оправе нас за Јиђију, – и ту су нас примили и склинули рањенике, и онда сам се ја вратио кући.

И затим је дошла српска војска у село Добановце и ту је преноћила: по селу, изван села које дји – као логор (једни су ночили у селу, једни су ночили ван села). И сутрадан је војска отишла прама Јиђији, за непријатељом. И то је трајало два дана и војска се врати најтраг у Србију (швајцарска војска врати српску војску најтраг).

И тако, кад се војска вратила најтраг – швајцарска (вратила се и она најтраг) – и онда су позвали на сењаке код општине, – Немци, од њије била наредба да нас позову. Били смо два сата код општине, и дојемо као кући. И онда су примили троја кола и нас

метну на кόла и одвёзу за Батайицу, и скинेदу нас у један магацин, и тү смо чекали до ўвече. И кад је дошли ион, онда су отворили врата из магацина, и вагони су били пред магацином (како коракиен и ѡма унутра), и нас помешу у вагоне. И онда су нас закључали у вагоне и гурали су напред и наträg, и напред и наträg (из ког разлога, ми не знаамо). И кад је свануло, били смо у Јиђини. А кад су нас кренули из Јиђине, онда су нас одвезли за Петроварадин.

И кад смо дошли у Петроварадин, тү су нас што скинули и у подрум (под земљом) затворили као издајнике. И тү смо били десет дана, у затвору, онда је доно један капетан и позва нас Добановчане и рекоје да за нас суђења идемо овде. Онда су нас оправили за осек, Судбеноме столову – цивилном суду – и тү су нас скинули и у једну собицу закључали (когод кад најку нуз нају прелепим – тако смо ми на патосу лежали, нас двадесет!), и нису долазили до сутрадан до подна. Онда су нам донели храну у подне: један мали лепчић, тако ко длани – то није било двеста грама – и једну служавку (што се вади из чиније с отом служавком – сипам пасу) ампресупе, – и сутрадан опет у подне. То само у подне, па у подне (како да сте ручали у дванајст па сутра у дванајст) – идемо вечере, идемо фруштука. И тү смо били тридесед дана. И онда смо излазили на сушење (на саслушање) свакога дана. Да ли смо ми направили неку корист српској војсци, да ли смо ми њима нешто давали, – зато смо излазили на саслушање. Кад је судија видо да идемо тү код нас грешке, онда нас је тај цивилни суд послао у Загреб војном суду.

Онда смо доспели војним суду. И суд ме није судио ништа и врате ме на комесију, пред докторе. И доктор ме оправе у војску. И био сам у војсци седам месеци, и онда се поболем и вратиду ме опет наträg, као својо породици у Тене, – била је жена моя и четворо деце.

Препатијо са младога и премлого!

Љубка Арамбадић, 70 год.

То је било тринадесет године. Прво су нам мужеве отерили. Онда смо ми остали три недеље з дечом кот куће: четворо деце и ја остала сама. Јувече добија кола (изјапска), покупе час (матьере) и дечу. И онда смо ми понели с најама хране мало, ко лебац, ко два, а ово је друго све остало. И онда су нас одвезли у Батајницу, и ту су нас сместили у вагон, и онда смо стигли у Осек. И ту су нас истоварили на поље из вагона. Онда су донела тенска кола (из Тене, то је ђма код Осека село), и онда су нас по кућама расталали (разделили, сместили).

Ту смо ми ишли на рад, а деца су кот куће остала, у стану. Кад се вратимо с послом, онда трчимо у пекаре да зграбимо - да купимо - хлеба, да радијемо дечу. Тако нам је свако вече било. И ту смо скоримо две године били. И свака љумера држала нас је по четрнаест дана, онда је другу кућу, и тако смо се патили и радили. И једаред, кад се ослободило, онда смо се повратили прањим кућама. Што је остало, то је пропало - мрва и ствари наше.

Катица Арамбашић, 70 год.

тринадесет године - тринадесет године; отерили - отерили; онда смо - онда смо; з дечом кот куће - з дечом код куће; а ово је - а ово је; и онда - и онда; одвезли - одвезли; у Батајницу - у Батајницу; сместили у вагон - сместили у вагон; истоварили - истоварили; ђма код Осека - ђма код Осека; по кућама - по кућама; а деца су кот куће остала - а деца су кот куће остали; Кад се вратимо с послом - Кад се вратимо с послом; трчимо у пекаре да зграбимо - трчимо у пекаре да зграбимо; дечу - дечу; Тако нам је - Тако нам је; вече - вече; четрнаест дана - четрнаест дана; је другу кућу - у другу кућу; кад се ослободило - кад се ослободило; кућама - кућама; остало - остало; Арамбашић - Арамбашић.

Кад сам се исписо је школе, ћео сам сточку.
Кад сам бијо старији, петнајс гојна, онда сам почео са ѿцом да

идем да радим у поље. И тако сам једнако радио. Чувао сам свиње по ледине, на утрине – до августа месца. Онда се прелазило у поље, на штрымку (када се увесь племеница, било је слободно терасти на дну штрымку прајну), – до јесени смо се ту налазили. Када јума рди хиром, онда – у септембру месецу – смо терали свиње у шуму, и бивали смо тамо до почетка зими, до божићних похлада, – док јма хира. Онда после смо терали кухи, на штрымку и имали смо шуму у нашем хатару.

Свиње су биле моје, мог рдитеља. Јмо сам једно тријес пет комада, тако да је идуће године било више комада: крупне смо продавали, а младе одрађивали.

Ми спавамо (по два три свињара, никада један није био) у колеби, у шуми. А постоји смо имали по једног, по два (нас двојица по једног), који лежи напољу, да нам јави да не би какав лопов доша да нам украде какво крме. Имаде који врата – кад помогне ми чувати – оно су ригови: црни, мали.

Тада смо сами кували у шуми, у колеби – кромпира и суве флешице. Недељом ми отац донесе на коли: један лебац од пет кила, кило сланине, једно цетр киле кромпира и ћондак око једне киле флешице сухих и соли. Ми смо кували на мај сајмиште у гвоздењаку (то је један суд за пастите: имаде она ручка која се обеси о дрвену куку и виси над ватром; насрет колебе ложимо ватру и кувамо).

Пастирски смо кували. Насечемо сланину сјитно – на режњике, на кочкице мале – и када се истопи сланина, нећемо кромпир и спржимо на сланини. Када буде кромпир мекан, полукуван, онда насечемо воде, и када ври вода извешено време, онда мотемо флешице у гвоздењак и не мемамо никако, да нам флешице не јувате за гвоздењак, да не загору. Онда оне останеду горе, не дођеду на дно гвоздењака. То ми кажемо кромпир и флешице; много је кусније јело него ли саме флешице или сам кромпир. Данас ја запрахим – и цејло куваше – сутра мој друг.

У подне не кувамо, – јутром и вечером само кувамо. Ми

пòранимо рàно - док свîье лèже - да скùвамо дòручак (крòмпир и флëкице, кàдгод смо кùвали и пасùља; рèтко смо га кùвали, пошто он трèба дûго да се кùва, - нìсмо имали толико врèмена, мòрали смо юни за стòком). Онда кад свîье се крèну, и юнда мî дòручкујемо, и понесéмо мало лèба, сîра или слáнине за рúчак. Километар је по, двâ идêmo од колебе даје кро шûму, и кад ўвече се свîье приближиду колеби, юнда идêmo мî колеби и спрèмамо за кùвати вèчеру.

Мáвреновић Слáвко, 67 год.

Кад сам се испíсо јс икòле, ёсновне - Кад сам се испíсао из икòле, ёсновне; пèтнајс - пèтнајс; И тàко сам - И тàко сам; до àвгуста мèсца - до аугуста мèсëца; кàда се увèзë пшëници - кàда се увèзе пшëници; ў шуму - у шûму; до почéтка зíме - до почéтка зíме; до бòжиñих пòклада - до бòжиñих пòклада; Онда после смо тèрали - юнда, после смо тèрали; Јмо сам - Јмо сам; тријес пèт - тридесет пèт; Мî спàвамо - Мî спàвамо; лòпов - лòпов; кùвали - кùхали; на коли - на кòли; цèтр - чèтири; око јèдне кïlle флëкица - око јèдне кïlle флëкица; кùвали - кùали; кòја се Ѳеси - кòја се Ѳеси; ло-жímo - Ложímo; Пàстîрски - Пàстîрски; Насéчemo - Насéчemo; крòм-пîр - крòмпîр; извèсно врëме - јзвесно врëме; мèтнемo - мèтнемo; за гвоздењàk - за гвоздењàk; не дòједу на дно гвоздењàка - не дòју на дно гвоздењàка; кùснијe јèло - кùснијe јèло; запràжим - запràжим; цéло кùвáњe - цéло кùвáњe; јùтром и вèчером - јùтром и вèчером; кùвámo - кùвámo; да скùвамо - да скùхámo; кàдгод смо кùвали и пасùља - кàдгод смо кùвали и пасùљ; рèтко смо га кùвали - рèтко смо га кùвали; да се кùва - да се кùжа; дòручкујêmo - дòручкујêmo; сîra или слáнине - сîra или слáнине; идêmo - идêmo; ўвече - ўвече; приближиду - приближују; спрèмамо - спрèмамо.

Они су авијàтичàри. Они испробáвау авијóне. Они су стàри мàјстори (двâ стàра мàјстора, - јма њи три чèтир бràта; јèдан је машинбрàвàr у Земùну), они су у некој комèсији. Они јмаºу наплату

као спрёмни струčњаци. Јмаду на сат лејду награду, бавље него други такови мајстори. Значи да су спрёмни људи за тај поса, за ту струку.

То су све тог старог Чедомира Андрића синови. И баба му је ош хива, и рођена у Добановци јесто.

Више вреди њимо знање нег његово цело имање.

Мавреновић Славко, 67 год.

Они су авијатичари - они су авијатичари; испробавау - испробавају; они су - они су; четир - четири; у некој комесији - у некој комесии; они имају - они имају; струčњаци - струčњаци; Јмаду на сат - Јмаду на сат; награду - награду; мајстори - мајстори; за тај поса - за тај поса; тог старог Чедомира Андрића - тог старог Чедомира Андрића; баба му је ош хива - баба му је јон хива; и рођена у Добановци - и рођена у Добановци.

Причо ми је отац за Ђугаре, - како су се шуме гајиле. Ђугар је ишао обично на коли, на тајнига, и крој шуму закачи за биљку, - тако се рече - за дрво, за храст. Ондак је он имао у тајнига једну струку напуњену балегом говеђом, и када кдоју одере биљку - кдоју случајно одере са колима, тајнигама (и ако премети да су неки други сељаци озлеђили вонику) - он стани и ћуме дне балеге (с кобла) и замаже оно одерано место да се не би биљка осушила. Јел када би то прошао његов шеф (фернтер - то је немачка реч, под Аустријом смо били), контрола и видијо ненамазану биљку украй пута, каснио би га новчаном казном.

Тако је то било, ред се водио код стваре шумске управе.

Мавреновић Славко, 67 год.

Причо ми је - Причо ми је; на коли - на коли; крој шуму - кроз шуму; тако се рече - тако се рече; тајнигама - тајнигама; озлеђили - озлеђили; балеге - балеге; с кобла - с кола; Јел када би то - Јер када би то; његов шеф - његов шеф; каснио би га - каснио би га.

„Имам пèторо дèце. Јèдно сам рòдила двáдесет и пè^ате гòдине – тò ми је најстàрије дé^ате – а јèдић сам рòдила двáдест и сé^адме, а трéће сам рòдила двáдест и дèвёте, а чèтвèрто сам рòдила тридесет и прве, а пè^ато сам рòдила тридесет и сé^адме. Èто, пè^ат дèце – дèцà су чé^аста бíла. Кад сам рòдила дé^ате, нèговала сам дёте, па онда се најло друго наќон гòдине ю по. Кад је овим прòшло гòдина ю по, друго се рòдило вéћ. Бáбица помáхе (а сàд која нè сме, юде у болници; јâ нисам юшla у болници).

Кад се дёте рòди, нèдељу дáна лèжи у крèвету с матером; кад се дёте крсти, ћонда се мёте у кòлёвку. Ќма је сад кòлёвке, а њма и колицa за вóзати (и сéљачке жèне њмаду колицa).

Прво (јe) дé^ате сíсало, после се кùва мало млé^ако и гри^аз, па на цуцлу дáјемо; после – свáко јéло: обáрим кромпíра, посолим мàло, и мàсти, и дé^ате јёде (да није о сáмим млéку, мàло јёде и сíса). Мàло чбáрбе, лèпца ў рóкe (а рé^адом и пàсúь дòђe – кад (јe) дé^ате стàрије) – и ни брìгe гa! Кад се наједе, пије мало вòде, нùти и спáва, а мáјка обања посо.

Нòсила сам јâ и на ъиву дé^ате. Кòт кућe гa юкùпam и наđoјim, и одnèсem и naправim kòлёvku (чèтири мòтke и тò сe вé^ахе – једна као kòлёvka сe вéхе: јèдно пárче од Ѯilýmcа на te чèтири мòтke па сe вéхе. Тò тåко бùде од зéмье висòко, да нè би змија дошla на дé^ате – змијa ёhe на mlé^аko. Пёленица дòљe – нèшто сe тåко мёте – и јастучић поđ glávu и јорѓàнчић јел дé^акицу, јел ре^акъу јелти материнu старu сúкъu, да сe поќrije, – нè знам како сe лëтни dàn юзвrne, за час юкрéне вéтар јел кíшица), – и спáва до пòдne, а мàти kòпа цé^ало допòdne. И у пòдne гa држím и прè- повијem и обúчem (бé^анкицу, kòшуљицу, шloфroчић ѡдгоре – аљиници), и онда гa држím док сèdím, и после опет сíгрá сe и засpí, и ютим дòђe нòh, па сe юде кùhi.

Бélinh Сtána, 48 год.

Удала сам се четрдесет и прве. Четрдесет и друге су тек почели код нас радити (омладина, организација је почела). У селу је било страшно. Док је рат починио, бояли смо се Шваба; затварали су, терали у логоре, стрељали – кад су наши почели да радију за дакашњицу.

Четрдесет и треће омладинци су одлазили за Босну; тамо су се борили, тамо згинули. Код нас су у селу направили акцију, – то су као партизани запалили општину. Онда су нам дошли домобрани – Павелића војска. Они су били у селу до двајес петог децембра; онда су опет дошли партизани, – правили акцију опет на општину. Онда су из Добановца двојица прешли домобранској војсци и онда су издали покрет партизански. Онда су нам усташе долле у село и похапсили су до једно петнаест месеци душа. Преживила је само једна жена – где Ђурчића сна – а они су други стрељани у Сиску од стране усташа. То је било четрдесет и четврте – почевши – су отерани, а око деветнаестог октобра онда су и стрељани. Немци су ишли на Русију, а усташе они су код нас правили чудеса. Кад су се Немци повлачили одудана, онда су они – усташи – морали да напустиду, повлачили се, нису смели да чекају. Онда су те у Сиску они стрељани.

Код нас су четрдесет и четврте у септембру почели затварати народ. Били су у затвору – којог смо се ми ослободили? – до двадесет и првога октобра, дотле су усташе биле у селу – онда су нам дошли партизани.

Мој је мушкотиши двадесет четвртога фебруара от куће, а другог је боч март за Босну, а погине је четрдесет четврте двадесет првог марта на Хајдуковом Брду, у Другој војвођанској бригади – од Немаца.

Бијо је један од Добановчана, Топликар, Словачац – они (његова фамилија) су живили овде у Добановци – у војсци што се звао "зелени кадар" (то је била немачка војска). За време Југославије с мушком је заједно играо јтакмицу. После је осај (муж)

бјо у партизанима, а ћиј у немачкој војсци. Мож је мјук погину од немачке војске у Босни; ћида партизани су се повукли, а он је још тјело мртвог. Онда кад су Немци прелазили преко њега ријеки, ћида је тај Топликар прено и вједио га и познано га мртвог. Кад је доно кући на осуство, он је ћида прије другу од мого мјука да је прено преко Радислава мртвог (он је сад у Србији, на некој фабрици).

Ето тако сам ја дознала да је мјук погину.

Ордановић Милина, 38 год.

пчела - почела; затварали су - затварали су; у лодгоре - у лодгоре; да радију - да радију; тамо згинали - тамо су гинали; Онда су нам донели домобрани - ћида су нам донели домобраним; они су били - они су били; премли домобранској војсци - премли домобранској војсци; издали покрет партизански - издали покрет партизански; неснаје дума - неснајст дума; преживила је - преживела је; почетком - почетком; око деветнаестога октобра - око деветнаестога октобра; ћида су и стрељали - ћида су стрељани; код нас - код нас; чудеса - чуда; устанак - јустане; да напустију - да напустите; те у Сиску - те у Сиску; код нас - код нас; до двадесет - до двадесет; мјож је мјук отишо - мјож је мјук отишао; от куће - од куће; четрдесет четврте - четрдесет четврте; двадесет првог марта - двадесет и првога марта; Бијо је - Бијо је; Словенац - Словенац; живили - живели; За време Југославије - За време Југославије; у немачкој војсци - у немачкој војсци; од немачке војске у Босни; Онда кад су - ћида, кад су; тај Топликар прешао - тај Топликар прешао; и познато га мртвог - и познато га мртвог; прије - прије; на некој фабрици - на некој фабрици; Ето тако - Ето тако.

Голубинци

Слама се простира под сточу. Свакодневно се два пута испод сточеке вуче на ћубре и, када смо слободни од пољских послоб-

ва, извозимо ћубре на своју земљу и - прे него што немо сејати пшеницу - растериремо га по земљи; онда се заоре, потом сејемо пшеницу. Пшеница се сеје у септембру, између католичка Михоља и на нога.

Ондја (некад) сам имао стоку своју и опет преко тога куповао ћубре. И тренуту годину долази пшеница на исто земљиште, и тада тренуте године моја је земља морала бити најубрена, - док сада и у седам осам година једаред се најубри: нема онай број стоке.

Кад се држао првдоред, родило је добро. Једну годину се сеје пшеница, за пшеницом се сеје кукуруз, за кукурузом зоб (Аустро-Угарска имала је свој већи број кочница, и они државни кочници од оне знате хране јељи су само зоб - за коче одлична храна). Тако смо раније радили. Сада сејемо пшеницу и кукуруз и поненто индустриске биљке: шећерну репу или цунцу кркет.

Хиљаду деветсто тридесет друге падне танка мајгла у мају месецу и људи причaju: "Пајла мједњика, пајла мједњика (пернос спора у магли)!" Када ја изађем на своју земљу, - нема мједњике на мојој пшеници (зато што је биљка јача, земља угнојена). Продје кратко време, опет људи кажу: "Сад је тек пала јака мједњика!" Кад ћовога пута изађем на своју земљу, има и на мојој пшеници мједњике. А почим земља угнојена, пшеница напредна и прешла у тесто (она прво има само воду, повремено се згушњава, сок се сасањива, долази чврше, прелази у тесто, и после постане чврсто и отпорно против мједњике), тако да јој мједњика није много нашкодила. Ја сам исте - тријес друге (године) - врво дванајс мјетерске центе на јутру, док када су слабије земље, врли су људи три до четири мјетерске центе.

Растире се ћубре по њиви - на једно катастарско јутро двадесет до двадесет пет којла: ако је крупније ћубре, вилама, ако је ситније, лопатом. Када се најубри, онда се заоре ћубре. Наша земља оре се седам целини дубљине (стара мера; дванајс палача један шуб или двадесет центиметра - то је седам цоли. Један

црл двâ Ѯ по центиметра - он је ѡистину за један милиметар два мањи).

Ја нисам ѡпантис, наши стари држали такозвани црни ѡгар: годину да на три пута ѡре а не сеје с, - то значи да је ѡдмора земљи (одбрањио од корова, не да се кором има да расту. Оно што се посеје - пшеница - расте чисто, почим је земља иничишћена) - обрана а није сејана. Годину дама кад се земља ѡдмарала, тада чини више него ѡубрёне. Само за пшеницу је држано годину да на црна ѡгар, за кукурузе и зоб не.

Март месец први пут се ѡре: од то доба крехеду корови, - заорани су и не можеду крејти. Касније, када крено корови - у јуну месецу - онда се преобрыва, не да се корову да сазрева. Онда, трећи пут ѡре се у септембру и сеје се пшеница. Какав не плод бити, одлучи мај месец. Оно неколко дана када је пшеница у цвету и буду лепи дани без магле, онда пшеница доноси добар плод.

Сваки онај народ који живи више векова на једног руја - два земље, он њу добро познаје.

Живановић Вајса, 72 год.

на ѡubre - на ѡubre; када смо - када смо; од пољских пословова - од пољских пословова; опет - опет; куповао ѡubre - куповао сам ѡubre; и трећу годину - И треће године; моя је земља - моја је земља; осам година - осам година; једаред се нађубри - једаред нађубримо; од оне знате хране јели су - од оне знате хране јели су; и пошто индустриске бильке - и пошто индустриски бильки; цунцукрет - цунцукрет; тридест друге - тридесет друге; у магли - у мајгли; на мојо пшеници - на мојој пшеници; зато што је билька јача - зато што је билька јача; каку - кајжу; А почим земља ѡгијена - А почим је земља ѡгијена; пшеница - пшеница; долази чвршче - долази чвршче; постане чврсто и отпорно против мједњике - постане чвршче и отпорна против мједњике; врво дванаест је метерске центе на јутру - врво дванаест метерски центи на једноме јутру; четир - четири; вилама - вилама; лопатом - лопатама; двадесет центиметара -

двадесет центиметара; два је по центиметру – два је по центиметру; два – два; упантисо – упантисо; најни стари држали – најни стари држали су; не сеје се – не сеје се; не да се короњима да расту – не да се корову да расте; расте чисто – расте чиста; брана а није сејана – брана и није сејана; кад се земља одмори, тог чини више него ћубрење – кад се земља одмори, тог чини више него најубрене; Март месец – Март месец; од то доба крениду – од то доба крени; и не можеду кренити – и не можеду кренити; када крени – када крени; онда се преорава, не да се корову да сазрева – онда се преорава и не да се корову да сазрева; бре се – бре се; сеје се – сеје се; бити – бити; онда пшеница – онда пшеница; више векова – више векова; познaje – познaje.

Мој син је на универзитету. Он је професор, он учи друге.

Ја сам се патила кад сам њега школовала, а сад је посто човек, да воли сам собом рачун. И он се патио: тију дечу учио, – од сиромашни родитеља (двоје деце школовати!). Он са плате мора да живи. Осам година је био у Карловци, после је студирао у Београду. Она је добија да буде профект (он је спремио за професора, онда он је био одличан свајда и нису га метли на гимназију да буде професор, него профект на универзитету). Он сад састање књиге. Он већ има четрдесет четрдесет године.

Да ви њега више какви је он: код Краљевић Марко – велики, па крупан, па леп! Нисам била два три пута код њега. Болу ме ноге. Добије он па ме види, па хা�јт!

Јелена Сечански, 72 год.

Кад сам био мали, чујо сам свиње, говеда и ћове – у мањем већу (десет година кад сам имао), био сам радио од мали ногу. После сам био и брач, копач; виноград радио: каламијо, пељциво. Жито кад се вози, дено камаре, па све убрзите – сејачки ради. Кад сејак бре, ради, сеје, даје му се вља, онда држава цапти –

ко цвѣхе!

Инд сам юже земље јенто, а јенто сам и купци. Јам седамнајс јутара земље, плаћам порез, први кварт (тромесечје) – седамнајст њада. Сад други кварт тако – осамнајст ј по љада. Орестава јемам сад да дам пошто је сунка година, ломо све, – друнство (дуне: ћасам дуна имам у кући). И син ради, и сна и унука. Унук је неспособан – инвалид (кот куће колко може, он ради). Онда и ови хвое прамунучади (један четир, један шест година), – може ли тобе радити? Три дуне способне за рад, а пет иду, – ћасам!

Три сина јам: један је сељак, тај професор и један учитељ.

Ђока Сечански, 71 год.

говеда – говеда; брач – брач; виноград – виноград; сељачки рад – сељачки рад; плаћам порез – плаћам пореза; осамнајст ј по љада – осамнајс ј по љада; дуне – дуне; у кући – у кући; унук је неспособан – унук ми је неспособан; један четир, један шест година – једно је четири, једно шест година; може ли тобе радити – може ли тобе радити; пет – пет; један – један.

Бановци су у Срему, низ Дунав баш, и главно возиле (превоз) било је туб. Када је туб, на лађе, мјепове (тобе је једно: лађа а мјеп). Маршу смо на скјели превозили преко у ријет. Дунав дели Банат и Срем. И Баћка је преко Дунава. Деветсто и тринадесет друге онда смо били задали пут у ријету, – онда је долма напрањена, онда је завршена (насјут земљом; тобе је држаја правила, – старија Југославија она је прашила ту долму). Онда се ријет јзори и ноброд (ко није има земље – као аргарици) посјејају: куруз, жито и зоб и мубар, и бостак (лубенице – вљике буду, по двајес кила једна лубеница!). Ноба земља била (није браћа, – Дунав је поливо њу, зато није браћа. Сад не може води о долиме да пољије), па тобе ратло – добро је роди-

ло. Обично ми смо јесен ишли ў рйт, возили маорзу, у хето смо били на најни "Толинци" (тоб је панњак голубиначки), тоб је иза села Петровчића. У рит смо само говеда возили (краве, волови, јунади; телади сисају пот кравама, сисају док не добу кући на рапу. Онда заључимо: вежемо и обанка од крача, да не сисају вине, понда и рапнимо).

Нас трим је било брати. Ја и тај средњи брат чували смо редом говеда; редом смо ишли: две три недеље један, две три недеље други; онда он иде кући па рапди, а ја останем па чуам маорзу. Направимо о трске колебу, и спавали смо тамо и секли врбе и кували на њој.

Оде, кад буде сума јака, онда траја изгоре, идема ишта за маорзу, — онда бегамо ју рит; и неки пут смо ишли по шумама имајвним (тоб су били и сестре села граничарски: граничари су имали права на шуму). Говеда су јела брс — лишће са грана (крача савије прут вратом и онда га брсти, једе; кад поједе дојно лишће, онда горе не може да дојиши, онда пружи врат и савије тај прут вратом и онда једе лишће) — на пример, на гранама: на лесковиним, на дреновини, на храсту, на растовини и на брестовини — на сваким дрвету.

Дрво се познаје по кори и по листу. Растовина је — лист шпицаст па и кроп (изрескан); брест он има дебљу кору од раста и уже лишће, и црно чисто лишће; дреновина — најаче дрво — познаје се по кори: она је црвена, црвена је кора; леска она има мириско лишће па дебело, и свако дрво је право, — леска је најправија; храст, тоб расте танко, тоб расте у баракама, ди су шуме подводне (палоја — подводна земља — ди је снажна шума; а ди је вода дубока, ту расти не вар и рогоз — тоб је у дубоком води).

Маорза волије трају — ако има — него лишће, а козе онде волију брс, лишће.

Ја сам био у једним селу у Банату, према који од Белегина, — Опава зове се. Баранда, Ковачица, јадин, Црепаја, онда Трансфелд (ту су били Швабе у тим Трансфелду) — тоб су банатска села.

Савић Јован, 70 год.

Годубиначка Сењачка радна задруга има стог осамдесет и једно домаћинство са око хиљаду и пет стотина јутара земље. Задруга је груписана у пет бригада. И свака бригада је у две групе. Задруга се бави земљорадњом и сточарством. У прошлодијелији - хиљаду деветстог педесет друге - износимо је трудацем две стотине педесет и месец динара. Наспрам сунце године резултат исплате је задовољавајући.

Задруга има свога управника, агронома, електричара, који опрања и уводи мрежу електричну у задруги (у задружним зградама за час квара буде свуда ли гођ је уведена струја). Задруга има резоницу (стругару), млин чекићар (ито не меље на камен, има чекиће што разбјаду, ситне, уситњаваду зrna), што меље кокурузе - сваку радијну знату.

Као управна лица су: прецедник са управним одбором (то су бес плате), онда има опет народзорни одбор - који је исто почасни, бес плате.

Онда, задруга има књиговођу и благојника и два писара. Осим тога задруга има и пекару своју.

Славко Милићевић, 67 год.

домаћинство - домаћинство; груписана - груписана; земљорадњом - земљорадњом; износимо је - износимо је; динара - динара; задовољавајући - задовољавајући; електричара - електричара.

Бије су јаке задруге у кућама, да је живило од петнаест до двадесет душа у кући, да су сви млађи поштовали своје старије и слушали. Један из тога задруге који је најстарији, кога су сви слушали - старешина - како да и рече, тако су сви извршавали.

Кад је свечарство, на прилику, ми Срби имамо своје светковине, своје крсно име: онда сазивамо све своје рођаке,

пријатеље, кумове и родове и ту се веселимо и певајмо.

Кад дође хјетва, ишли су мобати једни другима: помогну му да урађи, да сврши што; певаду којекакве песме (мобилне песме), веселе се. Будне и по петнајс меснајс душа, - који су за рад. Њуди косе, женске руковедаду, а за њима опет људи везуједу, и кад буде пошоено, сви заједно садеңду у крстине на њими: десет по десет снопа на гомилу мешу.

Ондак су млађи људи ишли на ледину, чували морву: овце, свиње. Око села свудан, чело бајта - пашњак - раУсла трајза, марва је пасла.

Пета година редовно ишли су у школу и две године у петочницу двадред нёдёжно: недељом до подне и четвртком. Онда је било: кобе, ѡбе, кобе, не мора. Мож отац и мајти кажеду, на прилику, да им је можно да остане кот куће дјете, онда га учитељ алали, - не тражи га више.

Момци - ко гој и сад што раду - ишли ју коло о два сата после подне и ѹграли с девојкама, и до пета сати, онда већ дођу кући (сад јду кад се смркне и дођу у поноћ кући). И не у кафана, нег напољу ѹграли, и Ћигани им свирали у музике.

Боарђе Вукобрајдовић, 66 год.

у кућама - у кућама; ди је живило - ди је живело; до двајес - до двадесет; поштовали своје старије - поштовали своје старије; који је најстарији - који је најстарији; тако су сви - тако су сви; Срби - Срби; онда сазивамо - онда сазовемо; помогну му - помогну му; певаду - певају; по петнајс меснајс душа - по петнајс меснајс душа; који су за рад - који су за рад; руковедаду - руковедаду; за њима - за њима; кад буде пошоено - кад буде пошоено; на њиви - на њиви; Ондак - Оnda; на ледину - на ледину; свудан - свудан; двадред нёдёжно - двадреда нёдёжно; кот куће - кот куће; когој и сад - когод и сада; с девојкама - з девојкама; нег напољу - него напољу.

Мї, када смо спраћу пића, кад пијемо, онда тако прїчамо о Браћнику Радичевићу, да је и он волео да пије кад је био у Беачу (он је у двѣ речи млого кáзо – не могу да се сётим шта је у здравици рёко), и у друштву буде до прѣд зору. И да га не би дан увáтијо, он крне прѣ дâна и по мало посрће. А Милица Вука Караџића на прóзору чека да Браћнико прôђе. И Браћнико прôђе, а она га кори: "Браћнико, што посрћеш?" Он дјигао глâу и погледо у Милицу онако најпит: " Вино црно, око црно, а кô не би тад посрно!"

Видовић Јован, 62 год.

пијемо – пијемо; онда тако прїчамо о Браћнику Радичевићу – онда тако прїчамо о Браћнику Радичевићу; кáзо – кáзао; до прѣд зору – до пред зору; увáтијо – увáтијо; по мало – помало; чека да; – чека да; она га кори – она га кори; Он дјигао глâу и погледо у Милицу – Он дјигне глâу и погледа у Милицу; онако најпит – онако најпит; а кô не би тад посрно – а ко не би тад посрно.

До дѣветстобе родитељи су бирали снау и исто тако и девојку удавали. И више се гледало из какве је фамилије девојка или момак. Обично су – ако су гајде – и девојка мора бити из гајдинске куће.

Мoj брат од сріца, као момак, беће курузе. Отац долази с колима да вози курузе, и најпит и пева. Момак не зна зашто је отац вѣсо. А он каже: дариво је снау. Питају га дје је дариво, у ком селу. – У Попинци. Кад је момак видијо девојку, није му по воји, а не сме ни да каже јел би пропала петица (тоба је пилет форинти у злата ту). И он се оженијо и добро живео.

Видовић Јован, 62 год.

девојку удавали – девојку удао вали; Обично су – Обично су; брат од сріца – брат од брица; курузе – кукурозе; с колима – с колима; он каже – он каже; кад је момак видијо – када је момак видео.

Кад сам дошла - као кад сам се ћудала - у ову кућу, ја сам затекла свекра у бөлесну. А мух ми је ћдма ћетимо у војску. Са свекром братом ми смо били у задруги (били смо заједно). И ћдма теса године смо се подеали. И ћдма смо правили кућу.

Кад ми је мух дошао из војске, почела сам да рађам - родила прво мјунко дече. Троје деце сам родила. Када сам родила прво, свекра ми је јумрла ћдма, тако да сам се са њима борила, са децом. Били су несташни, поготово најстарији. Он је умео - од две и по године - на врх крова да се попење по мјердевинама и да јејами гре. Он је био болешњив дosta. Сад каквји су људи - силни!

Био мишлингер посејан и ћуд и ћуд у башти. Деда тера гуске с ледина, са пашњака. А ћвјај мали јуто у тај прогон (така стаза између тога мишлингера; а мишлингер високо, као кукуруз, само често), пошао је кеки (тетки) у башту. А кад је деда дотеро до њега гуске, он њега не види од гусака. Ќвјај био мали, а гуске не сму на њега, а деда не зна зашто гуске неједу напред - боеће се детета. Дече пред гускама, а деда не види. Кад је он спасио да је дете пред гускама, он зграби дете и баци у тај густи мишлингер. Једва ја нађе дете у мишлингеру - по дреки - чулам сам да се дете дере и нађем га у мишлингеру тим густим.

Кад сам ја њи ојдрањивала, онда су много ткале жење. Много сам ткала и трудила се. Даљу сам радила домаћинске послове, а нощу, како један сат после полноћи, ћдма јустајем и ткам до дана. Онда смо имали лампе са петролјем, и мјетем на прозор низ мјене. Кад сваене, време буде за спремање у школу, онда излазим из разбоја, припремам деци доручак и спремам и у школу, и даље настављам домаћински послоса: мало око живине, мало око гусака.

Ишлам и на њиву. Оставим децу са старим свекром, и како четир сата после подне, онда журим кући да кувам вечеру, да оснажим мјоду децу: да и нараним, оперем (окупам) и мјетем и да спавају; јелбо кад ја дођем, они буду брњави, мусави, пуни прашине, -

нèки пùт нè видим им очију од пръваштине: сìграју се по пùту, по прашини лèти.

Сàда сам срèхна после тòг свòг мòга труда: јмам сије сијнове, кòјеа сам поженила и ћерку ўдала, и јмам једно ўнуче од стајијег сина, девојчицу - Јасминка - и од ћери мàлу Злату о три гòдине, - са кòјим ја сàд као мајка (бàба) јживам са мòјим ўнучићима. Тò ми је свој задовојство највеће.

Вида Вòјновић, 52 год.

у вòјску - у вòјску; прајили - прајили; прво - про; са њима - са њима; са децом - са децом; погòтovo најстарији - погòтово најстарији син; на врх крòва - на врх крòва; и ћуд и ћуд - и ћуд и ћуд; прòгон - прòгон; између тòга - између тòга; у башту - у башту; ђав био мали - ђав био мали; прèд гускàма - пред гускàма; Једва ја нађе дёте у мишлѝнгер - Једва ја нађе дёте у мишлѝнгеру; онда су - ђнда су; труда се - трудила се; послове - послове; ћдма - ћдмах; изајазим из рáзбоја - изајазим иза рáзбоја; спрèмам - спрèмам; мàло око живине, мàло око гùсàка - мàл око живине, мàл око гùсàка; на њиву - на њиву; онда жùрим - ђнда жùрим; да и наràним - да их наràним; јелбо - јербо; пùни прашине - пùни прашине; нè видим им очију - нè видим им очију; по прашини - по прашини; јмам - јмам; са кòјим ја сàд - са кòјим ја сàд.

Наш кòњ зовеа се Цвèтко. Нèки пùт кад ми досади, ја кажем "Цвèтке" јели "Цвèјо".

Нèма кùрùза; лане кад је јмо кùрùза, бијо је дèбо ко пришт и јаки за посо, и нијакад се није бојо младића - кòња од двèа три гòдине, као ђн што је од четрнајст. Сàд, кад нèма кùрùза, опеат има снаге и ради кò и нèки кад јма кùрùза. Ми смо сàд јзорали и посеели, - ђн није ни осетио. Он кад јма кùрùза и дëтейне, опеат не бити дèбо.

Чим јустанем, дам кùрùза, курузовине и после једе док не

дамо друго. Ка доде осам сати десет, онда напојимо га и дамо му да једе опеат. У подне исто тако. Кад се узоре и посеће, он не ради млого.

Кад ћемо да идејмо на далек пут, устанејмо мало раније, очемо га да буде мало Јеши, јел кад га сви виде, када је Јеши кње.

Кад смо ишли ју сватове једаред – кад ми се удавала тетка – ондак смо тेरали њега и риђу (ју њије била риђа, и овак – Цветко), па кад смо ми очли тамо, видили су лепа кње – народ тај ито су гледали кње – кадају: "Ала су лепи књи!"

Какав је он бијо кад је бијо млади: имба је још већу гриву него што је сад! Постле, кад је била већа, ишли смо му гриву и реп, само оставили мило, до хивца. Боље кад има дужи реп, може да се брани од муха; јел ако нема репа, не може да се брани. Општина му је очекла реп и гриву, – да правиду чётке од њи. Ми нисмо дали, а они су дошли ју италу и очекли. Вему је постле опеат нарастијо и доно гушни него ито је бијо.

Ми кад идејмо на далек пут, ми идејмо лакше, не касамо, а сад до станце неће ни осетити јел ито је близу станица. Он је чист липицанер, он је чист кње. Он кад појаса мало дуже, и кад стањемо, он дуне трпнут четир, – и ништа, када није ни касо. Има у носу, у нождрвама чист длака (код има гушће, тоби није чист липицанер). Кад је чист липицанер, може да хији двадест двајес пет година.

Има када један комија, има једну беалу кобијлу – чиста липицанеарка. Она има двадест година и још може да слуки; јел кад би се нарајла (они не ранију ко што ја раним, – они ипарију), још десетак година могла би да служи. Тоби је кобијла вредна: што год запиши, би да вуче. Јел ју зими кад ми не радимо, они добијају мало мањи оброк, а кад ранију, добијају дужло виште.

Иако Путником, 16 год.

Била једна Црвеникапа па имала бакицу у њумици. Браља цвениће, носилја је бакици ручак и цвениће. Браља је цвениће, а курјак је доно, каже: "Шта ти, мала, радиш?" - "Берем цвениће и носим бакици ручак." Намила она на једно цвениће, она береш па бере. А курјак очо код бакице па је појо. И обуко се у одело бабино и лего да спава.

Кад је Црвеникапа дошла код бакице, она пита: "Бакице, бакице, зант љимаш тако велике јши?" Каже: "Да те боље чујем."

- А што љимаш велике очи?
- Да те боље видим.
- А ишто љимаш тако велика уста?
- Да те боље прогутам!

И прогутот је. Намши лбаци па га распаро, и кад је распаро, извадијо Црвеникапу и бакицу, а курјак крепо.

Анђа Ђубић, 5 год.

- Шта љимаш у цегеру (пита мати сина)?
- Кулача и кајсија.
- ...Дрүмом, као цеста је. Кад идеш Митровици од нашог села (мати - сељанка - објашњава ми нешто)...
- Уబоло ме (трн). - Мама, ајдемо. - Онай што долеко (воз).
- И оде је ко сттолица (на корпи). А види ја седим! - Болесна, лежи (бака; мати и он путују к њој). - Ала идеш (теретни воз)! - Ёво ме, дошо сам. - Не умем. - Јма у котобањки минешва! - Ал је пала, ал је бубнула (ташна)! - Очо воз, сад се лепо види (димњак од циглане), онако с не види.

Мали је био расположен и причао, јер сам му дала петодинарку, коју је прикључио својим двема и играо се с њима. Дала сам му (из свеске) и чисте хартије - направила књижицу од четири листа, на којој је писао, односно цртао (имао је оловку).

Овако је боље (пише на коферу, а не на корпи). Тако се пише. - Ди ш? (мајци, која је пошла да види да ли већ дају

карте). — Гусак, вид гуска (црта)! — Мом се оцењи (хартија). — Мама, држ ће ја папир, немој да изгубиш. — Бегај! — Кајко ти умеш лепо да пишем (ја пишем у свесци све што он говори)! — Ди мој папир? Ди ти је цеп (пита мајку)? — Научио сам да јашим (јаше на коферу). — И тамо с лепо увата (ушка на другом коферу). — Ја б ће ово мете оде (хартију — књижицу — на груди, испод капута). НА, мети у цегер (даје мајци). Немо да изгубиш. — Каде ће ваз (доши)? — Што ти твоје не метеш (руке у цеп. Хладно је — фебруар — девет сати изјутра. Седимо напољу. Још ниједан путник није дошао, само нас троје. Стигли смо на станицу рано — један сат пре доласка воза). — Мама, ко до пресеко (шине на саставку)? — Мама, ајд ћемо (нестрпљив, — мази се)! — Мети ја овако (дизе мараму која виси и вуче се по земљи).

Ја га више пута гоним да понови неку реч, стављам му иста питања, а он мисли да ја не разумем шта он говори.

— Ала ти не знаш!

— Шта?

— Да дивао ниш. — Што има ту земље (код станице велика гомила земље)?

— Ди је онај динар?

— Шта неш купити?

— Авле (алве). — Има ту лепи камења. Нисам донео прајку.

— Шта?

— Прајку. Ала ова девојка не зна да диваши (вели мајци за мене)! — Ја идем у Добринце. — Па ди она голубица (са крова; била па одлетела)?

— Ко је болестан (пита га у возу једна сељанка)?

— Баб докса.

— Умрла ти мајка (шали се она)!

— Ајд да није!

Пекин Рајда, 4 год.

Рұма

Ја сам ишо у школу прво, а ўчитељ ми је бијо Путник Гавра и Огрезовић (Огрезовић је Сомбровац, из Бачке; а мислим да ћма и сад потомство у Белој Цркви од Путникова). И ондак сам дошо күни. Отац је митијо ўчитеље, да не морам ини у школу (возо и којекуда, куд ми је било потребно - бесплатно. У школи деце не питају дји сам кад прозивау. Све сам ја добро ўчијо - гуто сам. Кој је ўтубио? - пита ўчитељ. Ја ѡдма два прста дигнем и поновим оно што је ўчитељ предао), него ми је купио једну малу кабаницу (то је огратач кишни од сукна) и увек ме штрањком да ветар не размири мој огратач, да ми не буде зима. И ја са ѡцом у кола и у данашње Карловце или Каменицу по еспан трговцима.

А мој отац је воло школу; јел чак у оно време било је трговача који нису знали немачки разговорати, а мој отац потпуно је разговаро, - ишо је у немачку школу (добро је ўчио; чак су у то време ўчитељи настојали да њу, зато је сирома бијо).

Оде је у то време био јаки шверц; шверцовали (кријући трговали - трговина без пореза - финанси то ватали) са сувом сланином, са сојом, и то су ишли у Мацарску, у Бур или Пешту (тако сам од оца чуо) и ови трговци нису знали немачки разговорати. Питали су: "Кој не нам бити толмач, јер неду нас Швабе преварити и Мацари?" Онда је мога оца газда - господар - реко том његовом компанијону: "Ето шегрта, он не зна лагати (зато још није ишо у ту школу да се лаже! Сиромашно дете, кућа покривена кукурузом; јер да је то био зрео човек, он би радио за себе, а не за господара. Он је тим трговцу требао ради немачког језика)." И тако је мој отац ишо као толмач са господаром и његовим ортаком (компанијоном).

И тако су они радили. Од петнајз година он је узо на врат тај шверц - то што се шверцовало - продавао њину робу. Они кажу: "Јоване, сутра по ово и ово да идеш." Више пути мој отац

домој је касно; сутра не би имо волу баш да иде, иако је сирома и треба му, и што је.

Ја сам има малу кабаницу и што сам и њиме (с оцом) на коли и чуво кола и робу на коли, и ранио коње: прегурам сено да коњи могу јести (било што коњи размету, ја скупим у гомилу и прегурам да могу даље јести).

Кад је у Каменицу – од Јрига до Каменице – постављен каменити друм, ондак смо слабо ишли у Карловце. Ишли смо у Каменицу, зашто у Карловцима до Банстола (тада је једна цада, један друм) био је каменити пут, а од Банстола до Јрига било је блато па се није могло иći, – могло се иći, само тешко (три добра има ту, увале, долине – непротежно. Као се излази из Крушедола, има почиње Банстол).

Да није моя отац имао у немачку школу, не би га ни познавали ти трговци (а био је и наочит). Пуцали би у бич цела фамилија, чували би туђу марву, – код памети били би луди!

Ја једва се земље држим услед стајности, а кад сам био млад, ништа ми сметало није. Доже ми да идем из Варадина кући, – нијасам чеко воз, него пешке. Ни ђавола ми није валило!

Максим Јовин, 83 год.

Прво је прво, имала ћерка своји курјуза нешто као у мояј котобањи (неко зове чардах). И тако смо ми крунили ту на руке – рукама – а баба је отишла да завати воде. А ја сам јувек спремио воде у амперу на бунару, да не мора као она мучити се. И тако је поклекла и рекла је кад је дошла: "Па ви не зната шта је са мном било! Могла сам – каже – упасти у бунар." И сасвим је другачије разговарала, – добила је као штог у језик. И још је онда с њама тела да помогне крунти курзузе. После тога онда је ћерка јој рекла, да иде мајма да прелегне мало да је биде бобље.

И кроз пар дана она је добила као неку гроздницу. Онда су деца била отишла да питају Маленковићку (она је лекар) шта да радиду. Ондак им је она рекла да мокру крпу мећеду је на главу.

И та̄кō су дèца рáдила, и онā је лéжала у кревету онàко бđéти: и мìла и преленкавала.

И јéднóт гáдана сам ја у бáшти а́мовио (кðпо а́мовом за сéјати вéриво), и дàна је до̄ила да ми помогне. Јá сам јој рéко: "Јá hy - реко - тó узáмовити; тéжко је за тéбе тó." И свé мíсим, кад сам до̄но из бáште у àвлију, да сам је затеко да је бýла лéгла да се сúнча. А јá сам је онда рéко: "Рáдбóјка, нíје вréме сáда за сúнчање, прéрано је тó." Она кáже: "Пá, нéкако ми гóди."

У понéдењак прèшлá је преко ўлице код кóмјинице - бýла је бóлесна - и по̄нела сéмена од пàприке да јој дá. Бýла је и до̄ила кúти, и ондак је лéгла ў кревет, и бсам дàна је бýла сáмо у спáвáњу. И та̄ко , дèца о̄пет: да довéду лекáра, и јá им нíсам бráнио тó. Ондак је до̄но чòвек и дàо је дvé инéкције. После је о̄пéат долазио. И та̄кō је ў сну и дýму испùстила своју.

И сáд смо о̄стали сáми, без на̄ше мајке.

Сарáнили смо је са вéним брòјем дрӯтва такозвáног на-зárénског. Мí свéштеника нè требámo. Од прòсти ьуди њíма по нéкол-ко слúга који преповéдају рéч бóжију.

Тó се бráнило било у почéтку (још пот Фráјом). Гóспод је кáзо: да се не кунéмо ни нéбом, ни зéмљом, ни глáвом својом, ни кòсом својом ни Јерусалéмом (јел је град вéликога цáра, Спà-ситеља на̄шега Йисуса Криста). Јéдан назарéнац он нè прýма оруžje у своје рéке, он с о̄тим нè веџба, - зато он рòби (нéки је рòбијо нé чéс гóдине). Гóспод је рéко: "Ако те кó ѡдари по јéдним образу, окréни му и дрùги." Тó значи: не бráни се. Значи, да се нéма бráнити сù чýм, него њíма да трéпи. Гóспод је рéко кро свóг сина: "Не освéћuj се за сèбе, јá hy му платити."

Мí идéмо свákи нéдéљни дàн да слùшамо рéач бóжју и тý свòје срце бgléдамо о рéач бóжју: ако је чем прòманимо, по-фалимо, онда се тó изòства и вíше се нè слùжи с о̄тим. И бëс покаяња нéма спасéња.

Стóлић Дùман, 72 год.

Ја кàламим вòhkke у мају месéцу на зелен – тò крёне ѕдма тòга лёта; а аугуста мèсеца на спàваће ѕко (зато што тò спàва од концем аугуста мèсеца до маја, єнда олиста) – тò крёне у прòлеће љдуће гòдине.

Извàди се ѕко са питомине (питоме вòhkke), зàвлачи се пот кору дивље вòhkke тако да дòђе ѕко на ѕко (тò сами гèртиери тако раде) – питомо на дивље. Има срце од тè⁴ пùпе (пùпа иде из ѕка), важно је да се срце не извàди, да ѕко остане пùно, у цé⁴лости; кад остане прáзно, не вàља, – сùми се, не прíма се (може ли бити ѕко бе зéнице? – тако љсто и ѡвò). Испод ѕка, с ўнутрашње стрáне, мòра остати кòжница, дòјна кòжница (гòрња кòбра не вреди без дòјне) – нит је жúта нит је зелéна – блéдо зелéна.

Тò се њвије нáвлаш (нè¹ ѕдвине стéхи – ўгùмиче тò што је нарађено; тò је свеједно кад би стéго чòвека за гушу) око ѕка и скрòз ди гòд је рàна (ди гòд је рàсечено) мòра бити увијèено (вàздух нè сме да дòђе ўопште, јер сòк нè мож да се спàја, испада нáповоје), само пùпа усрéди је слòбодна. Може гùмом, може канáпом, а може лíком да се вêже. За мèнè⁴ је лíка нáјбоља. Неки пута пùкне гùма (а лíка слàбо пùца), зато људи нè волу с гùмом да раде: покисне, љвати је сùнце, пùкне, а вòhkka нíје дàдра-вила (єнда пофали вòhkka, ўгине), – ис тòага разлога нè волем са гùмом да радим. Лíка је јефтìнија и сигурnijja.

У рòку од четрнáјс дáна пùпа се рàзвије и олиста. Тò је на зелен пёлцовање јел кàламњење.

Јбва Јóвић, 47 год.

на зелен – на зéлен; љдуће гòдине – љдуће гòдине; Извàди се – Извади се; од тè⁴ пùпе – о тè⁴ пùпе; ўопште – ўопште; сòк – сòк,

Лађарак

Ја сам бијо од двѣ^а ј по гđине (а брат шѣ^аст нѣдѣ^ања – посмрче) кад ми је бац ўмро. Маћ се прѣудала: она љега – очува – пустила ў кућу. Онда касније, љимо је он браћа старијега, онда је извјуко мате^ар код браћа, да се може тамо поде^алити, да извуче по плаца и земље. Онда је изваро мате^ар с отим што се ништа није писало од брућа, од инвентара: ни коњи, ни кола, плуг (још, у доно вре^аме, није било копачки плугова, само браћи плуг. На браћом плугу била и дрвена даска. Сад је копачки плуг са једним коњом – то је било кад сам већ преша шкодлу – а браћи два коња. Сад је двобразни плуг – два до три коња – за лакша браћа, за преворицу, за стрјику брати, а четир коња кад је вати, онда вре^ади браће и за курузе и за шећерну репу). Декре^ат – да се пописало инвентар и да се преда суду за малодобну дечу (онда би ја моћи тражити од љега) – није био, није ставито у суд (то је затајито), тако да сам ја као го^ања изишо од љега у службу (четрнаест јутара земље – па се лебац закључаво од мени! Јимо сам пуня права кад газде ди сам служио – ди се ништа није кријло од мени!).

Ја сам бијо кад очува до четрнаест гđина. Онда сам бочо од љега па сам служио – код Пе^аре^а Бадањац двѣ^а гđине, после опет двѣ^а гđине кога (другог – а земљу сам прѣдо суду, и сваке гđине се земља продаје на гđину у пролеће (у мајту месецу то бива. То иде комат по комад, као дражба. Онай који (је) купио има права за гđину да на посијати жито, курузе – кад је чему вре^аме; кад добије вре^аме рођу, он збери^а рану, – земља остане праћна. Догодине опет се њаново продаје); порес се исплати, и доно што остане иде у касу за сачувавање њама – кад будемо пунолетни (онда суд је уручи новац).

Тако сам ше^з гđина обавио службене – до двадесет гđина. Онда сам се правио пунолетан пред судом (код други слуга било је

двајем четир године, онда је пунолетан и онда се жени; а ја сам се првима од двадесет године пунолетан, - и уважило се: што нисам био скитница, по две године кад газде сам служио, нисам мења газда, а неки промене по два три газде за годину, - иде, бекрија се). Онда добијем земљу од суда и добијем ношвац, и онда сам се оченијо и добијо кућу (кад сам дошло кући, годину сам дана бијо з братом, поделио се и засуко се и добро радио земљу).

Догодине онда сам рујково је вожјску (тридесет и девет месеци кадеровац - да је кућа војничка, кајкарна). Деветсто девете онда сам дао прву вожничку резерву (три недеље - коњаник; курс - сад тог влада), једанајсте друга резерва. Пеат је по месеци био сам курир на талијанском фронту (на коју, - сад је моторизовано. Овај моторни бецикли, тог је сад за курира - онда је било неко).

Крста Вуга, 72 год.

Кад је Нова година, Свети Власилија (Мали Божић), ми онда деца - имамо гувно, даље од куће, у другим сокаку, там(о) према Сави - најма стари спремиду чиницу питьја и невапчиће (на дрвету наизано месо - тог је суво месо, тог се чува кад идејмо звоници и ракије (имали смо велике шивике; напече се ракије - има се, било је: кад је прошо, кад је дошло, сваком се даје) једну пљуну тиквицу (од тикве; у старо доба није било стакло, него из тиквице смо пили ракије) и свако дете звено у руке (тог су ова мала звонци што се мешу на волове - мешту звонци на волове кад иду у забрен да пасу), и тог идејмо после дванајст сати нощу - идејмо у гувно звонеши у звено (звонимо са звоном) сви: цело село - сва деца.

Црквени шор они иду у сокак ди с(у) њива гувна; спремачки шор - тог је до Митровице - они иду у њиве сокак, там(о) ди су њива гувна: ди су ти простори ди они вршу жито. Будне и неко старије када води ноћом децу.

Тамо смо били, тамо је мој отац наше дочеко и пуша ис

пүнке: као дочёкујё^{мо} Но^у го^{дину}. А мî деца идёмо око стôхера (ди се вр^{ме} хîто лëти на кóњима), трчимо по оним сиे^х гу и звонимо. Тако свî (у нас је бîло чётворо деце).

Кад смо тê^х звонили и тâчили по гûзву, ондак смо ишли унутра и јёли смо тê^х пittије и тê^х невапчиће.

Мђој отац ишио из кûће, пüцâ иск пунке, веселй се - чёка Но^у го^{дину}.

Кад смо мî тô јёли и седили и пёвали Рождество, ўтим већ сваљива. Идёмо кûхи, звонимо. И тако тô звони, тô бруји цело село.

Маљо прôће - кад је свањуло - онда смо ишли ў цркву (и стајији и деца).

Тако је бîло од стариња. Таки је бîо закон, тако је онда бîло вре^хме.

Миле^{ва} Вûга, 72 год.

у другим сокáку - у дрûгом сокáку; чиници пittија - чиници пittија; сúво мëсо - сû^хо мëсо; кад идё^{мо} звон(и)ти - кад идё^{мо} звонити; свâком се даје - свâком се дајё; пíли рàкије - пíли рàкијё; ова мала звонцади - овâ мала звонцади; у забрен да пасу - у забрен да пасу; Црквени шòр - Црквени шòр; ди с(у) ыјова гûвна - ди су ыјова гûвна; до Митровице - до Митровице; тাম(о) ди су ыјова гûвна - тামо ди су ыјова гûвна; дочеко - дочекао; Но^у го^{дину} - Но^у го^{дину}; ди се вр^{ше} хîто - ди се вр^{ше} хîто; тâчили - тâчили; ондак смо ишли унутра - онда смо ишли унутра; ўтим већ сваљива - ўтим већ сваљива; звонимо - звонимо; И тако тô звони - И тако тô звони; ишли ў цркву (и стајији - ишли у цркву (и стајији.

У трёћем шòру је бîла кûћа, а у сокáку - двê^х дûк^и ыјва док смо дошли до гûвна - бîло је свî(x) рê^дом гûвна (кот куће нê^{ма} таки плаћ, нêма прôстора да се вр^{ше} хîто): свî тामо имају свîње, вòлове (на вòлови смо ћрâли; кòни бîли кот куће у шору, на кòми вòзили хîто и сё^хно кûхи), крâве; кûху (кûћа ни(je) бîла

гјаздава – са́мо за пастире, да не пада на њи вре́ме, да се склоне од вре́мена), неки су имали колебу у гу́вну.

Насред гу́вна било је ўкопа́но једно дебело дрво и ту је вѣ́зан један дебо једек, а за једеком пове́зани су кови – четири ў рѣ́д – и око́ло трчѣ́, га́зе и млацају ногама оно хито, и кад омлацају, онда се вилама одбаци слама и онда остане на гомили оно зре́но и плѣ́ва. И онда мерицом сипамо у вѣ́трењачу (једно чељаде окрѣ́не вѣ́трењачу ста́лно, а једно изгрѣ́во зре́но с грналцем). Вѣ́трењача клепе́ће до дванајс сати кћи – док се не извије хито, да остане чисто зре́но: сёператно хито буде, сёператно слама и сёператно плѣ́ва. Слама се мётет у камару, а хито се носи ку́ти у амбар.

Миле́за Вуга, 72 год.

У трѣ́ћем шору – у трѣ́ћем шору; било је сви(x) рѣ́дом гу́вна – било је свију рѣ́дом гу́вна; на волови – на воловима; кот куће – кот куће; на њима возили – на њима возили; кућа није била – кућа није била; Насред гу́вна – Насред гу́вна; четири ў рѣ́д – четири у рѣ́д; млацају ногама оно хито – млацају ногама оног хито; одбаци – одбације; окрѣ́не – окрѣ́не.

Мешто четрнајсте, ја сам ру́ково петнајсте петнајстог деце́мбра као фрсáгер (по швѣ́апски, по нашем кажу – резервиста. Маркирб сам – швинглово – и очи сам сам направио трахобаму.).

Има један корен, зове се грозбоја. То дђе ко го дивљо грожје. То је шупљо – оног стабло – или се с отим то не употребљава, него само с оном жилом: то буде дебела жила, ко песница – жилетина! То јувене, ал никад није без софта (можеш носити три месеца у цепу).

Из земље се извади корен, жила од те грозбоје и онда се то гули ножом мало, па онда по очима – то има софта – ал само дарнem по трепуши с отим софтом, онда постане трахон: најдме се трепуша и изнутра поцрвени и буду бубуљице као трахон.

Доктор није био паметан од чега је тो; и он је лечио ћи али није мого излекити. Он намаже плавим каменом или лаписом (то је ћуто опасно, паче то!), онда ја патим. Испљускам водом и онда - један сат - то пробије, и сутрадан опет намажем крозбојом.

Кад ми досадило, ја сам иско ондак да идем у чету, и он ме ниј пустијо - оберарц. Дао ми је у десет сати једну земичку и два деци млека да ја останем и даље у болници. Четрнајс дана сам јео земичку и млеко, и онда на комесију: нисам био способан. Пустили су ме на једанајст месеци кући. Онда сам био кот куће једанајст месеци. Онда сам се вратио, и опет пред доктора, и бијо сам добар (нисам ондак кварио очи грозбогом): онда ме ћо даље да служим активу моју.

Кад ме већ ћо, онда после три дана ишла је цела компанија - чета - на визиту пред доктора због очију, да прегледа очи. Ја сам онда поново по трепушама ту грозбогу за визиту, и кад сам ћо ја на ред, пронади ми трахому велку и - софорт у болницу. И све таја моя ствари и цео кревет изнесу и попале (кревет и перну и дече) да се компанија не отрује од мене - "трахонјаки" сам имо.

Онда ме је лечио други оберарц (арц - то је доктор по швајцарски) - Маџар (швајцарски официр био, доктор - научен човек). Онда шеас недеља ме је лечио, и онда - на велику супервизију. Онда су ме прегледали комесија велка и унеспособеа ме - да нисам војник - и онда сам плаћао воду таксу (кад ниси способан, онда платиш жеаст форинти оно време годишње - то је такса). То сам плаћао до петнајсте, онда петнајсте ме ћему поново за војника, зато што је била потреба војске Аустрији, - онда трахома није важила вишо.

Петнајсте сам рујково и бијо сам до фебруара у Надвараду као војник, у седамдесетој реднимени (по српским се каже у пуку). Онда смо спремни били за маршбаталјон. Ја сам запој у деветнајсти маршбаталјон; онда сам ћо у Галицију, преко Карпате, на Тарнopolje, - ту је била фронта. Ту је ћенерал руски Брусилов правио офензиву, и ту сам се дао заробити Русима, и кад су ме заробили

Руси, ћндā су нас отпратили за Књјев, град руски.

Тамо су нас дочекали српски официри и позивали за добровољце српске, и ја сам се предо, са друговима, српским официрима и био сам добровољац. Они су нас одатле повукли за Одесу. Тамо је била српска добровољачка дивизија - прва - и то није било вјоске наке храбре: добровољни, чили! Осамнаест хиљада било у дивизији, и ишли смо на Добруц да ратујемо са Бугарима, - с Ромунима заједно и с Русима.

Такије рачун бијо: ми смо тели да се пребијемо преко Бугара, да се састанемо са тим нашим Србима на Солуну. Али Бугари су нас разбили, и Немци з Бугарима.

Изашли смо са осам стотина читави - од осамнаест хиљада - на Дунав после борбе, у Јазмайл (на усти Дунава). Ћндā смо опет на трг у Русију - у Вознесенско.

Миљковић Обрад, 68 год.

Банјани говоре обртно прама нама Србима и прама писму, - не пише тамо тако. Он не каже "био сам кот куће" нега каже "бијо сам кући". И кад сам бијо кући - каже - имо сам два добра коња и торо сам и у фијакер, и торо сам фијакер у хуту кућу, - ко гој да је торо кро зид у кућу. Ми кажемо "геро сам до бне куће хути, до неке родбине, пријатељскe" кад ми говоримо по србском, по пропису, јасно.

Шта значи то кад он каже "сијо сам хито у опанак"? А зашто не каже "сијо сам хито у опанци"? Валда ни га бацио у опанак - хито - него моро га по њиви бацити или по земљи, - није у опанак бацио!

Само кад вас кажу "лудаја". То значи ко гој кад кажем неком "луда". Кад нас кажу "бундева".

Миљковић Обрад, 68 год.

Она (је) радила за партизане - Јивка Матијамевић. Добила је разладу (кашљ, апцетерун). Њој (оја) је јесен оболела се, о Божићу је умрла (сад је осма година од Божића), а имала је седамнајз година кад је умрла.

Она (је) била скрбјевка (радила за партизане). Она (је) тог пратила још пре рата; цуре радиле с њоме, - деца тог маља (о) и крила!). Писма носила партизанима кад су били у шуми - његова писма, картице маље, бечве (она донесе отуда и однесе) - и другарице њене; јма: Дрења Поповића и Села Вармеђина и Јивна Јовчића. Јивну су и увати (и)ле јестане, али - извукла се! И копали су канале за партизане и носили јест. И ја сам исто давала за партизане што год су истраживали. Било је тут и беџа и пенкира (они су морали рашенике превијати с отим зато што нису имали газу - нису могли до тог доћи па је народ даво), колача, јаја, брашна, масти, кромпир, што се тиче у кући свега - тајкира - све смо давали што (је) потребно. Онда нюху однесу људи на коли, онда он (и) дочекају њих и истовару, у шуму однесу. Као је почеће, као се зарати (и)ло, стално смо помагали, - нема (а) ту кућа што није давало!

Дањи нас отерили (фалисти) у цркву, све старији свет. Онда је мени један Козак (Руси, само су ти напуштили Русију - они су били помоћи немачкој војсци) питао: "Баба, да су партизани?" а ја сам се њему одговарала: "Не знам ни шта је то." А он је онда уз оружје и трипут ударио по руци оним дебелим крајом и двапут по ноги. "Мажку ти (и) бабину! знаш ти да су партизани (и), ти си партизанка! Говори да су!" Ја сам на то одговорила: "Не знам да су." Он онда мени (и) каже, пита сама (о): "Да су партизани?" а ја њему вичем сама (о): "Фала, ја не знам да су партизани!" Нису тукли никог у цркви о (д) жениски, сама (о) мени.

Моја Јивка - најка дјевојка! Што је (је) тог певао! И здра ва ко челик - никад је није болело, од рођења. Пропала у рату - јака прелада!

И вेरојте, што је народ воло! – зато што је имала добру нарав: она ће никад прости поред чекајета да се не јави. Ни на ког се најутрила није. Смрђала се јувек!

Ми смо свуд ишли по доктор(и)ма: у Србију и у Руму, у Митровцу и у Нови Сад; и на Венцу била сам с њоме два месеца (у) преватној кући.

Гутман доктор у Митровци казао је (и ја сам била у болници – није) тела брез мене бити: "Латину се као мота детета или сестре да је излечим, ако буде могло!" Потребио све лекове, и није је мого излечит.

Продала ја кућу мого оча и по плена и добила двадес пет љађа, и купила споменик и опсег метила (мајстор лијо од каја; то се купује тај кај – вако је то који ови скалини – петон. Има то (опсег) свуд у грбљама; то није дрвено, то је ливено, ограђено – преграда. Ту свокојаког цвена наставим. Грбоберка колпа, уређује – ја платим). Споменик је купит у Апатину (спомен је розни, а слова с(у) по злата). То ми месни даво право па сам ишла и купила јевтиње (пуно б(и) он више кошт; изшло ме деветнајс љађа и ше(s) стотина).

А за песму да Вам кажем – то је на споменик мечуто.

Омладина, другарице и другови, правили су коференцију и ту су песму спевали и у книгу написали, па су мајки њеној дали: Круни Матијашеићеј, њеној мајери – Јивкиној. Она је однела код другарице њене Селене Бармеђине. Она је ис книге вадила песму које је њена маји – Јивкина – на спомен мечути.

Онд(а) Ви меште ту песму (и) списати:

Другарице, моя дико мила,
Ја сам мал о међу вами бил а.
Срце мое и труне и вене,
Другарице, сејите се љене.

На састанку кад се сакупите,
Моју стару мајку посетите,

Да и є клоне њено срће јако, —
Да изиђе на гробље полако.

Тô сам ўпантыла, - юма тâмô вîнне ѹспісано.
Ми смо у задруги. Задруга нас издржава: мёне и мôг чөека.
нал(и) земье, тô смо дали у задругу («зёли су нас неспо-
и нýсмо за рôл»).

А јā сам рад(и)ла двē гđд(и)не дđбровоъно, у брегадама (сáма сам се јавила). Уđарник бýла: у кòпьи - уđарник, у брауу кù-рúза - уđарник, у вáхéму рёпе - уđарник, у цунцукрету - уđарник!

Пытали ётуд главнїй кад су долаз(и)ли из срёза на киве –
пригледали копью (напрёд сам вёдил друйтво):

- Мажко, колко Въм(а) има година кад Ви копате и напред јон идте?

- Шéсе(т) двé!

Пýтали су ме дâ ли jâ мбрам јел öhy, а jâ кâхем: "Jâ сам се jáвила добровољно задруги да hy рáди(т) докле мòгу." Двë г дине сам рáдила (бýла сам и рèдуна ў кўјни кад се вримло х то).

Матијашев(и)на Крунија, 64 год.

Кад је бијо Тучни дан, закољемо печенму - на Бадњи дан
печемо.

Увеч Бóжíна нòсimo сл'áму ў сòбу, и кад унесémo сл'ámu у сòбу, рèдuma ўзме, мёте слáме и-áстал, онда чàршав òd горе се мёте на слáму; ёнда мётémo сùде, онда вèчеру мëñémo (тàj дàн кùвámo вèлика пасу́я - прìставимо још зàјутра - ито се зòве прòдó - бëли вёлники) и ёнда се скùпимо и вèчérámo. И ёнда кад вèчérámo, ёнда бáцимо òràса ò врати, ёнда они òраси врìцају (звркну о вратима), а дёца кùпе, и онда л'ùпамо òрасе и јёдёмо и пёвámo Рождество. Ёнда полéжемо: нёко на кревет, нёко на слamu (дёца) - мётémo альна (обично гòрё) пёдн по цéлу нòh, - онда јако тòпл'о бùде цéлу нòh).

Кад изајутра пукне топ, онда идемо на јутроње, онда после на сл'ужбу. На подне, кад изнесемо супу, онда изнесемо и чесницу.

То се најмахе мједом, онда сви мало откинemo десном руком и једemo. Пијемо слаткe ракије "медванице" (неко мете мједа, а неко пећера). Обично смо сви кот куће: свињар, чобан; отац, дједа - седам осам душа.

И онда после поздне иду у коло девојке - младеж, младе (ове што су удане); бабе на вечеरње и дједови.

Ката Вуљетић, 64 год.

Ја сам родила дванаест дече до рата, од којих ми је прехивело шест мушких и три женске. Ја сам се много с њима најучила радени туху земљу, али ми је то било немогуће да икoluјем у оној буржоаској Југославији. Док сам плакала за љуб у негртима давајући брашно, масти и остало, дотле су и(х) они (глазде) држали тамо; кад је постојао калва такозвани, - послали су ми га кући. Девојица су изучили трговачку икоблу ипцерја, а овај један је отишао сам у Београд и најмао себи место, али га је газда платио само стотине динара месечно. Радијо му је и превремене сате и носио бале пећера од стотине кила на својим леђима, - али га дочекао је хтеша да рани. Тако је био богат, имао је једну женску и једног сина; они не дају оне батакове од живине (бесни!) него керовима даје, а неће мого сина да рани који му нон и дан ради.

Зато смо и пошли у борбу - због овакви идијота и елемената. Ја га нисам ни очима марила вид(е)ти (глазду неговог) кад одем тамо у Београд. Морала сам носити трпјут месечно пакете да га храним (сина). Па зато, кад је донела прилика за борбу, сви смо се подигли - сви шест синова и три кћери - против старе буржоаске Југославије - она је најма крвава била! Мори су синови рекли: "Мама, идемо сви у борбу, јел боље нам је мрејти стојећи него живети клекотни у овакој држави!"

Мора хенка што је сад официр, чувала је бавце пре борбе, а волела је јако икоблу (она извади лебац из топче па

свѣ кайгे мѣте - воле да јучи. Учитѣлица долази ћвек: "Стрина Крѣсто, подајте дѣцу у икѣду заму, таќо добро јуче!" Ах је било иће-могуће - што смо били скромнији стања и што школа није била у седлу). Изучила је са ѡдличним пѣт разреда основне, и сви моји - мо(j)а дѣца - са ѡдличним завршавали школу, али даље није било могуће икolloвати. А сад јуче у војски и завршавају велике школе: имају сваки четир разреда гимназије и више.

Ја сам помагала на сваком кораку и њма заједно посечи храну, одећу и обућу у шуму. Од љих дѣветоро пало ми је у борби три сина и једна хејрка, а три сина и двѣ нерке преживело је.

Мој син каже мени:

- Њама, победа је њама! А ми куд прђемо, биће лешеви!

А ја питам:

- Су чим нете, дѣцо, - с кукурузом?

- Отежемо од љи - од Немаца - оружје! Укради ми који ме-так и дојеси у шуму. Пази да те не уврате.

Ја сам се усудила и јзела један сандук мундије и ѡд-мећла у сламу и скрила ићу. Кад су љии љили (Немци), ја сам ѡд-нела у шуму, Рекао ми је мој син Никола: "Види, ъама, можемо десет акција извршити са ѡвим!" Ја сам се задовољно смејала.

Три сина и једна хејрка официри су Народне Титове Армије. Налазе се сви на границима - што су површива лица - са својим баталјонима - сви су комаданти. Само се једна хејрка демобилисала, и то је запослена јом од четрдесет пета године у Тужионству Србије - три године - а сад Војводине у Новом Саду, исто у Тужионству.

Кад су ми дѣца љила у партизане, нас - мени и муга љуга Јивана Бадаљца - су отерили у Митровицу у затвор (у такозвану "Костудију"; ту су нас тукли јако), а после десет дана отерили су нас у Сисак, у логор. Тамо нас ијесу тукли (чували су нас дномобранци). Тамо смо били шест месећи, - онда су нас пустили кући.

Кад су нас пустили кући, кот куће смо били три недеље, - опет су нас хапсили. Отерили су нас у Земун на "сајмиште" - у

л'òгор. Тáмо су нас óставili сёдам месéци (сáмо мóга мúжа) – после òног бóмбардовáња о ўскрсу. Мóј мúж, кад је дòшо са "сáјмишта", из лóгора, юмао је двáјес пéт кíла – што га је тóко неки злóгласни Бáне.

Мóжем рéчи да је нáма сáд у Тíтовој Југослáвији лéа по. Мóја су дèца официíри свíј Тíтove Аrмијe, а мý чláнови Сéљáчke рáдne зáдругe Мáршál Títo у Láhárku. И јáко је реорганизáција зáдругa, мý смо óпéат óстали – као стúб социјализma – јел знáмо да се нé може социјализáм на сéлу изgráditi без сéљáчки(x) рáдни(x) зáдругa.

Já сам свáгdi бýранa: у Срéтскóм óдбору, у Мéсном и у Фрóнту, и у Афежéју и у Комитéту. Члán sam Пáртијe јoш од четрдéс пéate⁴ почéatkом – пétnájstog фéбруáра – и до дáнаc.

Бадáњац Кríста, 63 год.

мáјка дéвët бóраца.

rádëhi – rádëhi; у óној буржóáskoj Југослáвиji – у óној буржóáskoj Југослáвиji; зà ък – за ъкх; dáвајúhi – dáвајуhi; káлva tákózváni – káлfa tákózváni; a óvaj jéðan – a óvaj jéðan; níj(e) xtéo – níje xtéo; bògat, юmo је jéðnu hé⁴rku и jéðnog cína – bògat, юmao је jéðnu khé⁴r и jéðnoga cína; òni né да jéðu – òni né⁴he да jéðu; због ovákvi идијóta и елéménáta – због ovákvi идијóta и елéménáta; ни óчima máriila víd(e)ti кад ódem – ни óчima máriila vídëti кад ѹdëm; tríplút mèsečno pákete – tríplut mèsečno paké⁴te⁴; бórbu – бórbu; sví shécs cínova – sví shécs cíno⁴va; против stáre буржóáske – против stáre буржóáske; јел бóљe нам је mré⁴ti – јел нам је бóљe mré⁴ti; прé бórbé – прé бórbé⁴; mëte – mëtné; pët rázreda ósnövne – pët rázreda ósnövne; níje býlo mogýhe – níje býlo mògýhe; ѹche u vójski – ѹchë u vójski; trí cína и dve⁴ hé⁴rke прéживélo⁴ је – trí cína и dve⁴ hé⁴rke прéживeli su; hé⁴rka – hé⁴rka; Títovе Aŕmiјe – Títovе Aŕmiјe; Нàлазе се sví – Нàлазé⁴ се sví; од четрдéсет pé⁴te⁴ – од четрдес pé⁴te⁴; у Tùkhijóntvu – у Tùkhijóntvu; ónda су нас pùstili – óndá su нас pùstili; у Зéмýn – у Зéмýn; сёдам месéци – сёдам

месе́ци; тұко – тұкао; изгра́дити – изгра́д(и)ти; у Месном – у Меснóм; и у Афежéју, и у Комитéту – и у Афежéју, и у Комитéту.

У поља че́тиер устанёмо и помузёмо, мле́ко проце́димо у лбнце и носимо за град – Срэмску Ќитровицу. И онда дёллим по күнама: негди лйтру, негди двёа, негди три, како дј. Три банке још продајемо – по три банке лйтра мле́ка. Носим сёдам лйтара, раздам и врѣхам се күни. Сад је још младо мле́ко: фришка музара, јма теле, – а кад је старија музара (пет шест месеци буде старија), и мле́ко буде гушне, лепше.

Комнéновић Јоаким, 34 год.

Врдник

Ја сам се рођио на овай свёт хиљаду осамдесет и трће у Врднику. Онда сам ишо мало у школу јако. Отац ми је имо доства марве, па сам моро чувати. Кад сам ишо на виз(и)тацију (визитира ме да будем солдат), останем солдат на трћој вистацији.

Кад се заратило четрнаесте, ѡдем у рат, и бијо сам шест година. Бијо сам заробљен у Србији. Кад су напали Бугари с леђа – то је било у октоберу – онда смо бегали кроз Албанију. Ми смо пошли петнаесте из Србије. Нас стогдесет људа пошли смо из Србије, из Куршумлије, а двадес седам хиљада остали живи! Посејали kostи по Албанији! Ишли кроз гудуре боси, голијави, гледни, пуни гађа – нечистоћа – бре(з) следовача (ми смо били австриски војници – заробљеници). Добили смо четр следовача – четри тајна, четр леба – за деведесет и шес дана! Дји смо шта видели, то смо јели: вадили корење и јели; и иако нађу неку стрвину, то су јели – ја нисам могао! Српска војска она (је) имала њино следовање доникле, а они су гладовали док нису отишви на Крф. Ми смо требали отидти преко Солуна, – нисмо могли кад с(у) Бугари б(д) доле. Многи су помирли на галии, бачени у море (ајкула дочека па прогута). Много су Аријути потујли наше.

И дôхем у Валоњу – тò је град јèдан мòрски талијањски. И ўјутру прê зòрë – само што је сèануло – дôхе гàлија и одиèсë нас на Сенару (зòвë⁴ се по талијањски "магарèхе "острво"), на Сèрдинију. Тамо смо бïли шëс месéци. И баш лицем на Видовдân дôхе дèргла и превезë⁴ нас до гàлије, и ондак крë⁴немо се за Францùску, за Тòлук (град). Одатле ћем за Марсëль, из Марсëља у Руан, из Руана за Кан.

Мы смо тû ѹспрma тòвариши кàмёне и зëмьju у вагóне (наз двâ на вагон – да тòваримо: јèдан до пòдне, јèдан од пòдне). Пòсле смо ráдили у фàбрики.

Тò је вёлоко здрàво тâ фàбрика. Она прàви што гòд ѵма на Ѳвом свéту – свë! Єсам рéди по четрдесет ѹ две фùруне – кокс пëх! Машина мёње ѹгаљ, п-ондак пùштамо у вагонèте и ѹстерамо, Ѹнда га ѹзме трòтбân и одвùче, и сùпâ у вùруну, у кòкс пëх – и тû бùде кòкса. И тांб сам с'едамнáјс месéци ráдијо у фàбрики.

Онда оპëт дôхем у Руан, – прàмстë⁴ ме оპет нàтрàг. Одатле смо ѵшли на прùгу (шë⁴с месéци смо бïли на прùги). На Атлàнском Оцеiánu, у Мимизáну – тû сам дòчеко мîр. Девëтнàјсте двàјез дèвëтога мàрта стiйгò сам күни у двàнáјс сáти нòхи.

На друму, кад сам вiдијо сèло – Вòрдник, сijâ се Вòрдник ко Пёшта! Лèтрике сијáду (јèдне Бòжмије није бïло прê рàта)! Јà вëсо, па свë грëлим дùдо⁴е! Дòшо на чëсму и прð⁴бам вòде мало – вòда лé⁴па! Онда продùжим у сèло поред вòха.

Мìл'ан Писáров ѵшо из водèн"це. Ён је мёне пíто: "Кò см тî?" а јà сам кáзо: "Нé⁴ша Стó⁴јковић. Йдë⁴м из Францùске күни." Он прëтрча мёни па ъуби мёне; и јà ъèга и он мёне! Он је кáзо: "Жèнáти је хíва и здрàва, дèца су здрàва!" И кàже мёни: "Шtâ мëслиш, Нëсторе, кад сàд ёдëш күни па зàкуцаш твòjoj Јули на прòзор, мòра се свë обрезнáнити!"

Нàм кëр "цúка" тâj је толико скáко нуз мёне и цíко да нí-сам мëго да се куртàлишем ъèга.

Јà пољùби мајку (у) єста и ў рùку (а она плàче); а жèну (у) образе, єста и ѿко!

А слуга, кад је чуо да ја дивани, а би ћута: "Ајаој, газда Нено, јеси дошо?" Ондак је ћво вих'е па све туко ћему - поломио виле од радости!

Утрадан своје село зијак'о да сам ја доша кући. Онда сам радио кот куће и даљу и ножу, - трчо сам, док нисам доша до човека!

Имај сад четир сина и имај девет унука и три снаје. Имај једнога брата малоумног (ми га перејмо и ранимо). Оамо сам диво винограде и вртићке. Имај сам по десет буради ракије и првко двадес буради вина. Сад је све то у задруги већ има четир гдание. Ја не могу да идем, - сиј ради.

Кад сам бијо од песет година, онда су ми требале на очари, сад же требаду, сад могу бреза да читам.

У оном рату свецком онда сам бијо у рату, а сад ме тукле швабе - ту кот куће. Искали су слави - испек фии каху - а ја дао лебац. А онай пита: "А дај је славина?" а ја кахем: "Одно милијтер (бојска немачка)." А онай један ѡдма кундаком па фис мени у кук! И онда су ме тукли колко су фии тели. И увалали ме у корито и браца и ћијели је собу. Љасам и ћења сам имао пода се! Кости све полупане! Није нико мислио да ћу ја остати жив.

Нада Стојковић, 70 год.

Кад сам имао - Кад сам имао; четрнајсте - четрнајсте; бијо сам - бијо сам; мешт година - мез година; у октоберу - у октобру; кроз Албанију - кроз Албанију; петнајсте - петнајсте; сто двадесет хиљада - сто двадесет хиљада; помли смо - помли смо; посејали - посеали; српска војска она (је) имала - српска војска она је имала; следење - следење; доникле - донекле; док нису отишли - док нису фили; на гали - на гали; у море - у море; прогута - прогута; талијански - талијански; прв зоре - прв зоре; свануло - свануло; здеве се - здеве се; за Француску - за Француску; ћем - ћем; за Марсель - за Марсель; из Марселя у Руан - из Марселя у Руан; камење - камење; мајс два на вагон - мајс два вагон; један до подне,

један од пόдне - један до пόдне, један од пόдне; четрдесет њ две - четрдесет и две; кокс пећи - кокс пећи; мөље - мөље; цүнтамо - цүнтамо; у вуруну - у фуруну; И та́мо сам - И та́мо сам; у Мимизану - у Мимизану; у дванајс - у дванајст; сија се Врдник - сија се Врдник; пробам воде - пробам воду; поред вода - поред вода; Стражковић - Стражковић; из Француске - из Француске; и он мени - и он мени; нисам мого - ниса(м) мого; ја пољуби - ја пољуби; ў руку - у руку; и њу око - и љу љоко; є зему - о зему; Сутрадан - Сутрадан; до човека - до човека; трї снаје - трї снаје; винограде - винограде; двадес бурди - двадесет бурди; чётир - чётир; да идем - да идем; несет година - несет година; сад не требаду - сад не требаду; брез ый - брез ый; Ј оном рату - У оном рату; йскали су - йскали су; они каху - они каху; А онай - А онай; милитер - милитер; па фис - па фис; колко су они тёли - колко су они тёли; ўнели ў собу - ўнели у собу; ѕасам недеља - ѕасам недеља; полупане - полупане; Нје - Нје; хив - хив.

Он је одећи био слаб. Фашисти су љега застали у кревету. Они питају мени: кога ја јмам. Ја им кажем: "Јмам снуву и двоје унучади - нас четворо." А син ми је један у ропству био.

То вече било ослобођење: већ је био митинг у "Прљавору" (у Врднику најам - ди пијаца буде). Тамо било весеље, и ту юн мого народа побијено, - по селу су тукли. Док су они чули што су имали на митинг, они се разбегали.

А он је, сирома, био кот куће. У кревету га ламли юнош (вјолда су мисили да је партизан). Онда су донели јунутра. Он је годину дана радио на мједану (рудник), и кад је изнео исправе да (је) радио, онда нису му нијата, само се он јако уплашио.

Он добрно уплашење и добро хивчану болест. Он каже: "Да знаш, мјама мјаја, како мјоји хивци раде, како мјрају!" Он је вено одећи, и за четир је дана он свршио љегове мјуке. Бијо добр ко и дете и у мирној душу испустијо - и никад га више нема!

Нèдењом и свéцом ћdem на гроб, искукам се, тýгу расту-
хим, - ал тó не врéди ништа. Јáдан је живот мój сад! Он млад да
трули, а јá да хíм!

Нáта Ђáковић, 66 год.

Бíла сам млада дèвöјка - од седамнајс гđина. ђнда сам
се ћдала за кòгá сам вòлела. Рòдитељи ми су они вòлели, и јá сам
вòлела, - ђнда је тако бíло. Сад нè пítаду дèвöјке него ћдбегиèду.
И ђнда је бíло да ћдбегну кòје нéhe да послушаду рòдитеље.

Има педесет гđина како сам се ћдала - и ё знам датунг
бাম - Свети Аранђо бјјо. И никад се нíсам покајала што сам се ћдала,
- у добру животу хíвела.

Код мòмко-е күне бùде краваљ - тý ми са姆 дòмла у күну,
ми са姆 се ћдала. Бùдне чèтири краваља (тó су свè пùне кóрпе: тý су
нùрко-и, па колáча свакојáки - у вр бидне): кумòвски, староватски,
девèрски па вòјводски - то је последњи (вòјвода - мојим младожењим
његова сестра, вòјводиница, а мûж њен - вòјвода). Пèзаду сватóвац,
веселé се у сватовима. Код мòг оца рúчак (мáтеру нíсам јimala, -
њанију сам јimala). Овамо идемо - óде код мòмкове күне, ми са姆 се
довèла, у ову күну - на вèчеру, и цéлу нòh весеље: пèзаду, нграју.

Ујутру око пè цáти ђнда се изнèсе на (а)стáл свè: кра-
ваљи (пùне кóрпе: ко прáсе, ко нùрку; одгóре мèтеду поklärн: ко
аљине, ко пàпуче - тó нуз краваљ идe), печéье се пónáвља: наново
да је свè постáлено лéпо - ко фрùштук; тý су колáчи, тý је мéсо,
мáвиши (то се умëси па се рáстëгне, на оклáгију рàзвијем ко за
сùпу; мàло се мèте вíна па нарáсте - фíни је тó! Пèчë се у мéрки
на масти.).

Ћи кад рòди, ђнда мáти нòси повојницу. Тб иžglëda ко
краваљи. Опет пùна кóрпа: колáча слàтки, нùрак и тè мáвиши. И
ђнда мáти - штá бñе - кùпи дèтету: илòфрочин (аљиницу) и комуљицу.

Нáта Ђáковић, 66 год.

Сад се може, у овом месецу (сад ће март о(д) сутра), да сади лоза. Може да се сади, може и да се калеми пјтома лоза (на дивљу калеми се пјтома лоза). После тога, око половице марта, рђеха се ова пјтома лоза која је рађала. Орехе се лоза, затим долази копна винограда, први пут. Е, онда тамо маја месеца - кад изиђе први ластар (лоза, младо лимне изиђе). Тада тера младо, расте. Тада се мора попрскати тај младић (прва лоза, као пелцер цвећа кад крени). Затим долази прсакање, исприцање. Тада дође: камен се смешта и креће с водом, да буде течност и прска се та младика. Кад изиђе повисоко - до пола метра - онда се везива да право горе расте. Е, ондака почетка јуна опета прсакање - други пут. И други пут везивање, - од метра сад је већ изамло. И свршетком јуна попрскати трећи пут (добије медику ако се не прска; очуван лист и гробаже кад се попрска). Попла јула опета се мора да попрска, тада је главно: онда буду врјуне јаке, онда се потпари, спари се грожђе.

И мора се често копати - пет пута - тако да она траје и не би била равна са чокотом, јел онда (је) опет пропало грожђе. Виноград воле промају, - што бља промаја с отим (је) очуваније грожђе, наредио. Не сме бити више од метра висине од чокота, - она би (трава) нарасла до шукатера (до плафона).

У аугусту месецу почине већ зрећи грожђе. Онда идемо и гледимо да није се који одрешио и пада на земљу чокот, јели грожђе не сме лежати на земљи.

У октобру починемо бејрубу. Ома док почнемо брати виноград, препренимо бурди, - морају бити чисти бурди да немо сипати грожђе. Поведено је дебљке младе, монке, дечу одраслију, па и мале поведено (иду па се и погубе!). Има тада брати и по три дана, ако је виноград повећи. Демп ручак зготовимо: прасе јели јагње закољено за тај дан - има нас десе(т) дуна!

Амбург тада је црно, као црна мрка, - лепо грожђе, љуксично, мирисни. Племника има јаку луску, дуготрајно, чврсто грожђе.

Дрέ^нак тô^а је њосто лé^{по} грôжђе, црно (дрé^нак (је) још чвршћи од амбурга). Ризлинг тô^а је бé^{ло} грôжђе, сйтно, није крунио, — сâмо што се тîче дòбрô је. Їсто има врста фусалес — тô^а је бé^{ло} грôжђе, тô^а може дûго да стоји на винограду (до(к) ира^зеви почну падати, ћоно још стоји — има пèтёљку ъегову я^аку).

Астâлско грôжђе осталамо у кô^арле и нòсимо кûни и пèње-мо га на таван, правимо ёвё^нке (ўзмë^а се један прут с рашљама па се највеша на ъега — ко капут да виси о чивиљку; може и прут прê^ко па послажемо, обесимо грôжђе на тај прут), да буде дуготрајније, — до Божића, ўскрса стоји.

Грôжђе за вино — винô^вно грôжђе — има сафта много, за вино је одлично: потогрíзер, вино црно као масти^шо (падне на чарнав — тô^а не мò опрàти). Затим дòђе ћма сланкаменка. Їсто винôвна и ћна. Мекану љуску ћма (добро је за вино). Трèне дòђе прокопац — добро роди и добро напредује, расти. Бé^{ла} сланкаменка — за вино добра.

Кад се јiscé^{ди} вино, ћонда се од кòмине пèче ракија кòмовача (тако навèдите). Кòмовица је деликатнија од шь^иовице, још лепши ўкус ћма (кад има више сô^{рти}, тû има мириसева свакоја^ки).

Ўинилаг се мèће на прса дèци малој, — кад ћма температу-ру дè^{те}. Накаси се на једну крпу (ракија) па се мèће дèтету на груди.

Сé^{ни} Нѝливој, 43 год.

у ћовом месéцу — у ћом мèсéцу; калеми се — калеми се; затим — затим; маја мèсeца — маја мèсeца; кад јизиће — кад изађе; ћндака — ћндак; Виноград вòле — Виноград вòле; у аугусту месéцу — у аугу-сту мèсeцу; јдемо — идé^{мо}; мóрају бйтти чисти бурáди — мбрају бйтти чиста бурáди; пèтёљку — петё^њку; Астâлско грôжђе — Астâлско грôжђе; нòсимо кûни — нòсимо кûни; послажемо — послажемо; добрô је — дòбрô је; деликатнија — делекатнија.

Био сам шегрт ковачки свёга гёдину ј по. Онда сам напустио занат и дошо кући и радио с ћом сељачки посо. Јмао сам манију и нисам с њом слагао се у кући и напустио сам кућу, ишо сам у рудник радити. Било је и тешко, ко на сваком послу. Био сам возач у руднику, гурао вагонете и твога рио угаљ. Тоби сам радио о(д) двајез девете до тридесет и друге. Онда сам отишо у војску, бившу југословенску, на отслужење војног рока. Тријес треће, кад сам (и)зашао из војске, онда сам опет продужио рударски посо, у руднику Брёзи у Босни. Тамо сам радио до тридесет и седаме гёдине. Од тријеса седаме гёдине прешао сам у рудник Врдник, и радио досад стајлио. Тријест осме сам био помоћник до четрдесет пета, од четрдесет пета постао сам копач рударски и радио до да нас стално.

Јованошић Стеван, 42 год.

занат - занат; радио - радио; сељачки посо - сељачки посо; у кући - у кући; и напустио сам кућу, ишо сам - и напустио сам кућу и ишо сам; радити - радио; возач - возач; о(д) двајез девете до тридесет и друге - о(д) двајест девете до тридесет и друге; Онда сам отишо - И јонда сам отишо; југословенску - југословенску; Тријес треће - Тријест треће; опет - опет; рударски - рударски; у Босни - у Босни; Тријест осме - Тридесет осме; до четрдесет пета - до четрдесет пета; постао сам копач - посто сам копач.

Моя ћерка (је) рђена тријес девете гёдине. Јшла је шезгёдина (у) осмогодишњу. Сада сам је дао да учи кројачки занат - не ма месец дана, почетком фебруара. Дао сам је на пробу да видим ако ће бити способна за кројачки занат. Буде код мајстораце од осам састи до дванаест, онда дђе наручак. После подне некад иде, некад не иде. Од дече је најстарија. Зове се Вида. Помаже матери кућевне послове.

Јованошић Стеван, 42 год.

мòа - мòја; дèвёте - девёте; и́з гòдина (у) осмолётку - и́з гòдина у (о)смолётку; да ўчí - да ўчи; мёсец дáна - мёсец дáна; Од дèцé је најстáрја - Од дèце је најстáрја; Помáхе - Помáхе; кù-
нёвне послове- кùнне послове.

Зáмто вóлим Репùблику

Пáтате ме зáмто вóлим
 Свáки кáмén зéмье óвe;
 Зáмто вóлим ъёна брда,
 Рáвна поља и дóло́ве.
 Дóмовина тó је мòја,
 Зéмья бráства и једíнства,
 Зéмья мојих праиндедова,
 Репùблика наša нòва!
 За једíнство и слобóду
 Вéлике смо хртве дали,
 За дàнамын хíвот бóль
 Јунаци су мнóги пàли.
 Ёто зато (у) свóм срцу
 Јá ўбави нòсим плáмén,
 Зато вóлим óве зéмье
 Свáку стóпу, свáки кáмén.

Тó се гòворí о Репùблици. Нáма се репùблика зóвe Фéде-
 ративна Нáродна Репùблика Југославија.

Учили смо мî тó у школи (песмицу) и мòрамо свí да зна-
 мо. Мî смо тó рéцитовали на приредби у ђ-р-з - тó је Сéљачка
 рáдна зáдруга. Учитёлица нам је само прöчитала, а мî кòт күне
 научили.

Јá идéам у друѓи рáзред. Онá је (другарица - показује
 руком на њу) рéцитовала - Нéдић Слободанка - "Здràво, прöлеће!"
 И тâ је пëсмица лéпа.

Вéра Јовановић, 8 год.

Каменица

За време Австроје живот је био у време брања грожђа врло хиљада. Народа је било из целе околине, а највише из највеће Бачке. Тада народ који је долазио у бељбу није само долазио да заради, него да се проведе и најживи весеља. Јели у сваком зинограду да се брало грожђе, тада је било овчје друштво, које је било: понеки гајдам, армоникам и по цељла банда. Којем се грожђе брало у(з) свирку и певачицу по цељломе подручју Каменице. Онда, када се јувече долазило кући, код појединих газда скупљало се младежи младога на играницу и на весеље. Које ово што причам, то сам и ја сам као момак уживо.

Наодовић Митар, 71 год.

Живот за време фамилије није био угодан, него је био тешак, као и на другим местима. Гађани смо и затварани, и пребијани. То је тако било за цело време када владавине. Нисмо нигде уживали, као да нисмо у свом земљи рођени. За то време када владавине био сам затворен као табоч двадесет. Онда су ме пустили и ослободили тога зла. А даље, наставили су опет гађања и злостављања.

Имам једнога сина који је терањ од усташа и затваран неколико пута. А најтеже је било за њега и за њега родитеље када је бтеран са њим преко стотину људи у Јасеновац. Али срећа је доиде па те су и пустили оданде кући, које су за то време терања провели, које по затвору, које у путу, више нега месец дана. Тешак и горак живот! Када су дошли људи кући, једва смо и познали.

Затим је дошло ослобођење, па је дошло затим и бољи живот.

Наодовић Митар, 71 год.

Чика Јова Змај није био велики, о(д) средњи људи је. Знам у тим да су и учени људи код њега долазили. Њих четири браћа је било: Корнел, Мита, Ђура и чика Јова, које су заједно састајали се

у та̄козванијој кӯни "змајевац". И тӯ су своје дâне проводили лëти са својим пријатељима. Он је био као лечник и пењак. Није имао да лечи, ал је помoh давао комеље да требало кӯжно.

Митар Наодовић, 71 год.

Она се сâмо мâлко разблелала и кâже да је бôле гла̄ва: "Мâјка, бôле мèне моја гла̄ва." Сâмо је рûком овâко мâнала по гла̄ви. Бîла је тûжна. После сâмо се неко врëме забûнила, и за две нèдеље є ўмрла.

Ми смо из Нôвог Сâда довели лекâра, дечијег, и вâдили су јој крв. "Мâјка моја - кâже она - дај ми дûмста; мâло и тâти, мâло и мèни, а стâкло немо сâкрити да мâма не види да смо појели." Што је дёте било ўмишлато! Јâ кâжем ћојзи: "Штà си тî мèни?" а она вèлй: "И сâце и дûша." Кад мâло дёте рëкне, тô је тако било чисто мîло.

Кад је био рât, а она вîче кад сирéна засвîра: "Мâјкâ, дî немо бëгати?" Бëгали смо у комилук у подрум. Јâ сам је ўвек иðсила: замотам је у чâрмав кâкав па је иðсим. Није знàла шtâ је чукулáда и бонбôна, него "дî немо бëгати?". Сâмо је знàла за срадбу и эà бегање - тô мâлко юна вêка што је она провела.

Савић Јéца, 67 год.

Кад се почиње вîногrâd да се сади, прво се спрëми земља: изрегулишë⁴ се и онда се у пролеће сади. Има три начина сâђења: гòла лòза, ёжњена лòза, та̄козвани прпôьци и кàлеми. Пòсле тòга трëба Ѯубре и кòље: да се нађубри, и кòље - да га држí, чокот, да се превêже за кòлац.

Гòдишње обрађивâње: рëзâње, прскâње, по потреби чëтири пута, а иâке гòдине по потребно је и ш'ес пута, у случају да се појâви перонòспора. Чëтири пута се кôпа (чëтир кòпaњa), а ў јесен, после бëрбе се загрне, у октобру месéцу.

Тô би било с ôтим гđотово: сâђење и обрађивâње.

Почётком ѡктобра је бе́рба. Грёжђе или кљук носи се у возијоњицама, у ѡтвореним бурадима. И ћонда се код куће кичејује или муља у каду. И после тога у прес се сипа и пресује, и сипа у бурад чисто вино.

Петар Гргур, 67 год.

ЛЕКСИКА

Банат

амур м коштице и љуске од шњива које падну на дно пре него што се пече ракија,

атарица ж мали брег што раставља један хатар од другог.

буклијам, -аша м коњ који се кити уочи венчања; на њему буклијам (младожењин друг) позива кума и родбину у сватове.

вратина ж пут на књизи. - Тô је пûт: ово прèпада у ову дûж, ово у ону прêко.

врέжа ж бостан.

гòзбеница ж гошћење, ини у госте. - Кад јдем ју цркву јел дâ-ье - у гòзбеницу, на пûт - обучем се чисто.

горњак, -ака м сноп који се ставља горе на крстину.

дрéкати, дрéчим плакати. - Овâj дрéчи: и он ђне кроз цёо Зрењанин да се воза за двë бâмке.

дрùтво с човек. - Двадесет и двâ дрùтва врли су тû кад дô-ђе машина.

изáгође прил. постепено, полако. - ... а ове ўкрштене тê изáгође (постёпено, полако): шëс месéци до дёвет ђне да вâља.

изигрâвати, изигрâвам играти у позоришном комаду. - ...kad изигрâву неке свâтове - сâмо тâко прèстањаду, није зâистину - у позориште јел у кафâну.

излаз м пањак око села.

йс, на йс прил. орање "на йс" - на левак, разметнуто.

испýтак, -тка м прстеновање (веридба) у општини и код свештеника.

јáција ж вече. - Кад јдеш у сêло па сêдиш дûго; нèмој да сêдиш тâко дûго да те јувати јáција.

кадити, кадим ложити ватру у сеоској пећи. - Кадимо пећку.
камарац, -áка а) човек који, стојећи на камари, баца сно-
 пове на дреш (вршалицу); б) сламар који дене сламу.

коље с зб. два коца од четири метра на којима се вуче слама
 при вршидби.

курјак м спон ито се ставља доле кад се дene крстина.

лопарница ж дрвена варјача.

месец м месечна плата. - Он ћма свој месец - месечну плату.

мишовкиња ж врста траве.

мұсай м присилни рад код спахије (muzsaj munka).

објалије ж мн. свилено платно у боји које се ставља на коча
 букилијаша, кога јаме младожењини други и позива у сватове кума и
 родбину.

ঁгризине ж мн. кукурузовина без линха, које је појела стока.-
 Краве и овце огризу линхе.

одъучити, одъучим одвојити јагањце од оваца, - Одъучимо и
 ёбашко од оваца, док не заборавиду за сису.

ծпаница ж мрена на оку,

օправити, -им добити у килама (за свиње). - ...може бити од
 сёдам Ѳсам месéци да օправи по стб кила.

օսմակ, -áка м осми део од сесије.

թерина ж комад постељине напуњен ъускама од кукурузовине на
 којем се лежи. - Бйраду да напуну, заш с оти ъускама се пүни թे-
 рина.

թерјанице ж мн. вече у младожењиној кући, када момци и де-
 војке секу обояну хартију уврhyући крајеве, ради кићења сватова;
 и та парчад хартије зову се перјанице.

թетица ж стражњи део косе.

պօրаза ж сој, врста, пасмина. - Пօրаза је кòја је добра
 крава. Од Ѳте пօразе (файт) ծhy да Ѳставим тèле.

причлајивати, причлајивам помагати при копању.

пүни, пукне престати, завршити се (кад је реч о рату).- Осам-

најсте гоđине осминајстог октобра п'јко је рат.

пунхар м човек који (при вршилби) пушта снопове у машину.

радити, радим врхи (жито). - ...кад се ради жито.

редити, редим решетом одстрањивати плеву из жита.

робијаш, -аша ћак који, за казну, мора да остане у школи и после наставе.

родови м мн. родбина.

самарица ж мртвачки ковчег.

сманути, смањем сломити.

стуг, на стуг прил. орање "на стуг" - пупчасто.

тальге ж мн. колица на којима лежи плуг (рало).

траје ж мн. два коца оплетена кудељом за ношење плеве при вршилби.

тулӯзина ж кукурузовина.

уманути, јмане одузети снагу (у телу). - Боле ме. Сва ми десна страна јманута сад (тако немам мјени са том десном страном).

шаламада ж кукуруз који се начесто сеје. - То се сеје браздом, и чешће, кад баџиш зрнаде чешће. Никад се не копа, само се коси за марву да једу.

Бачка

a) Екавски говор

бұцати, бұца отицати (ткиво). - То је здрјво бұцало, штрептало, загнојавало се.

залевак, -ёвка м заостатак воде - не може да одиће; бара. - По залевци воде (заостатак воде, - не мож да одиће, и риба остаће ту и трављина), по барама - не је Дунаву - ту ловимо рибу, кошарајмо.

залив м јендећин јоко воћке који се залива.

иверати, -ам врста рада на разбоју, код ткања ћилима.

кәрмић м опкоп око воћке. - То је кәрмић, јендећин јнаоколо.

москача ј прут којим учитељ бије децу.

наруковати, -ујем бити позват за регрутат.

небели мн. по свим небелима, под тешким условима, свуда,-
Ја сам ишо на коли по ваша сри, киријо, радијо; било ме је свуд,
по сви небели, свуд испод неба.

прекача ј велика тестера.

рйт м плављена земља, плодна.

самокис м постан млад сир.

тврдовати, -ујем претерано штедети.

угорети, угори закопати ћубре од стоке да "угори".

фартокнити, фартокнем помањи, покренути.

b) Ikavski govor Bunjevaca

будлиčka ј дžepni ноžић на склapanje (drvenih korica). -
... nego smo имали код себе ће бріце дрвени корића, које су
звали будлиће.

kociljati se, kocilja se kotrljati se (batina po travi - u
игри). -Удари се по тој батини па се кочилја по трави.

rakijare ј мн. две млађе жене које девојци доносе у кутији
svilenu мараму и нешто новаца у злату од дувегије.

розолија ј лепа кутија у којој момак, преко "ракијара", ша-
ље девојци свилену мараму и нешто новаца у злату - у жељи да
му буде supругa.

заћеп м чеп,

c) Ikavski govor podunavskih Šokaca

duplir м dvobrazdни plug.

јарош м паšnjak.

ljöpe ј мн. папућe.

плећак, -ка м (кao) bluza, - ...a na plećku oko ruke čipke
isto dôjde.

pòdvój м игра udvoje. - ...a kad pòdvój, onda divójka mom-

ku rûke na raména, a mòmak divôjku öko pojasa, - önda tako
igraju (tô se zove pôdvôj).

póstoljak, -ljka m ono što služi kao nosač čega.
zrnje s zb. derdan. - ... i zrnje öko vrata.

Срем

грозбóја ж дивље грожђе.

заључити, заључим одвојити телад од крава. - Телади сисају
пот крâвама, сисају док не дођу кûhi на рану. Онда заључимо :
вежемо и ћобашка од крâва.

медьеница ж слатка ракија.

мишлингер м кукуруз који се начесто сеје.

навлаш прил. не одвише стећи.

бртак, -áka m друг.

палоја ж подводна земља.

питомина ж питома воћка.

расталати, расталам разделити, сместити по кућама.

ригоб, -òva m мали црни пас.

служавка ж велика кашика за захватање хране, кутлача.-

... и једну служавку ампре супе.

чекићар, -ára m млин чекићар. - ...млин чекићар што не ме-
ње на камен, има чекиће што разбијаду, ситне, уситњаваду зrna.

штукатер m плафон.

